

TÎRÛJ

Kovara Du Mehî Çandeyî Hunerî
Sal: 6 Hejmar: 33 • Tirmeh - Gelawêj 2008 • 4 YTL

Kürdün '68'i

'68'in Kürdii

Bizim '68

Hazırlayan: Aydın Çubukçu

Anı-Biyografi
9. Basım

Üniversiteden dağlara, Fikir Kulüpleri'nden gerillaya... Deniz, Yusuf, Hüseyin, Mahir, İbrahim, Sinan... Dönemin bütün fırtınasını, neşesi, heyecanı ve acısıyla yaşamış olanların tanıklıklarıyla... Devrimcinin '68'i...

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

EVRENSEL BASIM YAYIN

ESKİŞEHİR MAH. DOLAPDERE CAD. KARABATAK SOK. NO: 31 ŞİŞLİ İSTANBUL

T: (+90) 212 247 65 17 (PBX) F: (+90) 212 247 24 61 W: www.evrenselbasim.com E: bilgi@evrenselbasim.com

Bizim zamanımızda modern matematik yoktu ki!	2
<i>Di dema me de matematika modern nîn bû - Bahar Şahin</i>	
Nêçirvanê xeyalan Ehmed Ronîar - <i>Hayaller avcısı Ehmed Ronîar</i>	5
Çokta birlik - <i>Di piraniyê de yekiti - Dr. Ömer Uluçay</i>	8
Psikoeşq - <i>Psikoaşk - Azad Arjîn</i>	9
Neoliberalizm ve şiddet, linç, 'terörizm' söylemi -	10
<i>Vegotina 'terörizm', linc, şidet û neoliberalizm - Zeynep Gambetti</i>	
Min bi perên kevokan bifirînin - <i>Beni güvercin kanatlarıyla uçurun - Taylan Şahan Tarhan</i>	14
Dersim'den Tunçeli'ne... - <i>Ji Dêrsimê heta Tunçeli - Nevzat Onaran</i>	18
Awazên Nazim - <i>Nazım'ın yakarışları - Bedîrxan Epözdemir</i>	22
Şeyh Said de meseleyi televizyonla çözmezdi! -	18
<i>Şêx Seîd jî de bi televizyonê nekariya mesele hel bikira! - Ragıp Duran</i>	
Dosya: '68'in Kürdü - Kürdün '68'i	27-43
<i>Faîk Bulut, Aydın Çubukçu, Ertuğrul Kürkçü, Hikmet Bozçalı</i>	
Zerdüş ve Yazıdilikte Adem ile Havva - <i>Cemşid Bender</i>	44
Puk - <i>Tipi - M. Ali Işık</i>	46
Yılmaz Çamlıbel: Pê bi aliyekî ve dimeşe, rih li welat digere - <i>Ayak bir yerde, ruh bir yerde dolaşiyor</i>	48
Ez şima rê se vacî - <i>Akman Gedik</i>	50
Kim bölüyor, kim birleştiriyor? - <i>Ki parçe dike, kî tine ba hev? - Ahmet Yaşaroğlu</i>	51
Çiroka avakirina dewleta tirk: Asîmilasyon - <i>Türk devletinin kuruluş öyküsü: Asimilasyon - İrfan Amida</i>	54
'Kürt Ünlüleri' - <i>Navdarên Kurd - Fehim Işık</i>	57
Şikefta Xwekuştinê - <i>İntihar Mağarası - Ali Çinar</i>	60
Popüler ile geleneksel arasında - <i>Di navbera populer û kevneşopî de - Sinan Gündoğar</i>	61
Di jiyana min de, rola seydayê Cegerxwîn gelekî mezin e -	63
<i>Hayatımda Cegerxwîn'in rolü çok büyük - Xelil Xemgîn</i>	
Kadınlar barışı beklemez, ister! - <i>Jin li benda aştiyê nasekinin, dixwazin - Berat Günçakan</i>	66
Ji deryaya klasikên kurdî tablo derketin - <i>Kürt klasikleri deryasından tablolar - Mehmet Bakir</i>	69
Pirtûk - <i>Muzik - Kitap - Müzik</i>	71
Bulmaca - <i>Xaçepirs</i>	72
Helbest - <i>Şiir: Pir Sultan Abdal, Dilxwaz Herdem, Nizar Qebbanî, Ali Beytaş</i>	
<i>Kapak Fotoğrafi: Doğu mitinglerinden - Lice</i>	

TİROJ

Sal: 6 Hejmar: 33 / Tirmeh - Gelawêj 2008 Yıl: 6 Sayı: 33 / Temmuz - Ağustos 2008

Kovara Du Mehî Çandeyî Hunerî İki Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

Li Ser Navê "Kültürsan Kültür Sanat Etkinlikleri ve Organizasyon A.Ş." Kültürsan Kültür Sanat Etkinlikleri ve Organizasyon A. Ş. Adına

Xwedî: Cevriye Aydın Sahibi: Cevriye Aydın

Berpîrsê Nivîseran: Bülent Ulus Yazışleri Müdürü: Bülent Ulus

Navnîşan (Adres) Eskişehir Mah. Dolapdere Cad. Karabatak Sok. No: 31 - Şişli / İstanbul Telefon 0212 247 65 17 Faks 0212 247 24 61

Nûneriya Diyarbakir / Diyarbakır Temsilîliği: İstasyon Caddesi Özlem Apt. No: 16 Kat: 1 D: 2 Yayın Türü: Yerel Süreli

web: www.tiroj.net • e-mail: tirojdersigi@gmail.com, info@tiroj.net Çapxane / Baskı: Ezgi Matbaacılık Sanayi Caddesi Altay Sokak No: 10 Çobançeşme / Yenibosna-İSTANBUL

Belavkirin / Dağıtım: Yay-Sat • Abone Koşulları: 6 sayı: 20 YTL., 12 sayı: 40 YTL.

Posta Çeki Hesabı: Songül Özkan, 666 748/Sirkeci-İstanbul • Banka Hesabı: Songül Özkan, İş Bankası Kuledibi Şubesi 1078 0174908

BİZİM ZAMANIMIZDA MODERN MATEMATİK YOKTU Kİ!

BAHAR ŞAHİN

Küçükken, aklımıza takılan her soruyu büyüklerin cevaplayacağını düşünürüz. Öylesine merak doluyuzdur ki, bazen ardı arkası gelmeyen sorularla bunaltırız onları. Fakat bilmek ve öğrenmekle ilgili iştahımız bitmek bilmese de hevesimiz genelde kursağımızda kalır; "büyüyünce öğrenirsin", "ben de bilmiyorum, olmuş işte" gibi baştan savma cevaplarla yetinmek zorunda bırakılırız. Bazen de, sorduğumuz şeye dair aslında bir zamanlar bir fikirleri olduğunu, ama artık bilgilerinin geçer akçe olmadığını söyleyerek, cevapsız bırakırlar bizi. Onların zamanında, her şey başka türdür çünkü ve şimdiki zamanda her şey değişmiştir. Büyüdükçe anlıyorsun ki aslında bazı şeyler hiç değişmiyor... ya hiç öğrenmemişler, ya öğrenip unutmayı, hatırlamamayı, hiç görmemiş, duymamış, bilmemiş gibi davranmayı tercih etmişler...

'Memleket' dersleri!

Tersane işçisi bir baba ve iplik fabrikası işçisi bir annenin çocuğu olarak doğup büyüdüğüm Almanya'dan "memlekete" kesin dönüş yaptığımızda ilkokulu bitirmek üzereydim. Büyüklerin memleket dediği, bana göre bambaşka bir dünyaydı; öğrenilecek çok şey, alınacak çok ders vardı... "Almanya'dan gelen çocuklar sorunlu oluyor, çocuğunuzu 2 sınıf aşağıdan başlatabilirim" diyen okul müdürü (ders 1: bu memlekette insanlar nasıl da hemen yaftalanıyor!), beni yerleştirecek uygun sınıf bulmak için öğretmenlerin kapılarını aşındıran anneme "etiketiniz var mı?" (ders 2: bu memlekette etiket önemli bir şey, etiket de herhalde para, statü, erk demek!) diye soran öğretmenler, siyah önlükler (ders 3: bu memlekette üniforma çok sevilen bir şey!), tırnak kontrollü beslenme saatleri (ders 4: bu memleketteki kontrol takıntısı da ne böyle!), çocukluğun olanca hoyratlığıyla bana dışarıdan gelen bir ucube muamelesi yapan sınıf arkadaşları (ders 5: bu memlekette yaftalamak çok yaygın bir pratik ve 'dışardan' gelmek pek de makbul bir şey değil!)... ve bir de modern matematik... Bugün hayal meyal hatırlıyorum, her şeyine alışmak için çocuk halimle insanüstü gayretler gösterdiğim memleketimizde, 80'lerin ortasında ilkokul matematiği 'moderni', bol bol küme,

kesişme, kapsama vardı ve ben her nedense bir şeyi anlamadığımda kimden yardım istesem, matematik kitabındaki problemler karşısında tepkileri aynıydı: *bizim zamanımızda modern matematik yoktu ki!*

Son dönemde, ülke, sokak, okul, arkadaş ve dil değiştirmiş bir çocuk için oldukça büyük travmalarla dolu bu "memlekete dönüş" devrini daha sık hatırlar oldum. Belki özellikle bugünlerde, toplumun ısrarla bilmemek bahanesinin ardına yaslanıp, aslında hafızasızlığını temize çekişine daha sık şahit olduğumdandır, bilemiyorum... Modern matematik bildiklerinden midir, sayıların denk düştüğü insan hikâyelerine sırt çevirmeleri büyüklerin gerçekten? Peki ya modern matematik ile büyüyen nesiller? Onların "taze beyinlerinin" hafızasızlığının, tepkisizliklerinin nedeni ne? Yoksa matematiğin bunlarla hiç ilgisi yok da, unutmak, unutturmak, umursamamak, genetiğiyle oynanmış Türkiye halkının doğal refleksine mi dönüşmüş, farkına varmadan? Oysa, ne kadar da sevilen bir yarışmadır tek kanallı devlet televizyonu günlerinden yadigar "Bir Kelime Bir İşlem". Ne kadar da hazır cevap ve pratik zekâlıdır ülkem insanı. Nasıl da bilir hesabını, kitabını yerine göre, işine gelince...

Var mısınız vatandaşlık dersine?

Küçük bir matematik alıştırması yapalım öyleyse. Bir nevi "bir kelime bir işlem" oyunu oynayalım. Başvuru, sıra bekleme, ön eleme yok. Aslında alıştırmada soru ve cevap da yok. Bol bol rakam var, biraz oradan biraz buradan. Ve hayat hikâyeleri, en azından kesitleri... Ve bir de, modern matematiğin kümeleri, kesişmeleri, kapsamaları... Anlayana...

Bir. Yüksekova'da 1 çocuk. Kırılan 1 kol...

Bir. Burdur Cezaevi'nde bir tutuklu. Kepçeyle kopartılan, sonra mezarlığa gömülen, oradan köpeklerin eşeleyip çıkardığı 1 başka kol...

İki 1'i yan yana yazalım. On bir. 11 insan iskeleti. Kulp'taki toplu mezardan çıkarılan 11 kişinin kafatası, kolu, bacağı, gövdesi, kemikleri...

On bir'e 1 ekleyelim. On iki. Kızıltepe'de evinin önünde oynarken terörist olduğun gerekçesiyle öldürülmek için makul yaşı...

Kolaj: Özcan Yaman

Haydi, on iki'ye de bir 1 ekleyelim. On üç. Kızıltepe'de evinin önünde oynarken terörist olduğun gerekçesiyle öldürülmek için atılan makul sayıda kurşun...

...

Doksansekiz. 98 işçi. 98 ölü tersane işçisi.

Yüzyirmiiki. 122 tutuklu, hükümlü ve sivil. *Hayata Dönüş* operasyonunun ardından başlatılan ölüm oruçlarında ölen 122 insan...

Dört yüz yirmi bir. 1985-2003 yılları arasında *olağanüstü hal bölgesinde* meydana gelen siyasi nitelikteki öldürme olaylarında, failin meçhul kaldığı 421 vaka.

...

Üç yüz altmış bin. Resmî rakamlara göre evleri, mezarları, tarlaları, köyleri boşaltıldığı, yakıldığı için doğdukları ve doydıkları yerlerden edilen 360.000 insan.

İki milyon. Resmî olmayan tahminlere göre, evleri, mezarları, tarlaları, köyleri boşaltıldığı, yakıldığı için doğdukları ve doydıkları yerlerden edilen 2.000.000 insan.

Resmî rakamlara göre, 360.000, resmî olmayan tahminlere göre 2.000.000 insanın artık var olmayan anası, babası, ninesi, dedesi, ağabeyi, bacası, dayısı, teyzesi, çocuğu, torunu, yeğeni, sevgilisi, nişanlısı, karısı, kocası, evi, kapısı, penceresi, bahçesi, tarlası, koyunu, kuzusu, çeşmesi, ceviz ağacı, fıstık ağacı, mezar taşı, yatağı, yorganı, masası, ocağı, tenceresi, perdesi, defteri, kalemi, tespihi, kitabı, fistanı, tülbendi, bayramlığı, çeyizi...

Sonsöz: Liceli bir kadın çılgılığı...

Bu kadar rakam yeter, laf nereye gelecek acaba diye düşünmeye başladıysanız, laf Diyarbakır Bağlar'dan bir kadına gelecek.¹

Göçle oluşan 4 mahallesinin nüfusu 350 bin dolayında, yani 27 şehir nüfusundan daha büyük olan, anne ölümlerinin Afrika'nın üzerinde seyrettiği, *olağanüstü hal döneminde* erkekler hep "yok olduğu" için aile reisinin erkek olmadığı, toplam nüfusun yüzde 80'inin açlık sınırında yaşadığı Bağlar'da, "Ben artık savaşı istiyorum!" diyen bir kadına... Resmî rakamlara göre 360.000 kişiden, resmî olmayan tahminlere göre 2.000.000 kişiden birine. Lice'den göç ettirilmiş, önce Diyarbakır, sonra Adana, sonra tekrar Diyarbakır'a yerleşmiş, ekmeğe satarak geçinen 45 yaşındaki bu kadının anlattıklarında modern matematiğin tüm küme, kesişme ve kapsama halleri mevcut. Siyasi nedenlerle eşi 15 yıl önce 36 yıl hapse çarptırılan, aynı nedenle büyük oğlu da hapse atılan kadının en küçük oğlu da, şimdilerde hırsızlıktan hapis yatıyor. Yarı öf-

ke, yarı hayal kırıklığı, bol miktarda çaresizlik ve ümitsizlik içinden yükselen bir çılgınlıkla anlatıyor:

"Bugün hâlâ özel harekât timleri beni takip ediyor. Pek çok gece evimi basıyorlar. Adana'ya kaçtık, orada da tutunamadık... Çocuklarımıza okul, yaz okulu, iş istemez miyiz? Ama yok. İstanbul'da bir olay olduğunda medya sürekli bahsediyor. Ama burada olanları kimse bilmiyor, duymuyor, görmüyor. (Boğazını göstererek) Burama geldi. Köylerimiz yakıldı, cenazelerimiz tankların peşinden sürüklendi. Cenaze, cenaze, cenaze... Avrupa'da bir köpek ölse ne kadar ilgi gösterilir. Burada cenazelerimize köpek kadar bile ilgi göstermiyorlar. Nerede inceseyse orada kopsun. Ben artık savaş istiyorum. Eşimi bile görmeme izin vermiyorlar hapiste. Bize 'Ermeni' diyorlar. Ermeniysek, Ermeniyiz. O zaman atsınlar bizi vatandaşlıktan. İstemiyorum bu ülkenin vatandaşlığını, ne verdi ki bana, hep aldı benden. 14 yıldır yeşil kart için sürekli başvuruyorum, ama sicilim yüzünden vermiyorlar..."

Tüm rakamların, istatistiklerin, matematiğin anlamını yitirdiği nokta tam da burası işte. Bu ve buna benzeyen milyonlarca alıntı, Uğur Kaymaz'dan, boğaz tokluğuna çalışırken 'iş cinayetlerine' kurban giden onlarca işçiye, devletin hapishanesinde kolu kopartılan, derisi yanan, coplanan, köpeklere tek mil verdirilen tutuklulardan, içerideki vahşeti dışarıda duyurmaya çalışırken can verenlere kadar bu ülkenin, şu zamanın, hepsi birbiriyle ilişkili gerçekleri. Ama görmemek, duymamak, bilmemek, yok saymak da bir o kadar gerçek bu ülkenin bu zamanlarında. Üstelik, ne bilmemek ayplanıyor artık, ne de öğrenmemek. (Bir süre önce, gündemdeki Tuzla Tersanesi 'iş cinayetlerini' tartıştığımız bir derste bir öğrencim, "Bu kadar az maaşla yaşayamıyorlarsa, o kadar çok çocuk yapmasınlar o zaman; tersanede çalışmak istemiyorlarsa da köylerinde kalsalarmış, niye gelmişler ki İstanbul'a" demişti. Ben ne diyeceğimi bilememiştim.) Oysa şu günlerden geçen hiç kimsenin, "bizim zamanımızda modern matematik yoktu!" bahanesi ardına saklanma lüksü yok. Hatta sayı saymayı bilmeye bile gerek yok. Çünkü kaçamayacağımız, kulaklarımızı tıkayıp duymamış, gözümüzü kapatıp görmemiş gibi yapamayacağımız, bir tanesi bile tek başına, gün ışığında değilse de, gece karanlığında uykularımızı bölcek keskinlikte atılıyor artık çılgınlıklar. ✨

1 Alıntı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Araştırma ve Uygulama Merkezi ile birlikte ve TÜBİTAK desteğiyle Mersin, Diyarbakır ve İstanbul'da yürüttüğümüz "Günümüz Türkiye'si'nde İç Göçler" araştırması kapsamında gerçekleştirdiğimiz görüşmelerden yapılmıştır. 1.5 yıl süren alan araştırması önümüzdeki aylarda yayımlanacaktır.

Nêçîrvanê xeyalan EHMED RONÎAR

HEVPEYVÎN: KAK ZÊWER

Di wênesaziya kurdan de ne şoreşek e, ew tahme-ke ku mirovan ber bi hişmendîya wan ve dibe. Ehmed Ronîar hunermendekî temen biçûk xeyal mezin e. Bi dest nekeve jî herdem xwestîye ku van xeyalên xwe yên mezin di tualên gelek mezin de bi cih bike.

Wêneyên xwe bela ku berê di xeyalên xwe de diwêne, her dem berhemên xwe nivco dihêle û coşa dozînen wî carinan dide çargavan dike ku ew derbasî xebateka din bibe. Ji ber vê jî mirov ger li xebatên wî baş dahûr nebe dibêje qey nivcone, lê her çiqasî nivco xuya bikin jî ne nivco ne. Ew nêçîrvanê xeyalan e. Ji ber ku coşa dozînen wî di dilê wî de hilnayê, wan di-teysîne berhemên xwe û temaşevanên xwe jî dide tengala xwe û wan jî ber bi dozînen wan ve dike rêwî.

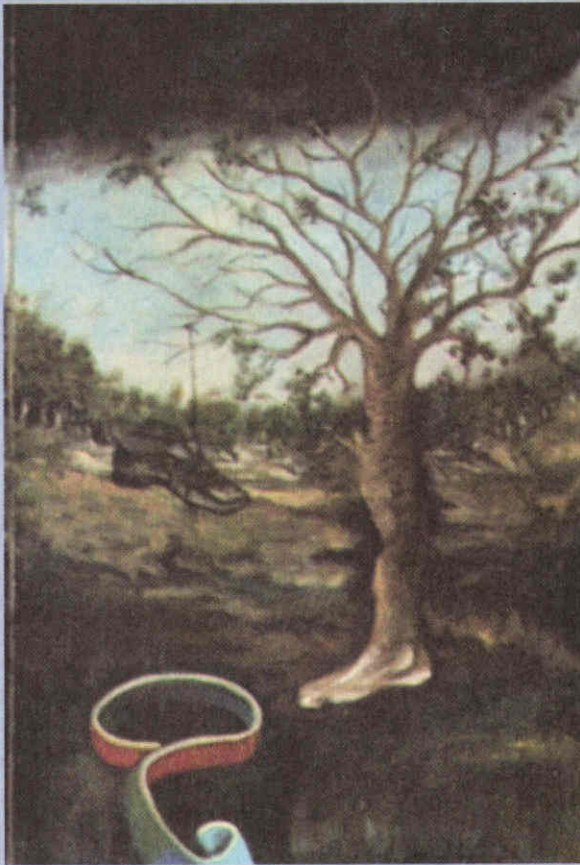
Wekî Picasso jî gotiye, "wêneyek tu carî naqede." Ger em lê nenihêrin, em ê nebînin ku di bîngeha xwe de, di berhemê wî de her tişt heye. Ango tiştê ku xwestîye bide temaşevanan daye.

Di pêşangeha wî ya ku li Amedê bi navê "bê hestî hiştina neteweyekî" hat li darxistin de nêzî deh tabloyên wî vala bûn. Dîsa berhema xwe ya yekemîn a helbestan "baran jî acizî dibariya" de çend rûpelên dawiyê vala hiştibû û yekî ku lê dinihêre berê dibêje qey berhem vala maye lê gava ku berhemê dixwîne dibîne ku wî bi zanebûn vala hiştiye. Û bi vê pêşangeha dawî, yê ku bi navê "Mexzena xwîne" jî dîsa du tual vale hiştine. Belkî ji me re, belkî ji qirnen pêşerojê re, belkî jî ji tiştêkî din re vale dihêle, nizanîm...

Min jî got: "Li ser nigan ez bi E. Ronîar re hevpeyvîneke nivco bikim û binihêrim bê ka fikrên min ên di der barê wî de nivco, mişt dibin an na."

Di destpêka xebatên wî de her çiqas hêmayên mitolojîkî xuya dibûn jî mijar di xeyalên wî de pir in. Xwe di mijarekî de naçikîne. Firçe di dest de bera pê xeyalên xwe yên nuh dide ku wan jî nivco bihêle.

Kak Ronîar berî her tiştî dixwazim vê fêr bibim, ev proje ji wêneyekî yan ji bist û didu wêneyan pêk tê?

Di dizayna vî wêneyî de, wekî ku dikaribe bi du awayan deşifre bibe ez li ser fikirîm ji loma ev yek wekî dizayneke metaforîk derket pêşiya min. Lê gava ez li ser vê cudabûna ku çîma 22 wêne bi hev ve dibin û dibin yek wêne bisekinim, divê ez hinekî qala belavbûna jiyane bikim. A ku vê fikra di serê min de tam rûniştand jî bûjena civa yê ye.

Tiştê herî girîng ku min di vê hevduvekirinê de bi dest xist, di hêla naverokê de bû. Min dit ku genê naverokê bi hev ve dikelijin û kareyên di serê mirov de dilivin... Ango mirov bi minakeke hîn şênber vê yekê bi simbol bike mirov dikare bibeje ji van kareyan filmek derketiye holê.

Lê ev jî heye ku armanca min ne ew e ku ez di serê mirovan de tiştinan zelal bikim, berovajî vê ez dixwazim serê wan hinekî din tevlîhev bikim. Bi vê re ez bawerim ku wê mirov dikaribin hinekî din vî wêneyî û xwe jî di navê de darizînin ji ber ku serê mirov gava tevlîhev dibe li ser tiştina baştir dikare raweste.

Çîma navê "Mexzena xwînê" te li wêneyê xwe kiriye? Ma "Mexzena xwînê" ne navê berhema wêjevanê kurd Rênas Jiyani ye?

Bela ku min rastarast ew pirtûka (Mexzena xwînê) wênanîya, ji loma min navê vî wêneyî û vê pêşangeha xwe jî kiriye "Mexzena xwînê".

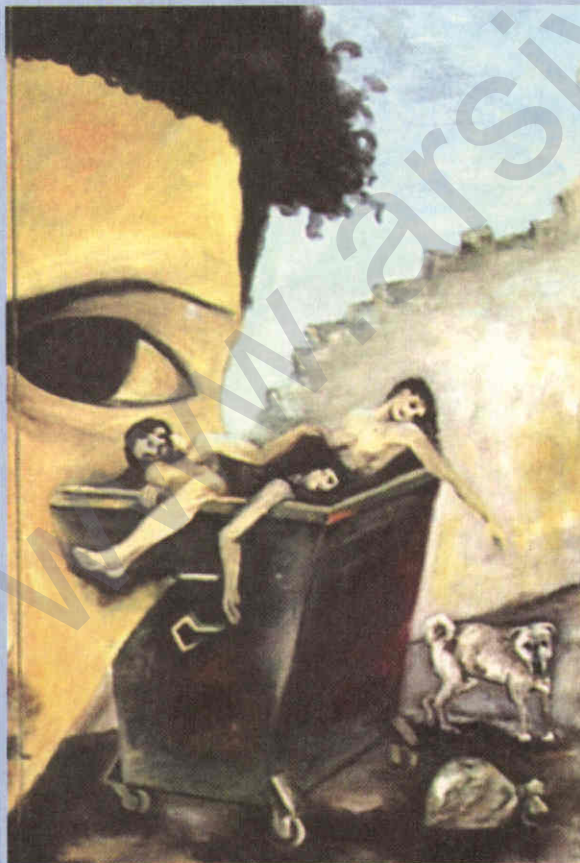
Di hêla bi navkirina wêneyê de ev yek ji min re bû alîkar. Ji ber ku 'nav' her tim pênasa berhemana jî dîkin. Ango bifikirin ku heger Rene Magritte navê wêneyê xwe nekiribûya "Portreya Edward James" me yê ji ku pê derxistaya ku ew wêneyê Edward James e. Dibe ku wê hingê wêne awayekî din wate lê barbûya ku wêne jî wateya xwe bizivîrine tiştêkî din. Lê navê wê hiştiye ku em bizanibin ew Edward James e.

Ev navê ku min hilbijartîye jî hinekî azadî da min ku ez wêneyê xwe zêde ji diyarkirina pirtûkê xelas bikim.

Wekî din jî mirov gava ku navekî ji bo berhemekî hildibijêre, mirov wî berhemî jî zergeva ku ji derveyî wî navî maye dixesîne.

Heger em bala xwe bidinê carina hinek navên berhemnan wekî "îdol" têne bikar anîn, ev jî tirsu ku bi wî navî wê berhem sinor bibe lê dibin.

Lê yê navên wekî hev bi kar tînin û heger van di he-man beşê de hatibin bikar anîn xwendevan, temaşevan an guhdarvan vana didin ber hev ev jî vê ya dike wekî pêşbaziyekê ji loma di navan de guhertibûnê her hûnermend diparêze. Di qarekteran de carna ev ne gengaz e ku nav ne wekî hev bin wekî peykerê bi navê "Da-

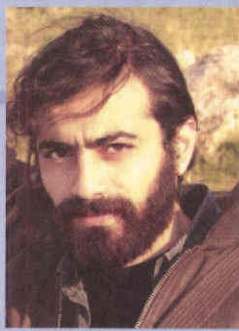

vid" ku Michangelo çekiriye û dişa peykerê "David" ku a niha navê wî peykersazê din nayê bira min ku dişa çekiriye.

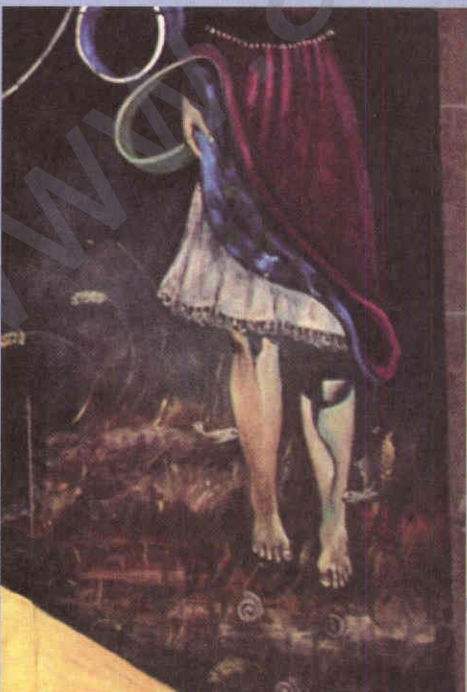
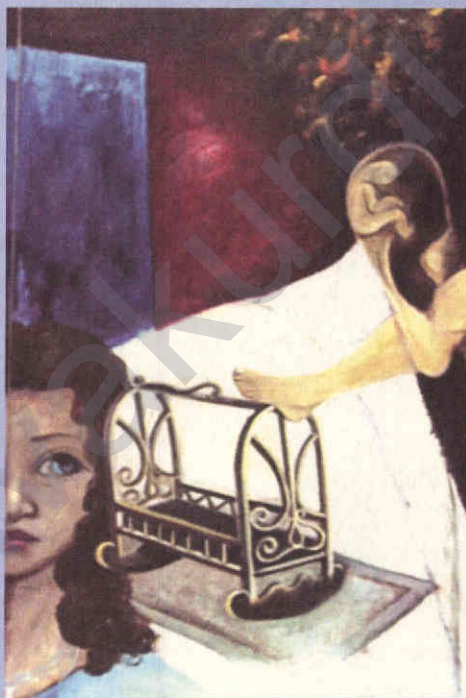
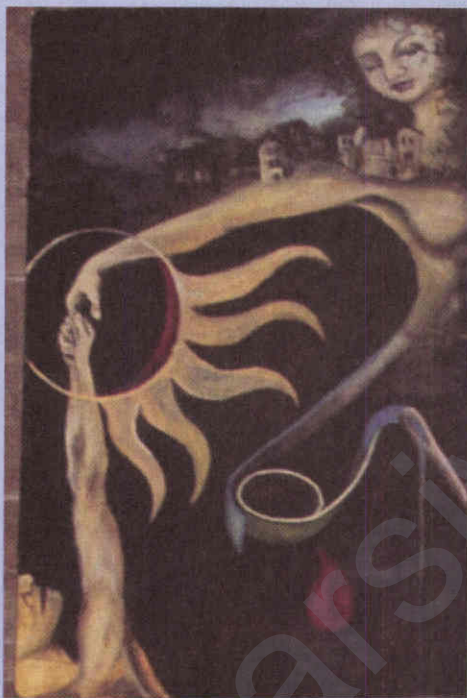
Çima tabloyeke ew qas reşbîn derketiye holê? Mirov di nav sergoyan de ne, xwîn, tuwalet, û hwd. tê de pir in. Ev gelekî formên marjînal in. Gelo formên çirûskizmê tev werê marjînalin?

Divê ev reşbîniya di vê tabloyê de wekî kaos neyê ditin. Ji ber ku di çirûskizmê de ji kaosê re cih tune ye û çirûskizm ne tenê reşbîni ye. Lê bêhtir guh dide cihê gemarbûyî. Ji xwe ger em bikaribin di hêleke din

de lê binihêrin... cihê ku divê çirûskêk lê vede, cihên werê ne. Ango tuwalet, sergo, kerxane... gava em tenê guh bidin cihên erênî, wê demê cihên din wê dişa neyên tevdan, wê wekî xwe bimînin. Ev cihên din ku em qal dikin û wek sergo, tuwalet... bi nav dikin ji sembolîk in. Qesta çirûskizmê ji van navan tenê cihên gemarbûyî ne (an jî hatine gemarîkirin).

Ango tuwalet dibe navê zîmanê me yê ku nayê bikar anin be jî. Ji xwe ger çirûskizm pêl tehtë şil neke wê kêrî me neyê. Û tu jî min bipirsî divê berê tabloya me ya reşbîn derkeve holê. ✨

ÇOKTA BİRLİK

DR. ÖMER ULUÇAY

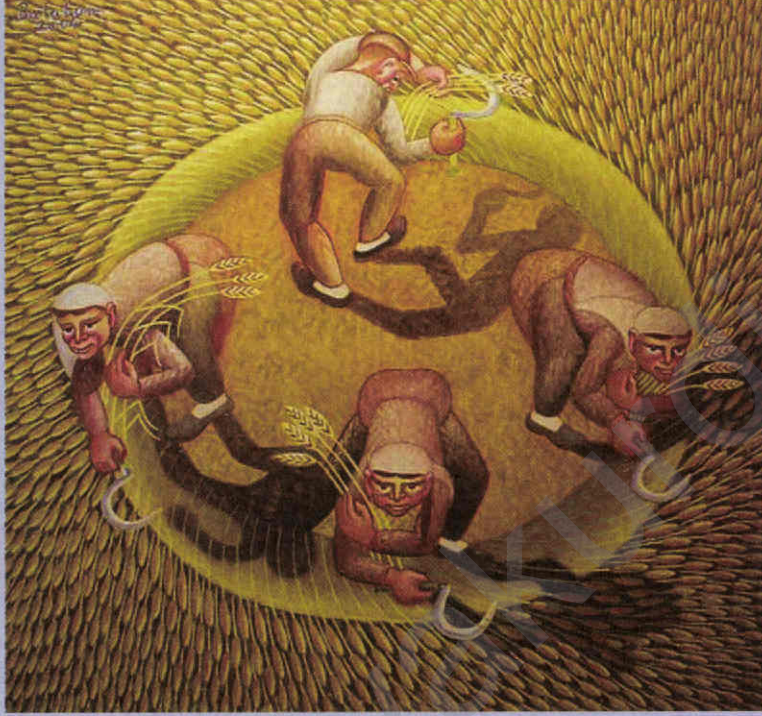
Doğu düşünce sisteminde sözcükler, deyimler, daha çok dini, özellikle de İslamidir. Kültürler birbirlerini etkilemekte ve özellikle coğrafi yakınlık bunda rol oynamaktadır. Bu nedenle, Asya ve Avrupa kıta coğrafyası farklı olduğu gibi kültürel kaynakları ve gelişimi, etkileşimi ve mirası da farklıdır.

Kıtalar arasında bir kavşak olan Anadolu, aynı za-

manda kültürler arasında da bir köprü durumundadır. Hatta doğu-batı ekseninde olduğu gibi kuzey-güney yönünde de bir odak durumundadır. Mitolojide dünyanın göbeğinin (omfalos) Yunan adalarında olduğu söylene de gerçekte Anadolu "dünyanın göbeği" konumundadır. Bir ozan ne güzel anlatmış bu durumu, "var efendim var, ne ararsan bizde var" diye... Eski ve yeni inançlar, örf ve âdetler, karmaşık bir insan nesli, farklı dinler, farklı renkler, farklı diller ve binbir renk çiçekler bizde var... "Şehit" olup yaşayanlar, "hain" olup gidenler, inancımı ve insanlık onurunu koruyanlar, insanlara nasihat edip gerçeğe koşanlar ve barış deyip mücadele edenler bizde var... Dünya tarihinin arkeolojik zenginlikleri ve cihanın doğa güzellikleri bizde var...

Şeyhler, evliyalar, müritler ve talipler mekânı Anadolu'da farklı ibadethaneler dergâhlar, ocaklar, evliyalar ve azizler var. Anadolu eskisi ve yenisiyle tasavvuf (sofia) içinde düşünmüş ve kendisini bununla ifade etmiştir. Böylece sevgi dininde ve sevgi deryasında ellerini semaya açıp dua etmiş ve semah dönmüştür.

Bütün farklı olanlar, birlikte ve iç içe yaşayanlar

Resim: İbrahim Balaban

birbirlerine uyum göstermiş, birbirlerine tat ve renk vermiş, birbirlerine destek olmuş birlikte yaşam sürmüşlerdir. Bunun hikmeti, bunun kaynağı, bunun sırrı sevgidir. Öyle ise sevgi ne menem şeydir?

Acı ve ıstırap, kavga ve barış, cesaret ve cömertlik, din ve iman ile yaşam sevgidir. İnsan sevginin ürünü, naz ve niyaz, aşk ve cilve de sevda yelidir, eserde eser...

Bütün bu anlatılanlar Halik'in hikmetleridir, 'çokta birlik'tir (kesretde vahdet).

'Birde çokluk' da (vahdetde kesret) vardır. Yani 'Yaradan'ın sonsuz hikmetleridir bunlar. Tek olanın, 'Bir' olanın, farklı çok görüntüsü/hali olabilir. Bilindiği gibi madde; sıcak-soğuk, kuru-yaş olabilmekte ve bir halden diğer bir hale geçiş görülmektedir. Maddi varlık dört unsurdan (çar anasır) oluşmaktadır: su, ateş, hava ve toprak. Şeş cihet (altı yön) yani ön-arka, alt-üst iki yan bu düşüncenin ve anlatımın sırlı sözcükleridir.

İrfan deryasının nice halleri, makamları, durakları, erleri vardır. İrfan yolcusu yola revan olunca; yolcuları tanır, yolu ve yolcuyu özler ve gözler. Yolcu bir meşaleye döner, mum gibi özünü eritir, arıtır ve çevresini aydınlatır ısıtır. Bilinir ki, kutuplarda yaşayan Eskimolar, buzdan evlerinde bir mum ile ısınırlar.

Anadolu'dur... Ne söylesem, ne çağırısam tükenmez, ana doludur.

Konumuz Anadolu'dur.

Aynada mumun görüntüsü çok, ama gerçekte tektir.

Tekliğin dem-i devranına, varalım gerçekler devranına... ❁

PSÛKOEŞQ

AZAD ARJÛN

*Tunebûna te navê dojehê ye din e
Negîre çavên xwe ji sermayê diricifim*
Ahmed Arif

Hê ji Adem û Hewayê ve insan bi vê meseleyê dizanin. Fikirin, gotin em ê kîjan navî li vî tiştî bikin: Gava li dil dikeve li rih dilefe û dorpêç dike, bi dorpêçkirinê ve kor dike, diguherîne, li mantiqa te hukim dike, vegotina wê zehmet û hestê ku li hember nayê sekinandin. Nebatekê hebû li ser rûyê erdê, gava tova wê diket axê hemû baxçe zeft dikir, li kîjan darê bilefiya ji binî ve ew hişk dikir, nedixwest bêyî wê tiştek xuya bibe. Jê re digotin leflelok. Gotin belê, eger çi be ew tiştê ku em dijîn, pir dişibe vê nebatê, ji ber ku me jê re gotiye leflelok, em ê ji vê hestê re jî bibêjin eşq.

Gava, Afrodît ku xudawenda eşq û bedewiyê ye, hat dinê, hemû xweda ji bo şahiyê civiyân û wê roja xweş pîroz kirin. Aha wê rojê xudayê tunebûnê, xudawenda hebûnê ya ku ji şerabê serxweş ketibû, ji rê derxist. Ji bihevşabûna wan Eros hat dinê. Ji ber vê sebebê, gora Platon eşq ne hebûn ne jî tunebûn e. Ji ber ku eşqê dibêje, ji çîroka Usif û Zuleyxa re dibêjin? Çîroka herî xweş? ku di kitêbên qedim de bi navê Ahsen-ul kissa tê zanîn. Bi qasî ku tesîr li ser insanan kiriye li cem xwedayan jî ew qas bi rûmet e. Miguel de Cervantes dibêje: "Eşq her kesê dike yek."

Ev hesta ku di rihê mirov de xetên erdhejê û zelzeleyan çêdike çawa çêdibe? Çi ye, ne çi ye? Dibe ku nexweşiyek be?

Ax wê xormona oksîtosînê

Her çiqas bi rêbazên zanistî, ravekirina eşqê, bi qasî romantîzmê ne bi kêf be û carinan mirov aciz bike jî, xebatên norobiyolojîk tim bala insanan dikişînin. Eşq bûyereke tevlihev a psikonorobiyolojîk e. Gora xwezaya eşqê, mirov tim dixwaze, ew kesê/a ku

mirov aşiqê wî/ê bûye bibîne û pê re be. Bi avzêbûna xormona oksîtosînê hestiyarî zêde dibe û mirov dikeve haletê eşqê û fonksiyona mejû ya ku mirov pê hêlên evîndara xwe yên nebaş dibîne ji dewrê derdixîne, heyranbûn derdikeve pêş û dibe sebebê ku xweşikbûn û evîndara meriv bibin yek. Bêyî vana oksîtosîn di girêdana bi evîndarê re jî roleke mezin dilîze. Di xebateke li ser mişkên nêr hatiye çêkirin de nişan daye ku gava asta oksîtosînê zêde be mişk hevjinên xwe naxapînin.

Li hêla din, ji ber ku asta dopaminê zêde dibe, hîsa ku mirov xelatekê bide xwe çêdibe, di mirov de daxwaza bextiyariyê û gihîştina kesên ku mirov bi wan bextiyar dibe çêdibe. Her wiha di nexweşiya şizofreniyê de jî mîqdara madeya dopaminê zêde dibe. Divê

mirov bide ber çav ku di nexweşiyên psîkotîk de hîsiyata xwefamkirinê kêmtir dibe û qabiliyeta nirxandina rastiyê qels dibe. Rewşa ku mirov nîzane di çî halî de ye û tevgerên jî mantîkê dîr ku di eşqê de tîr dîtin; sivik be jî şibandina tabloyên psîkotîk nişan didin. Ev encam rave dikin ku ji ber çî çavê eşqê kor e û di eşqê de mantiq tune ye, ji hêlekî ve jî piştgiriyê dide Shakespeare ku gotibû: "Eşq dînitî ye."

Li hêla din, bi kêmbûna mîqdara seratonînê, dibe sebebê ku em bi awayekî fikrsabit li evîndara xwe bifikirin, li ber wê bikevin û jî bo liberketinê jî holê rakin bikevin nav tevgerekê, bi vê hêla xwe jî nexweşiya obsesîf-kompulsîf tine bîra mirov. Asta noredralînê ya bilind dikare newêrekek bike şowalyekî ku dikare jî bo evîndara xwe xwe bide kuştin. Tenê gava mirov aşiq dibe, ew qas zêde û bêhtir heyecanê, wêrekiyê, coşê û dengê baskên dilê ku di nav sînga mirov de bi cih nabe his dike, yanî danskirina li ser ewran.

Hemû tiştên tîr gotin, dikare bibe sebeb ku em eşqê wekî nexweşiyekê bifikirin. Eger nexweşiyek be, bi ya min nexweşiya herî xweşik a li ser rûyê erdê ye. ✨

ŞİDDET, LİNÇ 'TERÖRİZM' SÖYLEMİ 'ÖTEKİLEŞTİRME'

ZEYNEP GAMBETTI

'Ötekileştirme'nin nasıl bir şiddet içerdiğini sanırım Tiroj okuyucularına anlatmaya gerek yok. Bir uçta yok sayma ile başlayıp diğer uçta yok etmeye kadar varan bir spektrum içerisinde bakıldığında, ötekileştirme ile varlığın inkârı arasında birebir ilişki kurulabilir. Son dönemki siyasi gelişmeleri bu ışık altında değerlendirmek, bu coğrafyadaki Kürt realitesinin meşruluk talebinin artık neden duyulamadığını anlamak açısından elzemdir. Tanıma-tanınma dinamiklerinden uzaklaşan bu siyasi konjonktürde mücadele varlık ile yokluk eksenine kaymıştır yeniden. Açık baskı ve şiddetten sinsice bir dışlama pratiğine yönelen iktidar, hükümet, devlet ve bunun uzantılarından ibaret olmayıp, 'sivil toplumu' da içine alacak şekilde genişlemiştir. Genişleyen iktidar halkalarının merkezini oluşturan ve bunları birbirlerine eklemleyen anahtar sözcük ise "terörizm"dir. Sözlük anlamının çok ötesinde bir işlevi olan bu sihirli lambanın içinden çıkan çeşitli cinlerin suretleri bize yoketmenin farklı halleri konusunda da ipucu vermektedir. Bu yazıda bu suret ve hallerin bazılarından dem vuracağım. Özellikle de son dönemde baş gösteren bir paradoksu anlamaya çalışacağım. Kısaca belirtmek gerekirse,

Kürt sorununun daha geniş çevrelerde konuşulur hale gelmesi ile beklenen gerçekleşmemiş, demokratik bir açılım sağlanamamış, çözüm üretilememiştir. Ve hatta, tam tersine, yeni bir kapanma, ideolojikleşme, dışlama söz konusudur. Bunun nedenlerine bakmak gerekir.

Girift yapıların içerisinde, "bilimsel" olma iddiasıyla, bir-iki faktör belirleyip tüm açıklamayı bunlar üzerinden kurulan bir nedenselliğe indirgemekten, bir kurguyu aktarmayı yeğliyorum. Daha doğrusu bir anlatı kurgulayıp, buzdağının bir ucunu göstermek istiyorum. Bu anlatı, elbette ki olanlar konusunda ne ilk, ne de son söz olacaktır. Bir düşünsel egzersiz olarak algılanmasında yarar vardır.

Şöyle ki: Güneydoğu'daki iç savaşın yavaş yavaş hızını kaybettiği süreçte tuhaf bir tepki zinciri pey-

dah oldu. En belirgin hali linç girişimleri olan toplumsal şiddet örüntüsünden bahsediyorum. Bunun yüzeyel (yani görünür) nedenleri, siyasal parti liderleri ve şahin gazetecilerin de mutlak kez işaret ettikleri gibi, Avrupa Birliği ile ilişkilerdeki hayal kırıklığı; AKP hükümetinin iradesizliği; ve buna bağlı olarak "halkın sabrının taşması" olabilir. Hiç kuşkusuz toplumsal şiddet, artan milli-

yetçi aidiyet biçimleriyle veya çarpık ekonomik düzenin psikolojilerde yarattığı bozukluk ile de açıklanabilir. Milliyetçilik, 1980'den bu yana sağ-sol eksenini kesen, devlet aygıtları tarafından doğrudan aşılana ve yeniden üretilen bir ideoloji olarak, hakim dilin ve politik ufkun üzerinde ipotek kurmuştur. Serbest piyasa ekonomisine geçiş ise, gelir grupları arasındaki aralığı açmış, geleneksel dayanışma ve yardımlaşma ağlarını çözmüş, dengeleyici unsurların eksikliğinde, başta emekçi ve çiftçiler olmak üzere birçok kesimi piyasa mekanizmasının rekabetçi şartlarına teslim etmiştir.

Dikta aklı; her yerde aynı!

Ancak "savaş sonrası şiddet" olarak adlandırılan olgu, salt iç dinamikler üzerinden, salt Türkiye Cumhuriyeti tarihi içinde kalarak ve biraz da bu tarihin "nevi şahsına münhasır" olduğu varsayımı üzerinden yapılacak değerlendirmelerin bir noktadan sonra yanıltıcı olacağına işaret eder. Savaş yaşamış toplumlarda (örneğin Kuzey İrlanda, Sri Lanka, Güney Afrika), şiddetin bir norm olarak içselleştirilmesi, bir "şiddet kültürünün" ortaya çıkması söz konusudur. Farklı ülkeler üzerine yapılan incelemelerde, toplumsal ya da kişilerarası sorunların çözümünde, günlük hayatın yarattığı sıkıntılarla baş etmede "normal" bir yöntem olarak şiddetin kullanılabilmesi, savaş sonrası dönemlere tekabül eder. Başka bir deyişle şiddet, iktidar ve statü kazanmanın meşru bir yolu olmuş, kanıksanmış ve makbul değerler dağarcığında yer edinmiştir.

Anlatının başı burada olmakla beraber, bu coğrafyada peydah olan yeni ideolojik yapıları ve dışlama pratiklerini doğru bağlama oturtmak için, bir başka unsur da katmakta yarar vardır. Hem kronoloji, hem de örüntü açısından Türkiye'yle çarpıcı bir benzerlik içinde olan Peru örneğine kısaca değinmek, bu anlamda açıklayıcı olacaktır. Peru'da 1980 öncesinde yönetimde olan askeri dikta, işçi sendikalarını dağıtmış, binlerce kamu çalışanını işten atmakla kayıt dışı sektörü büyütmüş, çok sayıda sivilin işkence ve faili meçhul cinayetlerde ölmesine sebep olmuştu. 1980'de başa geçen sivil yönetimler ise hiperenflasyon ve ekonomik krizlere çözüm bulmak yerine ülkeyi patronaj ilişkileriyle idare etmişlerdi. 1980'de Aydınlik Yol adındaki Maoist gerilla hareketi devlete karşı kanlı eylemlerine başladı. Ama bu dönemde ayrıca sivil toplum canlanma belirtisi göstermiş, mahalle ve il örgütlenmeleri aracılığıyla katılımcı bir yurttaşlık anlayışı gelişmeye başlamıştı. Fujimori 1990'da başa geçtikten bir süre sonra ekonomiyi ne-

oliberal düzenin gereklerine göre yeniden yapılandırdı, Aydınlik Yol'un liderini yakalattı ve devleti güçlendirdi. Gerginliği oldukça azalmış bir siyasal alanda sivil toplumun iyice gelişmesi gerekirken, bunun tam aksi gerçekleşti. Bunun en büyük nedeni, Fujimori'nin "terörizmi" kendi otoritesini güçlendirmek, muhalefeti gayri-meşru göstermek ve kendisi aleyhine olan her grubu "terörist" olarak damgalamakta gösterdiği çabaydı. Bir Peru'lu aktivistin ifadesiyle -"quien habla es terrorista" (konuşan herkes teröristtir)- kamusal alanda iktidar aleyhine konuşmak, terörist damgası yemeyi göze almak demektir. Fujimori, toplumu ve politikayı militarize etmek için rejimin tehdit altında olduğu, geçmişteki şiddet ve kaos dönemine her an dönülebileceği, "teröristlerin hâlâ etkin oldukları" söylemini inşa etti. Bu sayede, 10 yıllık iktidarı döneminde Fujimori, yoksulluk ve şiddetin yapısal nedenlerinin tartışılmasını engellemiş; sınıf, toplumsal parçalanma ve etnik ayrımcılık gibi sorunları yok sayabilmiştir. Sendika başkanlarını illegal örgüt üyeliğiyle suçlayan, gazeteleri hakimiyeti altına alan, insan hakları alanı başta olmak üzere her tür sivil toplum faaliyetini "terörün yeniden baş göstermesi" olarak gören Fujimori'nin 1991 yılında verdiği bir demeç manidardır: "Teröristlerin ve bunların maşası olan örgütlerin... ordunun sistematik olarak insan haklarını ihlal ettiğini iddia ederek Peru'nun imajına zarar vermek için ellerindeki tüm olanakları kullandıklarını ve kullanacaklarını biliyoruz." Tamıdık mı geldi yoksa?

Neoliberalizm'den

demokrasi beklenirse...

Türk milliyetçiliğine içkin olan hoşgörüsüzlük ve ötekileştirmenin de ötesinde, dünya konjonktüründe "uluslararası terörizm" söyleminin yarattığı etkilere de bakmak gerekir. Muhalif aktör ve kimliklerin kriminalize edilmesi, terörist kategorisinde değerlendirilmesi Türkiye'ye özgü bir durum değildir. Türkiye'de olduğu kadar başka ülkelerde de (özellikle ABD ve bazı AB ülkeleri) gözlemlenen bu eğilim, uluslararası arenadaki terörist tanımlarının iç siyasette "içimizdeki yabancılar" imgelemine eklenmesiyle daha da belirgin bir hal almıştır. ABD'de Bush yönetiminin insanlık tarihine bırakacağı en hazin miras, "terörle mücadele" söylemidir. Irak Savaşı karşıtlarının susturulması, işkencenin yasallaşması, sınırlarda inşa edilen duvarlar, 12 Eylül darbesinin Türkiye'de ördüğü şiddetin "normalleştirilmesi" ve muhalefetin lağvedilmesi işlevinin tüm dünya geneline ya-

yılması sürecinin adımları olarak görülebilir. Devletin artan suç oranı, yeni toplumsal risk türleri, yoksulluk ve dışlanma gibi sorunlarla başa çıkabilme yetisini yitirmesi yüzünden "iflas ettiği" söylemi; vatandaşlarını savaşlar ve "güvenlik" retoriği sayesinde nasıl hizaya çağırabileceğini ve kaybolan otoritesini nasıl geri alabileceğini öngörememektedir. Güvenlik söylem ve pratikleri, devletin geri dönüşünün yeni kılıfıdır. Uluslararası düzeyde ihtilafları çözme yöntemi olarak kaba askeri güç kullanımı yeni bir model teşkil etmese de, 1990'larda Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle yeşeren farklı bir dünya umudunun ne denli naif olduğunun göstergesidir.

Dünya konjonktürü, artan milliyetçi kapanmaya ve zor kullanımına doğru evrilmiş iken, bu coğrafyadaki şiddeti AB'den esinlenen demokrasi söylemiyle çözmenin zor olacağı teslim edilmelidir. Bu yazının temel amacı, linç ve toplumsal şiddet sorununu artık neoliberal piyasa düzeninin yarattığı ekonomik çarpıklıklar, devletin yeniden yapılanarak toplumsal görevlerinden sıyrılmaya eğilimi ve eksilen otoritesini "terör" ve "güvenlik" söylemleriyle ikâme etmesi eksenini üzerinden tartışmak gerektğini savunmaktır. Başka bir deyişle, sorunun bir "zihniyet" veya "siyasal gelenek" meselesi olmaktan ziyade, ayrıca somut maddi dönüşümlerin etkisiyle toplumsal dokunun aldığı yaralardan da kaynaklandığını belirtmenin önemli olduğunu düşünüyorum. Çünkü salt zihniyet sorunu olarak bakıldığında öngörülemez çözümler, ancak böylesi bir perspektif aracılığıyla görünür kılınır.

Neoliberal ekonomik düzenin çokkültürlü bir demokratik açılım getireceği, tepeden inmeci yönetim şekillerinin yerine yönetim mekanizmalarına geçişi sağlayacağı ve devletin topluma müdahale olasılığını azaltacağı bir yanılgıydı. Neoliberal düzenin devletin baskı aygıtlarını içermeksizin kurulamayacağını

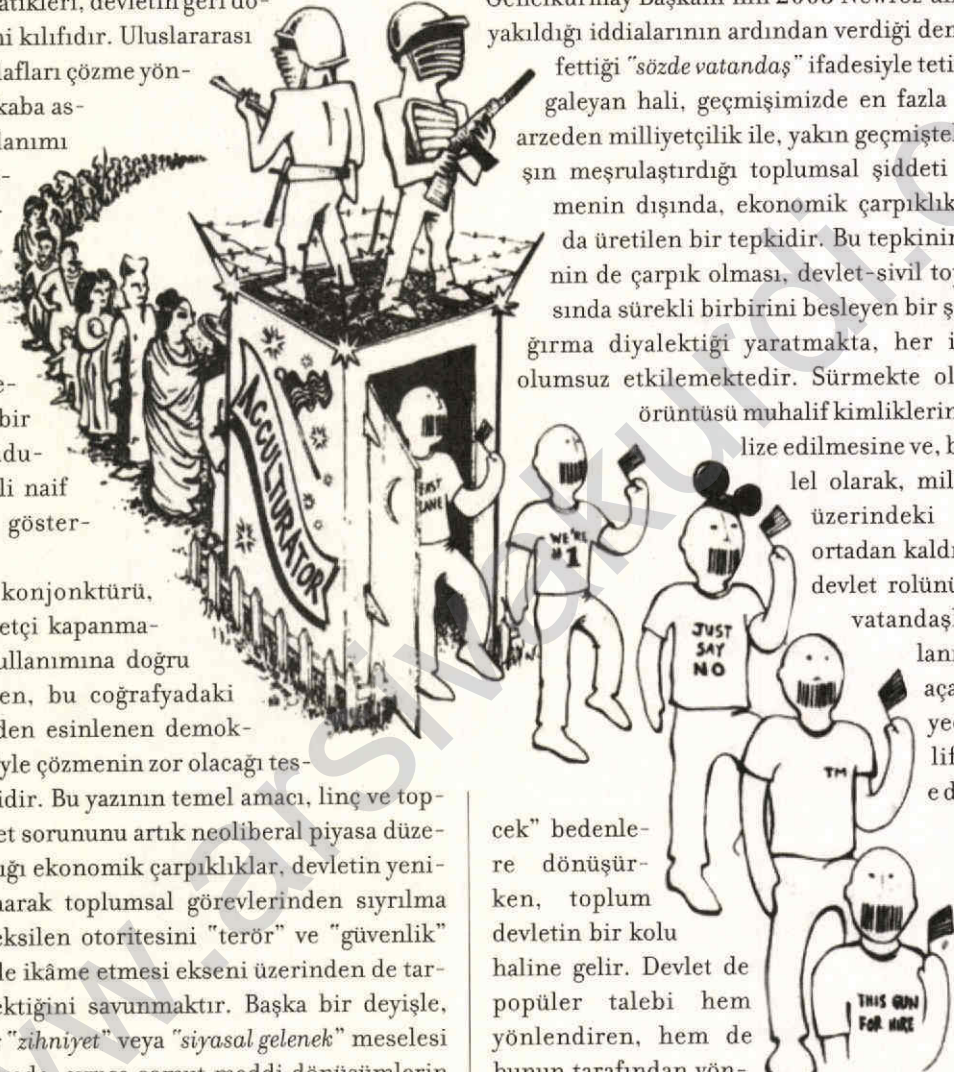
hatırlatan yeni şiddet sarmalının, postmodern siyaset beklentilerini de boşa çıkardığını söylemek yanlış olmaz. Küresel sermaye, yerelde varolan eşitsizlikleri keskinleştiren dışlama mekanizmaları yaratmakla kalmamakta sadece; aynı zamanda, devlet şiddetini geri çağırana ya da meşrulaştıran toplumsal pratikler de üretmekte. Linç girişimleri de bunlara örnektir. Genelkurmay Başkanı'nın 2005 Newroz'unda bayrak yakıldığı iddialarının ardından verdiği demeçte sarfettiği "sözde vatandaş" ifadesiyle tetiklenen bu galeyan hali, geçmişimizde en fazla süreklilik arzeden milliyetçilik ile, yakın geçmişteki iç savaşın meşrulaştırdığı toplumsal şiddeti birleştirmenin dışında, ekonomik çarpıklıklara karşı da üretilen bir tepkidir. Bu tepkinin kendisinin de çarpık olması, devlet-sivil toplum arasında sürekli birbirini besleyen bir şiddete çağırma diyalektiği yaratmakta, her ikisini de olumsuz etkilemektedir. Sürmekte olan şiddet örüntüsü muhalif kimliklerin kriminalize edilmesine ve, buna paralel olarak, milli çıkarlar üzerindeki tehditleri ortadan kaldırmak için devlet rolünü üstlenen vatandaşların ak-

lanmasına yol açar. Bu sayede muhalifler "yok edilebile-

cek" bedenlere dönüşürken, toplum devletin bir kolu haline gelir. Devlet de popüler talebi hem yönlendiren, hem de bunun tarafından yönlendirilen bir baskı aygıtı olma işlevini görür.

Linç et, neoliberalizme bağla!

Şimdi tüm bunların, *Taraf* gazetesinin 20 Haziran'da deşifre ettiği "Bilgi Destek Faaliyeti Eylem Planı"yla ilgisini kuralım. Genelkurmay Başkanlığı tarafından Eylül 2007'de yürürlüğe konan planda, "terör" kilit rol oynuyor. Stratejinin temel noktalarını özetlemek gerekirse, 1) "Irak'ın kuzeyindeki desteği kesmek için bölge halkını terörle mücadele bağlamında 'rahatsız' edecek ve teröre yardım ettikleri sürece bu rahatsızlıkların

devam edeceği mesajını verecek faaliyetler icra edilecektir"; 2) "DTP'nin muhtelif yer, zaman ve vesilelerle kamuoyuna hiç çekinmeden yansıttığı söylem ve davranışları nedeni ile TSK tarafından terörist olarak görüldüğü ve herhangi bir şekilde muhatap alınmayacağı... açık edilecektir"; 3) "DTP'nin Kandil ve AB arasında sıkışmasına yol açacak şekilde terör yanlısı tutumları gözler önüne serilecektir."

Açıkça görüldüğü üzere, terörist söyleminin esas hedefi, birtakım rejim karşıtı unsurları uysallaştırmak, maddi ve manevi anlamda yok etmektir. Herhangi bir kurumsal veya meşru varlıklarının olmasına tahammül edilmeyecektir.

Bu kurgudan, bu anlatıdan Güneydoğu açısından nasıl bir sonuç çıkarılır sorusu da bakidir tabii. Her ne kadar linç girişimleri diğer bölgelerde vatandaşın hiza getirilmiş olduğuna işaret ediyorsa da, Güneydoğu'da uygulanan stratejiyi anlatmamaktadır. Bölgede varılması engellenen unsurların, toplumsal şartlar gereği, başka bünyeler altında eritilmesi, kimliklerinin evriltilmesi lazımdır zira. İşte burada neoliberalizmin en sinsi yöntemlerinden olan yoksulluk ve/veya piyasaya entegrasyon söylemi devreye girer. Zaten lağvedilmiş olan tarım ve hayvancılığın yerine doldurmayla namzet stratejiler arasında mikro krediyi, tüketim toplumu kalıplarının yer etmesini sağlayacak adımları, turizmciğin zorunlu göç mağdurlarını ikinci kez yerlerinden etmesine izin vermeyi ve hatta bunu kolaylaştırmayı, bölgesel asgari ücret ve daha nicelerini sayabiliriz. Ekonomik pastadan payını almaktan men edilmiş bir bölgeden Batı'daki linç vakaları yüzünden sezonluk işçi ihracı da azalırsa -ki bunun göstergeleri yok değil- yaşamı idame ettirmek açısından geriye neoliberalizmin tuzaklarından başka bir opsiyon kalmıyor. Terörizm söylemi "sayesinde" bölgeye kapatılan örgüt ve bireylerin bu oyuna gelmemeleri insanüstü bir irade ve yaratıcılık gerektirir zira.

Tüm bunlar yetmiyormuş gibi, İslamcılığı yaymak ve Kürt-Türk ayrımını İslam kazanı içinde eritmek de benzeri bir işlev görür. AKP politikalarının TSK'nınkilerle birleştiği noktalardan biri de budur. Oynanan bu sinsi oyunlarla kısıpaca alınmak istenen bölgede salt-siyasi olmayan alternatifler geliştirilmedikçe, yani yaşam alanlarını dönüştürecek farklı pratikler üretilmedikçe, samırım (ve maalesef) buna direnmek çok ama çok zor olacaktır.

Umarız bu kurgu bir yanılgıdır veya buzdağının sadece bir ucunu göstermektedir.

Umarız bir sabah uyandığımızda... ❀

JI VÎ ZOZANÎ EZÊ JÎ HERİM ŞAH

Yê ji himber xuyayî çî zozanekî xweş e
Min demek nebihart ez diherim wisa
Pîrê min ê çavbelek tu bistirîne
Ji vî zozanî ez ê jî herim şah

Ger ez şenkahiya bostan bim
Di devê vî gelî de ezî destan bim
Axa reş ger ez serdestê te bim
Ji vî zozanî ez ê jî herim şah

Ji komek quling re bifirin gotin
Derdê di dil de derbikin gotin
Ji zozan û wê de nêzîk e gotin
Ji vî zozanî ez ê jî herim şah

Ji destê dost mişt vexwariyê dîn im
Li ser Lehiya mêşe kefa bi xwîn im
Ez lawekî rê me rêwiyê xizan im
Ji vî zozanî ez ê jî herim şah

Destmêja min a girtî bidine girtin
Nimêja min a kirî bidine kirin
Li ba we yê bêje şah bidine kuştin
Ji vî zozanî ez ê jî herim şah

Pîr Sultan Abdal im dinya aş nabe
Çû, emrê çûyî bi paş de nayê
Çavê min jî ji rêya şah nabe
Ji vî zozanî ez ê jî herim şah

Pîr Sultan Abdal
Werger: Çiya Mazî

'Aştî ji bo min kulîlkeke rengîn e'

HEVPEYVÎN: CEMİL OGUZ

Taylan Şahan Tarhan bi çiroka xwe "Min bi perên kevokan bifirînin" di Pêşbaziya Qala Aştîyê bikin ku Kovara Tîroj û Evrensel Kulturê bi hev re li dar xist de bû yekemîn. Bi kurtahî me xwest wî nas bikin:

Tu hinek dikarî qala xwe biki?

Bavê min di sala 1986'an de roja 16'ê gelawêjê li ber deriyê mala apê min çok daniye, di devê wî de cixareyek û li ser bibokên wî keneke bi hêvî heye ku mizgîniya çêbûna min digihîjininê. Rojbûna min ne wekî pîrraniya kurdan 01.01.1986 filan e, raste rast 16'ê gelawêjê ye. Ez ji Batmanê me. Ji navçeya Bişêrî, gund Barincê me. Min dibistana seretayî li gund û Bişêriyê xwend, a navîn li Batman û Sêrtê û lise jî min li Batmanê qedand. Niha ez li Zanîngeha Hacettepe di beşa Fizik Tedavi û Reh de dixwînim.

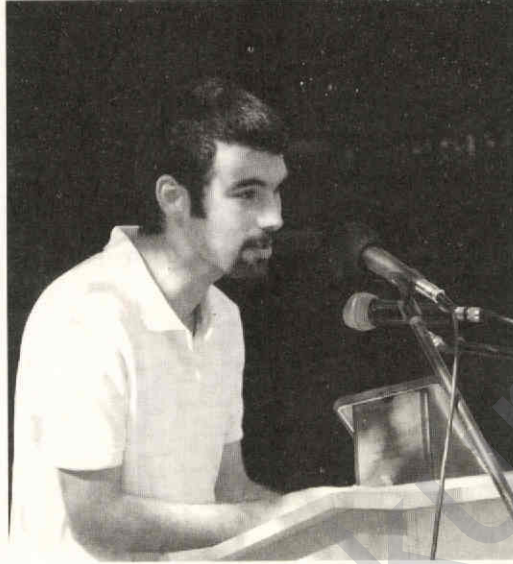
Te kengê dest bi nivisandina kurdî kir?

Kî tesîr li ser te kir?

Sê sal berê dema min dest bi zanîngehê kir. Di somestra duyemîn de min pirtuka Siyabend û Xecê û pê re jî ferhengek stand. Lê hefte derbas dibûn min nema diqedand. Ev yek pir zora min diçû. Her kes bi zîmanê xwe her tişt dixwîne lê hêj me tîpa "x"yê nas nedikir. Mekteb qediya ez hatim Batmanê. Min mamoste Merdan Newayî nas kir. Li mala gel a Musa Anter de dersa zîmanê kurdî dida. Werhasil me dest pê kir. Her çiqas ez nêzikê mamoste Merdan -ku jê re dibêjim "Mamosteyê Gelê" me-bûm, min bêhtir ji kurdî hez kir. Min bêhtir bala xwe da ser kurdî. Ev hevpeyvîn û kovar têr nake behsa mamoste bikim, hewqas li ber çavê min şîrîn e.

Têkiliya te bi wêjeyê re kengê çêbû?

Ya rastî ez nikarim demek e diyar li ber we raxim. Di dema xwendina min a dibistana navîn de min dest bi xwendina pirtûkan kir. Ji hingê ve pirtûk di nav jiyana min de ciheke girîng digire. Lê bêhtir tiştên siyasî bûn. Di wî demê de ji bilî helbestên Ahmet Arif min

zêde bala xwe nedida wêjeyê. Belê min pirtûkên Tolstoy, Dostoyewski, Victor Hugo jî dixwendin lê bêhtir ji naveroka wan dibûn sedema xwendina min. Min ji naverokê ve tehm jê distand. Ji alî wêjeyê min li wan nedinêrt. Yanî destpêka xwendina min giş politik bû. Heta nivisandina kurdî min di wêjeyê de ciheke inaktif digirt. Piştî ku min dest bi nivisandina bi kurdî kir, min dest bi nivisandina helbest, maqale û çirokan kir. Piştî re min tehm ji çirokên wêjeyî, ji helbest û hwd. girt.

Aştî ji bo te çi ye tu beşdari Pêşbaziya Qala Aştîyê bûyî?

Aştî ji bo min kulîlkeke rengîn e. Ew kulîlke ku qet naçilmise û her tim jî bi rengên xwe di hemû demsalan de bêhn dide. Lê ji bo jiyîna wê ax divê. Li vî welatî jî mixabin ew ax beyar û bêyar e. Mirov çiqas av jî dide ax û kulîlk li hev nakin. Li dijî tebiatê goştê hev dixwin. Ji bo aştîyêke gihiştî û rasteqîn divê ev ax wê kulîlkê di pêsîra xwe veşêre. Neke ku pel û guliyê kulîlkê di nav kevir û zînara vê axê de biperçiqe. Heta neha bi hezaran kûlik perçiqîn, divê êdî bes be. Divê ne bi rondikên dayikan, bi baranên nîsanê bêne avdan. Dîsa divê ne bi ba û bahoza bombeya bi destên dayikên cefakar bê pelandin.

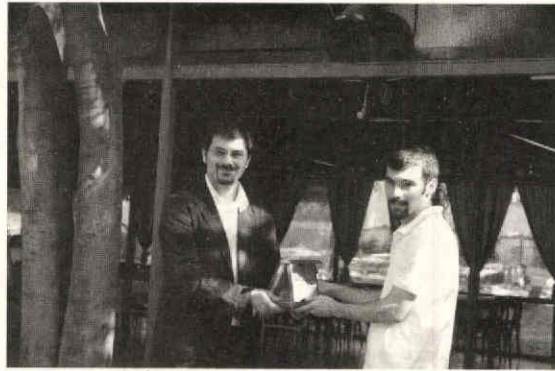
Çima tevlî pêşbaziye bûm? Ji ber ku bi dû zîmanî bû û mijara pêşbaziye jî pir xweş bû ez tevlê vê pêşbaziye bûm. Ya rastî eger wekî hemdemên me tenê li ser peyvana aştî xwestibûna wê bi zîmanê serdest pêşbazî amade kiribûna. Ji ber ku ji dil ve armanaceke paqij min ji her kovar û saziyan hêstkir, daxwaza tevlîbûna pêşbaziye di hişê min de cih girt. Û min xwest ku rengeke kurdî bidime vê pêşbaziye. Hêvî dikim ku me dabe jî.

Çiroka te bû yekemîn, hestên te çi ne?

Belê, ez pir bi heyecan im. Ev cara yekem e ku ji bo nivisandina kurdî xelat distînim. Bi heyecanê re berpîsariyêke mezin jî da ser milê min. Ji vê pê ve divê

baştir û bi qewetir binivîsînim. Û ez di vê baweriyê de me ku hinek be jî me derbek li rûyê asimilasyonê xist-hêj west ji bo tolhildanê maye-ji ber ku berê jî kurdînivîsandinê re girtîgehan, tade û zilm, qeyd û kelepçe rewa didîtin îro va ye em xelatan distînin. Ev jî bo kurdî tiştekî pîroz e.

Rober Koptaş û Taylan Şahan Tarhan

Qimeta çirokê li cem te çi ye? Tu çiqas jê hez dikî?

Ez gelek jî çiroka kurdî hez dikim. Bi taybetî çîrokên gelêrî. Ji ber ku jî nav kevneşopiya me tê. Mirov dikare pêrgî lehengên wan çîrokan li sikakan, li gund û zevîyan were. Her çîrok jî derekî nas tê, bêhna diya mirov jî wan tê, bêhna şîr û nanê tenûrê jî wan tê. Çiroka kurdî hûn jî dizanin ku ji bîngeha wêjeya devkî tê. Bi saya dengbêjan ev kevneşopî di rûpelên dirokê de wînda nebûye. Çawa ku dengbêj bi rojan dikarin çîrok û meseleyan bêjin, ez bawerim em jî dikarin bi rojan li ber guhdarkirina wan bin. Ez bi vî rengî jî çirokê hez dikim.

Di nav wêjeyê de tu her jî çîrokê hez dikî yan beşeke din?

Ez herî zahf jî kurdî... Belê ev ne cureyeke wêjeyê ye lê ew mifte ye ku deriyên hemû cureyên wêjeyê bi min dide vekirin. Ya rastî bêhtir jî roman hez dikim. Ji romanên dirokî û biyografîk. Lê tiştê heye çi xweş be divê mirov wî bixwîne. Çi helbest, çî

roman, çî çîrok hwd.. Hinek roman hene pîr xweş in her kes dixwîne, dinirxîne. Wekî nimûne, "Gotinên Gunehkar" a Hesenê Metê min pîr eciband. Lê hinek jî peyv hene hêjayê romanek in. Nimûne min di helbesteke xwe de gotibû: "Min erd û ezman li bin piyê te rêtin." Mesela ev peyv û gotin jî pîr xweşa min diçe. Di encamê de wêje riya hezkirinê ye. mirov jî çî hez bike ew tiş baş e. Ji bo min Hesenê Metê, Jan Dost çiqas hêjayê xwendinê bin-ku pîr hêja ne- Arjen Arî, Ehmed Huseynî, Evdîle Pêşew jî bi heman rengê hêja ne. Derî pîr in lê mifte ye; KURDÎ. ☀

Min bi perên kevokan bifirînin

TAYLAN ŞAHAN TARHAN

*Bixwîne çûka min
Bixwîne çûka min,
Bixwîne çûka min a delal,
Xelq çi dibêjin bila bibêjin
Min dil berdaye te.*

H. Huseynî Korkmazgîl

Rojek jî rojên çileyê ên sar, sitûr û dijwar bû,
Bavê min Serkis û diya min Gulvart, ku me jê re digot "mayrik".

Xwe dabûne rêya bajarê qedîm, axa mirovan, cih û warê siltanan Stenbolê.

Stenbola ku navê "Constanîn" lê,

Dema em ghiştin "Constantinopolisê" ez heft salî bûm,

bejn dirêj, çavkûr, deng ziz û zelal... Û west li min teng bû,

Şevêkê bi dizê jî mal reviyam. Şev; dirêj û tarî bû,

xewn; şîrîn û germ bû,

di wê şeva tarî û dirêj de dema min çavê xwe vekir, mêrikekî risipî destê xwe dirêjî min kir,

peyre pê hesiyam ku wa ez di nav selikeke masîvanan de me, li qiraxa kûmkapî,

bi bêhna masiyên wek min penaber, bêkes, hêvî-şikestî

wisa dest pê kir kurteçîroka jiyana min, an kurteçîroka mirina min.

Belê, ez ê dest pê bikim, dest bi mirina xwe,

Mirina ku rêwitiyeke bêdawî,

Mirina ku jî serî heta binî bêdengî,

Rûnên li kélaka dilê xwe, li kevokan guhdarî bîkin,

Li dengên wan, hest û ramanên wan, ji nikilên wan heta rengên wan...

Ez jî welatên dûr jî we re dinivîsim, ev nameya min ku jî we re rê dikim,

bi wan hest û ramanan, bi wan rengên sipî, bi wan nikilên xweşik digihjin we.

Ji vir, li welatên ji dinê dûr, her tişt baştir tê dîtin,

Belê dizanim ku min gelek dirêj kir, ez ê werim ser mijarê,

Hûn zanin li vir wext ne wek li cem we zû derbas dibe, hêdi hêdi, gav bi gav e.

Piştî girtina min a di selika masivanên Kûmkapî de, ez birim sêwixaneyê Gedikpaşa.

Dereke xweş bû, dost û hevalên min tev mîna min penaber bûn,

Tev mîna masiyên Kûmkapî yên di selikê de li ser hev dagirkirî, di hembêza hev de bûn.

Masiyan nizamim lê zarokên "Armenya" tev bermayiyên qomkujiyekê bûn.

Em tev ji dê û bavên hev, xwişk û birayên hev bûbûn.

Wek nanê li ser sifrê me dil û canê xwe ji bi hev re dabeş dikir.

Her roj me maseyan bi hev re paqij dikir, derdorê dida hev û me bi hev re dilîst,

Carina ji me zimanê "mayrik" bi hev dida fêr kirin.

Rojek dişa ji wan rojê ku me her tişt bi hev re dikir,

çavên keçikeke çardeh salî di çavên min ên li hêviya wê de, beriqî.

Min navê wê pirsî.

Bersiv da bi dengê şermokî: "Rakel"

Rakela min, belê dibêjim Rakela min ji ber ku çawa min ew çavên xezalî dît,

Bi vegotîneke helbestî "Min dil ketê"

Rakela min,

Rakela çardehsalî, weka Şivan(Perwer) dibêje "me destê hev girt,(em)bi hev re rabûn." Wiha ji bû, her tiştî êdi me bi hev re dikir.

Delala min, ji bilî kurdiya "letif û nazik" bi tu zimanî nizanibû,

Berî her tiştî min ew fêrî zimanê zikmakî kir, dûre tirkî...

Min jê re digot;

– Yes kezi gi sirem**

***

Bersiv dida,

– Ez ji ji te gelek hez dikim, "Çutag".(bi vê peyvê bangî min dikir).

Ji kurdî pîrr hez dikir, bav û kalên wê bi navê "Eşîrê Varto" dihatin binavkirin. Di dema qirkirina fileyan(dema qomkujiya Ermenan) de pênc malbat derketibûn ser Çiyayê Cûdî û bîst û pênc sal li ser wî çiyayê herz mabûn, dûre daketibûn Cizîrê. Dema hatibûn deştê,

kurdan navê "Varto" li eşîra wan kiribû.

Piştî çend salên zor û zehmetî ên bi eş û kulê derbasbûn, em zewicin. Sê zarokên me çêbûn Xwedê wan bihêle, her sê ji ji hev ziz û zelaltir, jir û delaltir in.

Bi hiyeyeraşiya jorîn nêzik dibû kurtedî-roka mirina min. Hêdi hêdi, gav bi gav..

Carina ez difikrim hingê-di vê demê de-

her tiştê zarokên me hebûn, lê tu tiştê wan ji tune bû.

Her tiştê wan hebû;

ji ber ku xwedî hêviyê xurt bûn, bi hêviya aşitî û biratiyê mezin dibûn,

Her tiştê wan hebû;

ji ber ku xwedî dê û bavekî bi hev re bûn,

Tiştê wan ji tune bû;

Ji ber ku mafê azadiya welatê wan hatibû dagirkirin, bê ax û war, bê av û dar mezin dibûn;

Dereke ku di siya wê de rûnên tune bû,

Dereke ku ji pelên wê bêhna Ararat bihata, dereke ku ji kokê heta serî bi dengê Yerîvanê...

Çarenûsa wan ji wiha hatibû nivîsin, çi hewceye gotin?

Ez ji wekî zarokên xwe bê dar û bi hesreta Yerîvanê mezin bûm. Her şeva ku li min dibû zilm, her xewna ku ji min re dibû jehr, bi hatina "Agos"ê re dev ji min berdan.

Êdi şev xweştir, xewn ji geştir bûbûn.

Min hest û ramanên welatê xwe, pêşveçûna miletê xwe, pêşeroja zarokên xwe zelaltir dikir. Min maf û azadiya her mirovekî mîna nikilê kevokekî diparast, ne hewce bû ew mirov ji alî politikî ve nêzî min be. Min nola Voltaire dikir, çawa ku digot: "Ez ji sedî sed fikrên te naparêzim û naecibînim. Lê, ji bo ku tu fikrên xwe bi serbestî vebêji, ez bi her awayî li piştê te me..

Ev tev Agos bûn,

Agos mala "Apê Mutafyan, Xalê Pitros û Xwişka Sasonya..." bû, mala hemû Armenya bû.

Agos;

Êdî xwediyê bêhna miletek bû ku bi sedan salan tède, zilm û mirin ditibûn.

Nalenala miriyên komkujiyê bû, hawar û gaziya keçikan bû ku serbazên devbixwîn

dest avêtibûn namûsa wan.

Agos. Ey Agos;

Sedema koçberiya min a bédawî, bêveger....

Agos, rojekê ku ez dîsa bi kêf û coş ji nivîsgeha rojnameyê derketibûm û diçûm malê, bi guleyeke mêrkuj ji mejiyên min ber bi kolanên Stenbolê ve ri-jiya. Di wê demê de biskek ez bédeng mam, piyê min tevîzî, li erdê qelibim.

Baş nayê bîra min ka di wê demê de min çî hîs kir, lê tiştê ku tê bîra min serma bi piyê min girtibû. Ji ber ku sola min qul bû min hevza germahiya laşê xwe nedikir. Wê rojê ku ez ji nivîsgeha rojnameyê derketim min ê biçûya du cot sol bikiriya, yek ji bo xwe, yek ji bo kurê xwe. Lê nebû, ez bi soleke qul derketim rêwitiya xwe ya bêveger, an ji bêhdana xwe ya bédawî. Carina li vir jî piyê min dicemide lê ez ji hevalan re dibêjim ji ber berf û baranê ye, li min dikenin.

Tiştê qet ji bîra min naçe, di nav wê sermaye dinê de, laşê min ê dirêjkirî şerekî dijwar li himber cemedê dikir. Di nav wî şerî de tenê Agos hatibû alîkariyê min, xwe li min pêçabû, bi rikeke li dijî tabiatê mirinê.

Wê rojê min di xewna xwe de dit. Min jî serê Ararat li deşt û zozanên Armenya temaşe dikir. Dîsa ez-man bi ewr bû, li ber baranê bû. Sermayek piyê min girt, dikir ku bimrim. Wiha min dest û piyê xwe berhev kir. Li benda tirêjên rojê mam da ku sarmahî bela xwe hinek ji min veke. Hew min dît ku xortekî heftdeh heştdeh salî nêzî min dibe. Hat li kêleka min, dest û lingê xwe berhev kir û çok danî. Em biskek bédeng man, nizanibûm ka ew kî ye ji bo çî li wir e, ew jî nola min mirî ye an sax e, min jê jî nedipirsî. Xorto! çavên xwe ji awirên min direvand, bi şermokî bû; weke ku tawanbarê tiştê be, an kêmasiyeke wî hebe, an bixwaze tiştê beje. Paşre du cot solên nû danî ber piyên min, dageriya, bê peyv û gotin vegeriya çû, wenda bû.

Ji wê roja ku min xewna çiyayên Ararat dit vir de, heftiyekê derbas bûbû ku min tu xewn neditibûn, tu carî jî piyê min ne cemedibû. Duh bi şev Xwedê xêr bike dîsa min xewnek dît. Dîsa ew xortê bi kumikê sipî, dîsa bi hewayeke ewr û ber baranê, dîsa piyê min dicemide, hat li kêleka min çok da. Hêj min pirs ne-

kir ka tu kî yî, dest bi axaftinê kir.

— Ev çend roj in ez di xewa xwe de dikim bimrim, bêhna min diçike, dinya li min teng dibe. Bi xwêdanê laşê min dibe weke avê. Radibim qedehek av vedixwim û dîsa radikevim, dîsa ew xewnên ku bêhn li min diçiknin dest pê dikin. Ez her roj, her şeva ku dikim rakevim wê xewnê dibînim. Di xewna xwe de dibînim ku di destê min de kêrek heye û bi hezaran kevokan dikujim, serê wan jê dikim, davêjim. Destê min her di xwînê de, radibim dinêrim destê min sor e, di destşoyê de dikim nakim soriya destê min naçe. Wê rojê ku ez yekemîn car hatim cem te, ji bilî kuştina kevokan, di nav ronahiyeke ku li asîmanan dibe riqî de min tu dîtî. Te, bi serê xwe, bi halekî ji sermayê qefilî li vê deştê mêze dikir. Ev rêyek bû ku min xwe bi te bidaya bexşandin û bi bexşandina te jî ez ji wan xewnan bifilitiyama. Wa ye hatim, min dîsa solên nû ji te re anî, piyê te dicemide, bêxe piyê xwe. Te çima ew solên berê nexist piyê xwe.

Ez di cî de tevîzim, deng ji min nedîçû. Belê min ew xort nas kir. Min tu peyv û gotin ji devê xwe derne-xist. Xortê bi kumikê sipî bi bédengiya min, bi xemgînî rabû çû. Hêviyên wî şikestibûn, ji ber xwe digot cehnima ku her roj pê dijim ê her bidome.

Piştî çûyîna wî, min sol xistin piyê xwe. Min ew çima afû kir ez jî nizanîm. Lê hingê gotinên Rakel hate bîra min.

Gotinên li dadgehê, li pêş ruyê wan dadgerên şirikê kuştina kevokan,

Gotinên ku rastiya sed sale radixistin holê,

"Îro li vir pitikên(nûza) mêrkuj hene, kanê yên di reşiyê de ku ew afirandine li kû ne?"

Delala min ev gotinên te, bûn sedema afûkirina wî "nûzayê mêrkuj". Belê delala dilê min, min her tiştên ku te ji bo min, na ne ji bo min, ji bo mirovan di dadgehê de diparast, an li meydana bi lehengî dianî ziman, bihist. Ji te û hevalên kevokparêz re sipas dikim.

Celî guhdaran, kurtedîroka mirina min hewqas e. Lê daxwaziyeke min ji we heye ku, her bi kevokan re bin, dengê wan guhdarî bikin û nekin ku deqeke reş bi perên wan bikeve. Bawer nekin, kevok namrin. Min jî bawer nedikir ku li wî welatî karibin kevokan bikujin. Li vir ew bûne ferîştayên aşitiyê, bikin ku her bifirin da ku aşitî her hebe. ☀

Têbînî

*dê

**ez ji te hez dikim

(Ev çîrok di Pêşbaziya Qala Aştiyê bikin ku Kovara Tiroj û Evrensel Kulturê bi hev re li dar xist de bû yekemîn)

DERSİM'den Tunçeli'ne...

NEVZAT ONARAN

Bugüne kadar birçok kez ya adı ya da idari yapısını değiştirilerek Anadolu'da pek çok kent, kasaba veya köy yok edildi. Kimi kez ismi kulağa hoş gelmiyordan, 'yabancı ad' olduğuna kadar pek çok değişiklikle bu tür ad değiştirme operasyonları yapıldı.

Öyle ki 'özgürlükçü 1961 Anayasası'nın yürürlükte olduğu yıllarda DP'nin 21 Mayıs 1959'da 7267 no'lu kanunla 5442 no'lu İller Kanunu'nda yaptığı değişiklik sonucunda, Mayıs 1959-Mayıs 1968 döneminde tam 12 bin köyün adı değiştirilmiştir. Buna

Binlerce yılın tarihine şahitlik eden Hasankeyf, bugüne kadar doğrudan adı değiştirilmemiş olsa da baraj altında kalarak tümden yok edilme tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Ve Munzur da, Hasankeyf gibi baraja kurban edilmek isteniyor.

Artık köy, kent, kasaba gibi yerlerde adının değiştirilmesine ihtiyaç duyulan yerleşim yeri kalmamış olacak ki İstanbul, Ankara gibi metropollerde sokak adlarını bir bir değiştirmeye imza atan AKP belediyeleri ve onun hükümeti de, yeni Belediyeler

göre 1970 itibarıyla yaklaşık 36 bin köyden 12 bin tanesinin adı sadece 9 yılda resmen yok edilmiştir.

Sadece köy adı mı?

Son Rum sürgünü de, bu 1961 Anayasası'nın 'özgürlükçü' yıllarında yapılmıştır...

7267 no'lu kanun gereğince yabancı kökten gelen yerleşim yeri adları *Yabancı Adları Değiştirme Komisyonu* tarafından önce incelendi ve sonra da bir ad uydurulmasıyla, Anadolu ve Mezopotamya'nın insanlık tarihiyle yaşıt yerleşim yerlerinin ya adı ya da doğrudan kendisi bir bir yok edildi.

Kanunu ile yaklaşık 3 bin küsur belediyeden yaklaşık bin tanesini ya köy ya mahalle yaparak bir başka tür yok etme operasyonunu başlatmıştır.

Niye Şark'taki vilayetlerin adı değişti?

Türk-Sünni İslam sentezinin rengini verdiği resmî ideolojinin bu tür *'Yabancı Adları Yoketme'* resmî operasyonlarında, orada geçmişte yaşanan önemli tarihi gelişmeler de gerekçesi olabilir. Osmanlı'nın taraf olduğu ve yenildiği Birinci Dünya Savaşı'nda işgal karşı verilen kurtuluş mücadelesi de unutulmadı.

Evet unutulmadı da, esas kurtuluş mücadelesi Carp'ta yani Batı'da verildiği halde, ismi değiştirilen kentlerin Şark'ta olması anlaşılır değil. Hatta bu süreçte Şark'ta Maraş, Antep ve Urfa'daki mücadele birer 'savunma' olarak değerlendirilirken, İnönü, Dumlupınar, Kütahya, Eskişehir, Sakarya ile Kocatepe'de olanlarsa birer 'muharebe'dir, yani savaştır, hatta Kocatepe'deki *Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi* olarak bilinir ve ardından İzmir'in kurtuluşu...

Yani Şark'taki belli alanlardaki savunmadır, fakat Batı'daki ise Yunanlılara karşı var olma mücadelesi yani Kurtuluş Savaşı'dır.

O halde Şark ve Batı dışında Şimal'de yani Kuzey'de örneğin Rize'de neyin kurtuluş şenliği yapılmaktadır?

Peki savunma mücadelesi verilen yerlerde neden Ayıntab, Gaziyıntap ve Maraş, Kahramanmaraş ve Urfa, Şanlıurfa olurken ve Erzurum da öyle kahrken, neden muharebenin yaşandığı vilayetlerden Afyonkarahisar, Kahramanafyonkarahisar ya da Sakarya, Şanlısakarya veya Hattısakarya olmamıştır?

Adı değişen kentlerin hemen bir bir yeni adıyla anılması ve söylenmesi de, 'ne çabuk kabul ettiğimizi' düşünmemizi gerektiriyor... Çünkü bir kültürün unsuru ve tarihi kimliği olan isimlerin değiştirilmesinin birden kabul edilmesini nasıl izah edebiliriz?

Tüm dünyada böyle mi?

Bildiğim için aktarıyorum; bugün Batı Trakya, Türk azınlığın resmi adı Komotoni olan kentini Gümülcine ve Ksanti'yi de İskeçe olarak hem günlük ilişkisinde aynen kullanır, hem de yerel basınında yazar; hatta köylerden bile Türkçe adıyla bahsedilir. Örneğin gerektiği halde de 'Gümülcine (Komotini)' olarak yazılır.

Peki, biz niye hemen 'kolayca' benimsiyoruz?

Gerçi Afyonkarahisar'ın adı 24 Ekim 1926 önce-

sinde Karahisar-ı Sahip'tir; adı değişmiştir, ama ismin başına Şanlı, Gazi veya Kahraman gibi bir sıfat konmamıştır.

Tabii kurtuluş mücadelesinin yoğunlaştığı Kütahya, Eskişehir, Bursa ve İzmir vilayetlerini de unutmayalım.

Neden, kentlerin ismi Şark'ta değiştirilir de Batı'da değiştirilmez?!

Batı'da adı değiştirilen vilayet yok mu? Var, o da Kırkkilise iken Kırklareli olur, 1924'te. Hatta Karadeniz'de Lazistan da Rize olur, 24 Ekim 1926'da.

İsim değiştirmenin ötesinde yok edilen Şark'taki bir vilayet de, merkezi Hozat olan Dersim'dir.

Osmanlı idari yapısında sancak olan Dersim, 1926'ya kadar Cumhuriyet'in bir vilayeti olarak varlığını sürdürmüştür.

1908 İkinci Meşrutiyet ilanı sonrasında Dersim,

Dersim'deki isyanın lideri Seyid Rıza, Elazığ Mahkemesi'nde...

Osmanlı Meclisi Mebusan'da bir mebusla temsil edilir ve 23 Nisan 1920'de açılan Büyük Millet Meclisi'nde (BMM) mebus sayısı¹, Ahmet Ramiz, Diyarbağrı, Hasan Hayri, Mustafa Ağa (Öztürk), Mustafa Zeki (Saltuk) ve Abdülhak Tevfik (Gençtürk) olmak üzere 6'dır.

Bu 6 mebus sayısı, BMM'nin İkinci Dönemi (1923-1927) başlangıcında Feridun Fikri (Düşünsel) ve Ahmet Şükrü (Kulalp) olarak ikiye iner ve 1926 Mayıs'ında Dersim ili tamamen idari yapılanımdan yok edildiği için bu iki mebusun hangi ili temsil ettikleri sorusu yanıtızsız kalmıştır.

'Dersim haşarı bir çocuk gibi'

Dersim'in vilayetine son verilmesiyle ilgili yasa teklifi 29 Mayıs 1926'da² ele alınır ve görüşülür. Dersim dışında Üsküdar, Beyoğlu, Çatalca, Gelibolu, Genç, Ergani, Ardahan, Siverek, Kozan ve Muş'un da kaza haline getirilmesi teklif edilir. Önergede bazı kazalar nahiye haline getirilirken, bazı nahiyeler de ilga edilir.

Başvekil İsmet imzalı ve 13 Mayıs 1926 tarihli ta-

sarının gerekçesinde diğer vilayetlere göre özel bir değerlendirmeye tabi tutulan Dersim'le ilgili ifadeler (alıntılar tırnak içinde, aynen), bugün de gündeme getirilen ifadelerle benzerdir:

– Dersim, ümrandan yani bayındırlıktan ve medeniyetten mahrum küçük bir vilayettir.

– "... bu yerin biçare halkına medeni bir hayat vermek, medeniyetin maddi ve ruhi huzuratından (insanın hoşuna giden şeylerden) o zavallıları da mehmâemken (mümkün olduğu kadar) müstefit etmek (faydalanması) lazım gelir."

– 200 bin lira masrafına karşılık elde edilen gelir 100 bin liradır.

– Dersim vilayeti unvanın ortadan kalkması lazımdır.

– Nazimiye kazası Erzincan'a ve diğer kazalar Elâziz'e bağlanmalıdır.

– "Dersim'in ıslâhı hususunda..."

Dersim aynı zamanda haşarı bir çocuk gibi uygunsuz hallerde bulunduğu vakit kendisini terbiye edecek müesir (iz bırakacak) ve kuvvetli nıgehbanlara (bekçilere) da muhtaçtır."

Tasarının görüşülmesi sırasında Erzurum Mebusu Münür Hüsrev, Dersim ilinin parçalanmasıyla idarenin müşkül kalacağına dikkat çekerse de, Dahiliye Vekili Cemil, Dersim coğrafyasının zorluğuna işaret ederek, değişikliğin daha fazla yarar sağlayacağına işaret eder. Ve iki Dersim mebusunun söz almadığı görüşmenin ardından oylama yapılır ve tasarı kabul edilerek kanunlaşır, Dersim'in her iki mebusu da oylamaya katılmaz.

Artık resmen Dersim diye bir vilayet yoktur.

Dersim vilayetinin kanunen yok edilmesinin ardından bir yıl sonrasında 1927 yılının Ekim ayında yapılan nüfus sayımına göre Hozat, Çemişkezek, Mazkirt, Ovacık, Pertek, Kigi, Nazimiye ve Plomer'in 102 bine yaklaşan toplam nüfusunun anadile göre dağılımında yaklaşık yüzde 74'ü Kürtçedir.

1927 nüfus sayımında Türkiye'nin toplam nüfusu 13.6 milyon olup; bunun anadile göre dağılımında yüzde 86,4'ü Türkçe, yüzde 8,7'si Kürtçe, yüzde 1'i Arapça, yüzde 0,9'u Rumca, yüzde 0,7'si Çerkesçe ve yüzde 0,5'i Ermenicedir.

Dersim vilayetinin resmen yok edilmesinden dokuz yıl sonra 1938 Dersim Operasyonu öncesinde [Genelkurmay, 'TC'de Ayaklanmalar' kitabında, aynen 'Tunceli (Dersim) Tedip Harekâtı/1937-1938' diyor, yani Dersim'i edeplendirme veya akıllandırma hareketi!] bölgede idarî olarak bir vilayetin kurulması yeniden gündeme gelir.

Yeni bir Umumi Müfettişliğin oluşturulması yani tam anlamıyla 'astığı astık, kestiği kestik' bir idarenin kurulacak olması

nedeniyle yeni bir vilayetin kurulması da gündeme gelir.

Neresi mi?

Ve bir ek hatırlatma, 1930'lar sadece devletleş-tirme ve beş yıllık sanayileşme politikasının izlendiği dönem olmayıp, sistemin politik renginin daha da netleştirildiği yıllardır.

Yaklaşık bir buçuk yıl öncesinde Mayıs-Haziran 1934'te TBMM'de görüşülen 'dil, ekin ve kan birliği-nin' hedeflendiği açıkça yazılan ve kanunda 'Türk ırkı'ndan bahsedilen 14 Haziran 1934 tarih ve 2510 no'lu İskân Kanunu yürürlüğe konmuş ve 1934-1935 yıllarında da gizli nüfusu tespit etmek amacıyla³ bir de sayım yapılmıştır.

Ki gizli nüfus sayımına Başvekil İsmet İnönü, 10 Aralık 1935 tarihli Munzur (daha sonra Tunçeli olur) vilayeti halkı nüfus ve askerlikle ilgili tasarının gerekçesinde değinir ve iyi neticeler alındığına dikkat çeker ve bu tasarı, 8 Ocak 1936 tarih ve 2887 no'lu kanun⁴ olarak kabul edilir ve beş gün sonra da yürür-

1927'de Dersim nüfusunun anadile göre dağılımı (kişi)

İlçe	Kürtçe	Türkçe	Ermenice	Diğer	Toplam
Hozat (Elâziz)	8.043	2.147	297	1	10.488
Çemişkezek (Elâziz)	1.627	11.944	103	6	13.680
Mazkirt (Elâziz)	15.118	610	97	12	15.837
Ovacık (Elâziz)	4.211	56	-	-	4.267
Pertek (Elâziz)	7.926	6.009	57	-	13.992
Kığı (Erzincan)	21.800	4.600	43	95	26.538
Nazmiye (Erzincan)	5.598	796	-	-	6.394
Plomer (Erzincan)	9.741	830	2	-	10.573
TOPLAM	74.064	26.992	599	114	101.769

Açıklama: Tabloda Kığı nüfusu için 'Diğer' sütunundaki 95 kişinin 88 tanesinin anadili Çerkesçedir.

Kaynak: TC Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 29 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Sayımı, Ankara-1929, sf. 233, 234, 236.

lûge girer ve nüfus kütüklerine yazılanlara af getirilir..

1876'dan bugüne, 11 harekât

İşte böylesi siyasi iklimde doğrudan idamı infaz etme yetkisi de⁵ olan Dördüncü

Umumi Müfettişliğin kurulmasıyla ilgili tasarının görüşülmesi sırasında söz alıp, tasarının kabul edilmesini isteyen Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, kısa ve öz-lü bir değerlendirmede bulunur⁶:

"TunÇeli adı ile şimdi teşkil edilecek vilayetin ve o bölgenin eski ismi Dersim'dir.

60-70 bin nüfustan ibarettir.

Aslen Türk unsuruna mensub bir kitledir.

Bu bölgenin ilk Türk tarihinde resmî olarak teması Şah İsmail ile Yavuz Sultan Selim'in muharebeleri zamanına tesadüf ediyor.

Bugün burası 91 aşirete münkasemdir (bölünmüştür).

1876'dan bugüne kadar muhtelif zamanlarda Dersim üzerine 11 harekâtı askeriye yapılmıştır. Halkı cahil."

Tasarı maddeleri teker teker okunur ve söz alınmadan kabul edilir; sadece tasarıda vilayetin adı değiştirilir.

Tasarı Başvekîl İsmet İnönü imzalı olarak Meclis'e 7 Kasım 1935'te Munzur Vilayeti Teşkilatı ve İdaresi Hakkında Kanun Tasarısı adıyla sunulur, ama daha sonra 20 Aralık 1935'te vilayet adının TunÇeli olmasıyla ilgili Dahiliye Vekili'nin teklifi Bütçe Encümeni'nde kabul edilir ve tasarı bu değişikliğe göre Meclis gündemine gelir.

Ve vilayet adı, devletin tunç elinin inmesinin bir ifadesi olarak TunÇeli olarak kabul edilir ve böylece hem vilayet hem de ilgili Müfettişlik İdaresiyle ilgili tasarılar kanunlaşır⁷ ve ardından da Dersim operasyonu başlatılır.

Öyle ki TunÇeli'de Müfettişliğin kurulmasını öngören kanun 2 Ocak 1936'da Resmî Gazete'de (no: 3195) yayımlanıp yürürlüğe girerken, TunÇeli vilayetinin kurulmasıyla ilgili kanunsa Resmî Gazete'de iki gün sonra 4 Ocak 1936'da (no: 3197) yayımlanır.

Yani resmî olarak TunÇeli vilayeti kurulmadan

önce, olağanüstü idaresi oluşturulur!

Vilayetin adı, devletin tunç elinin operasyonunun bir ifadesi olarak kabul edilen TunÇeli olduğu halde, ne yazık ki Dersim'le ilgili yapılan çalışmalarda ne-

dense TunÇeli olarak dikkate alınmıştır.

Huzur ve güven sağlandı mı?

TunÇeli olağanüstü idaresi, 30 Aralık 1946 tarihine kadar yürürlükte kalır; BMM'deki görüşmede ilin adı Tunceli olarak zapta geçirilir ve bu tarz 'Tunceli' olarak yazma zaman zaman Meclis ve ilgili encümen zabıtlarında da yaşanır.

Vilayetin adının TunÇeli'nden Tunceli'ne hangi kanun veya kararla dönüştürüldüğü konusunda pek bilgiye ulaşmak mümkün olmadığına göre, bugünkü mebuslardan ne zaman TunÇeli'nin Tunceli olduğuyla ilgili bilgilenmeyi talep ediyoruz.

Evet Dersim adında vilayet resmen yok edildi, Munzur vilayeti kurulması önerildi ve resmen TunÇeli vilayeti kuruldu ve daha sonra Tunceli oldu da ve bu coğrafyanın hiç yabancı olmadığı askeri 'tedib' harekâtı hep aralıksız devam etti de, huzur ve güven ve refah sağlanabildi ve de 'ben ve biz' denecek vandaşlık hukuku oluşturulabildi mi? ☀

Dipnotlar:

- 1 Türk Parlamento Tarihi, TBMM I. Dönem, 1919-1923, cilt: 3. TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, sf. 22.
- 2 TBMM ZC, devre: II, cilt: 25, sf. 605-615, 622-624 ve ilgili mazbata zabtın sonunda ekli sf. 136-146.
- 3 İlgili makalem Tiroj, 15 Eylül-15 Kasım 2007.
- 4 Hazırlayan: Karakoç Sarkis, Sicili Kavanini, cilt: 17, İstanbul-1936, sf. 1.
- 5 2884 no'lu kanun, madde 33.
- 6 TBMM ZC, 25 Aralık 1935 tarihli inikad: 21 ve 1. oturum, sf. 175.
- 7 25 Aralık 1935 tarih ve 2884 no'lu TunÇeli vilayetinin İdaresi Hakkında Kanun (DÜSTUR, 3. tertip, cilt: 17, Ankara-1936, sf. 165-170) ile 25 Aralık 1935 tarih ve 2885 no'lu kanunun (DÜSTUR, 3. tertip, cilt: 17, Ankara-1936, sf. 171-172) 6'ncı maddesiyle de, 'Erzincan vilayetinin Plümür kazasıyla, Elâziz vilayetinin Nazimiye, Hozat, Mazgird, Ovacık, Pertek, Çemişkezek kazalarından teşekkül etmek üzere TunÇeli Vilayeti Kurulmuştur!

Awazên Nazim

BEDÎRXAN EPÖZDEMÎR

3'yê pûşperê roja mirina helbestvanê bi nav û deng Nazim Hikmet e. Ew 3'yê pûşpera sala 1963'yan, ji welatê xwe dûr, bi hesreta axa xwe li Moskovayê çû ser dilovaniya xwe. Bê guman heya îro li ser Nazim gelek tişt hatine nivisandin. Dostên wî jî, dijmînên wî jî gelek tişt gotine li ser wî. Ev gotinên, bi xirabî û qencî ku bêne ser hev, dê bi cildan pirtûk derkevin holê.

Bi ya min, di van salên dawî de Nazim baştir hate fêmkirin. Ewên ku heya duh jê re digotin "xayîn", ji tozek axa welatê wî re hesret hiştin, îro jê re methiyeyan rêz dikin. Xayîne welat, bûye welatparêz. Ji helbestên wî her kes li gora xwe wateyan derdixe.

Bêguman Nazim, helbestvanekî gelê cînar, helbestvanê gelê tirk e. Lê îro bûye malê gelên cîhanê. Dema li derveyê Tirkiyeyê mijara wêjeya tirk tê holê yekser navê Nazim tê ser lêvan.

Her çi qas Nazim li ser kurdan nenivisandiyê û ev rewş ji aliyê gelek kesan ve tê rexnekirin jî, lê evîni û hizkirineke gelek mezin di nav gelê me de, bi taybetî di nav xortên kurd yên wêjehez de heye ji bo wî. Vê hezkirin û evîne, pêşiya rexne, gilî û gazînan jî negirtiye. Belkî gelekê wan di cih de bin jî.

Dil dixwest ku ew jî wekî mamosta Cegerxwîn, qîrîn û nalîna zarokên cînar bibihîze. Bêşik ev kemasiyek e. Lê bi tevayî reda Nazim nayîne bi xwe re. Armanca vê nivîsê dûr û dirêj nixrandin û lêkolankirina Nazim Hikmet û berhemên wî nîn e. Tenê bîranînekê bi çavên yekî kurd e. Bi kurdî temkirina beşek ji helbestên hozanê nemir e.

Ev rojên nexweş û tari ku em têde dijîn, bivê-nevê

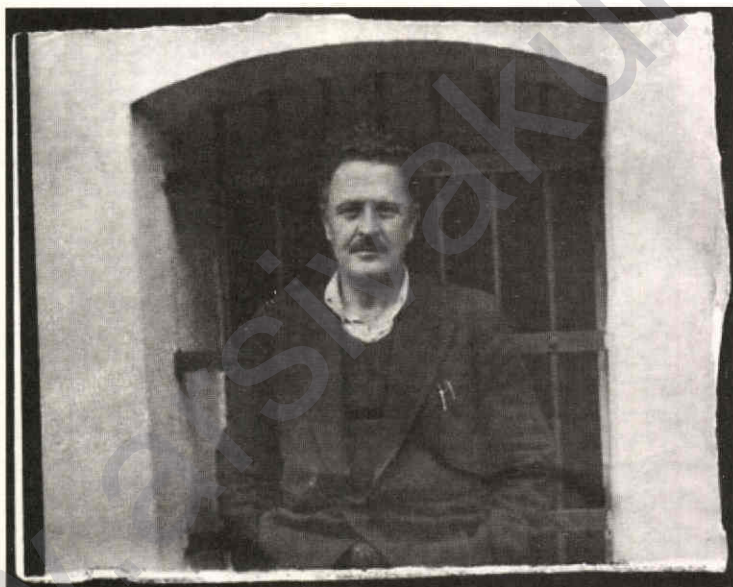
Nazim tîne bîra mirov. Pir helbestên Nazim hene ku îro jî bersiva pirsên rojane yên gelên tirk û kurd didin. Mirov dibê her wekî Nazim di nav gelê tirk û kurd de diji, êş û azarên wan şirove dike.

Nazim Hikmet, 20'ê Çiriya paşin sala 1901'ê de li Selanikê hatiye dinê. Tê gotin ku malabata wî roja jî dayikbûna wî 15 Çile sala 1902'yan daye diyarkirin. Dibistana Deryavanî qedandî ye. Derbazê Anatolyê bûye. Ji wir jî çûye Moskovayê. Li Moskovayê ekonomî-polîtîk xwendî ye. Di 1924'an da ziviriye Tirkiyeyê. Di cure-cure rojname û di studiyên filman de kar kiriye.

Ew di sal 1938'an de ji ber bûyera "Harb Okulu" tê girtin. 28 salan cezayê dixwe. 12 sal li zindanê radize. Di sala 1951'ê de sedema mercên dijwar ji Tirkiyeyê derdikevê, diçe Moskovayê. 3 Hezîrana sala 1963'yan de bi hesreta welat û axa xwe li wê derê diçe ser dilovaniya

xwe. Di hesreta gel û welatê xwe de ma. Welathezekê bêhempa bû. Dibêjin: Nazim wesiyet kirîye, gotiye: "Gava ez mirim, min li Anatolyê, li binê dareke cînarê veşêrin, ku hûn vî nîkaribin pêk binin, ji Anatolyê tenekeyek ax binin li ser qebra min bireşinin. Kêmasiyeke pir mezin e bi taybetî ji bo pêşverû û demokratên tirkan ku heya niha ev daxwaz neanîne cih.

Nazim, di serî de bi vezin û kafiye helbestên xwe nivîsiye. Dema li Moskovayê dixwîne, di bin bandora Mayakovski de dimîne. Bi vezna serbest dinivîsîne. Naveroka helbestên wî diguhere. Bandora Nazim li ser helbestvanên nûjen pir çêbû ye. Berhemên Nazim Hikmet, bi navê "Tum eserler" (Berhemên hemû) wekî 8 berg di salên 1975-80 de hatine weşandin.

Nazim, îro jî bi helbestên xwe bersiva pirsas aştiyê û civakê dide. Dijî şer mîrxaseke bê westan e. Mifteyê hesreta dilê gelan e. Welatparêzekî tirk ê rasteqîn e. Dilê wî bi agir û pêt e. Nazim hesret û agirê dilê xwe wekî toveke bi xêr û bereket li çar aliyê cihanê reşandiye. Carna li Odesa, carna li Prag û gelek caran li Stenbolê. Zilm mala te bişewite, faşizm tu kambax bî, bin ax bî ! Rehetî û xweşî tune ye ji destê we. Ji bo Nazimên cihanê.

De werin nexwe em piçêk guh bidîne Nazim; Qet nebe di roja bîranîna wî de em bi helbestên wî şad bin û xemên xwe birevînin.

*"Wek tov min reşandiye miriyên xwe li ser rûyê erdê
Hinek li Odesa, hinek li Stenbol, hinek li Pragê radizên.
Welatê ku ez jê pir hez dikim, rûyê erdê ye.
Dema dora min hat, min bi rûyê erdê veşêrin.
Wêga ew roj nîn e, bila al neyêne hevgehandin û daçikandin
Guh bidin, hûn ûre-ûra çegelan dibihizin.
Refên xwe sizletkin zarokno!
Ev şer dijî faşizmê ye, ev şer şerê azadiyê ye"*

Jiyana Nazim, ji aliyekî ve teda û zindan e, ji aliyê din ve hêvî û berxwedan e. Hesret e, nefî ye, moral e. Li dijî tariyan, ronahî ye. Nazim, sembola rizgarî û azadiya bindest û belengazan e. Nişana serketinê ye, remza bextiyarî û serfiraziyê ye. Lebat e, xebat e û felat e. Helbestên wî, qazidê roja giran, mizgîniya cejna mezin ya cihanê ne.

*"Di zindanan de ronahiya azadiya min bû,
Li nefiyê qatixê ser nanê min
Di zilasiya her êvarek de, di destpêka her rojek da:
Xeyala mezin a rizgariya welatê min bû."*

*Wekî me,
Dertiên me jî bi kontaxan hatin lêdan,
Destên me li hewa, piyên me tazi,
Lê li cem me jî, bi dilsozî
Kole mayîn, yan jî rizgarbûn ji ber diwaran."*

*Çengel jî gerek li tamtaman bixe
Û li ser rûyê erdê yek welateke dilê atomê, yek miroveke dil,
Heya li asimana ewreke bi atom bimîne
Mal û milk, aqil, fikir û can, çi heye bide
Helbestên me, jî bo azadiya mezin e."*

*Kosmosa filan wê herê û bê, elamet ne ji vî ye,
Wê cihan mucîzeyên mezin bibine
Netewa yek mirov û ronak
Ez xweşbin im hevalno, wekî ava herikî..."*

Hisab dixwaze Nazim, ji kedxwaran .Destê wî di pêsîra wan da ye. Xîretkeşeke nedîtî ye. Wênayê welatê xwe ye. Kelo-girîniye li himber rewşa axêna we-

lat. Lê baweriya wî pir zexm e. Bi guman e, bawermend e, bi hêvî ye, lewra riya wî ronahiye ye;

*"Dest û pê bi qeydîn
Welat tip û tazi li holê ye.
Çawiş ê Teksasî li ser singê wê rûniştî ye.
Bêgino hûn çawa li ber vî welatî neketin?"*

*Wê Roj bê çerx bi rastî bizivire,
Wê Roj bê hisaba bê dîtîn,
Wê Roj bê pirsas bê pîrskirin:
Bêgino hûn çawa li ber vî welatî neketin?"*

*Li wê delala min ya cihanê
Xwişka min ya çavreş
Ku bi rûyê xwe yê sipî û xweş
Di 28 saliya xwe da ji qanserê dimirê."*

*Delala min, ronahiya her du çevên min
Ez ji mirinê natirsim
Ji mirinê heya dikim.
Bêşanazi ye li cem min mirin.
Wê herne hîvê
Belkî jî jê wêdetir
Ew cîyên ku telesqop jî nabinin.
Lê li cihana me wê kengê kes birçî neminin?"*

*Kes netirsê ji kesî,
Kes ferman nede tu kesî,
Kes nexwe tu kesî
Wê nedize tu kes hêvîya tu kesî ?"*

Nazim, dijê şer tekoşêreke hêja ye. Xetera çekên atomî jî bo mirovatîyê bi zanîstî dîtî ye. Li himberî wê xetera mezin agahdarî daye û gel ronahî kirî ye. Yekî-tî û piştgirtîyê pêşniyar kirî ye.

Vêca Nazim çi je welat fêm dike, kedxwar çi fêm dikin van babetan şirove dike. Xwedan pêşniyar e. Welatparêziya rasteqîn datîne holê.

Di serî de pêwîst e gelê tirk, qedrê Nazim baş bi-zane. Bi Nazim kûbar û ser bilind be. Guh nede paş-verû û zordarên xwe. Jiyana Nazim rast derxistî ye. Evên ku jê re gotine "xayîn" bila fedî bikin. Nazim, bi gotin, dîtîn û kirinên xwe wan şermezar kirî ye, eger piçêk heya yê rûyê wan mabe, pêwîst e ji Nazim lêborînê bixwazin.

Birçîbûn, xizanî, zilm û zordariyê parastin ne welatparêzî ye, rûreşî ye.

Dijê wan derketin, welatparêziya herî mezin e. Şimaqa Nazim û gelek Naziman wê tu car li ser rûyên neyarên mirovatîyê kêmbûne. ❀

ŞEYH SAİD DE MESELEYİ TELEVİZYONLA ÇÖZMEZDİ!

RAGİP DURAN

Ankara, Kürt meselesinin özünü kabul etmemekte direndiği için ekonomik (AKP'li Kürtleri zenginleştirme) ve kültürel (Dindar ve Beyaz Kürtleri güçlendirme) alanlarda açılımlarla sorunu çözebileceğini sanıyor.

Oysa ki, Kürtlerin zaten çok sayıda 24 saat yayın yapan televizyonları var. Kurulduğundan bu yana ana yayın politikasını Kürt inkârı üzerine inşa etmiş olan TRT, şimdi 24 saat ne yapacak?

Yapılan kasıtlı hatalar telafi edilmeden, yanlış politikaların, kasıtlı ve bilinçli düşmanlıkların neden ve gerekçeleri doğru dürüst, etraflı bir şekilde tahlil edilmeden ve özür dilemeden devam ederse yoluna Rom devleti, Kürt meselesinin çözümü için daha bir süre beklememiz gerekecek.

Yasada yapılan yeni değişiklikle TRT'nin 24 saat Kürtçe yayın yapma hazırlıklarına başlamasını, iki açıdan ele almak mümkün:

Yel değirmenleriyle savaş biter mi hiç!

Birincisi, toplumsal/siyasal/kültürel gerçeğe karşı bunca yıl direndikten sonra Rom yönetimi, içerik meselesini kendisine göre çözdükten sonra, şimdi de zaman sorununu halletmiş (Bu HALLETMEK sözcüğü sakıncalı ve tehlikelidir. Bkz. 1915) sanıyor. Öyle çok ayrıntılı bir arşiv çalışmasına gerek yok: Ulus-devleti kurarken ve inşa ederken, dinden başka birleştirici başka ortak bir alamet-i farika bulamadıkları için (Herhalde yoktu ki bulamadılar), dil milliyet-

çiliğinin de etkisiyle ve haliyle Güneş-Dil Teorisi'nin cüretkarlığıyla Türkçe'ye sınımsız sarılanlar, Kürdün, kendini ifade etmesini engellemek için, dilini yok saydı. Kürt, kendi anadilini konuşursa, varlığını kanıtlayacaktı çünkü. Dolayısıyla Kürtçe yasaklanmadı aslında, çünkü inkâr edildi. Var olan bir dil yasaklanır, olmayan dil yasaklanmaz. Neo-Rom devlet, herkesi kendisi gibi sandığı için, "Bunların dilini kabul edersek dolaylı olarak ve uzun vadede ulus ve devlet, dolayısıyla ulus-devletlerini de kurmalarına zemin hazırlamış oluruz" mantığını güttü. Geçmişte sahte isimle Alman bilim adamları icat edip risaleler yayınladılar (İsmail Beşikçi bu oyunu teşhir etti ve bozdu), sonra bir Japon profesör bulup Kürtçe'nin inkârına sözde bilimsel tezler uydurdular. 1980 dönemi sonrasında Kayseri Erciyes Üniversitesi'nde profesörlerden oluşan bir grup kurup, "Türkkürtleri"ni laboratuvar ortamında ürettiler. Neymiş? Orhun Abideleri'nin bir yerinde 'Kürtler' sözcüğü geçiyormuş... Resmi ideoloji böyle bir şeydir. Bıkmadan usanmadan yel değirmenlerine karşı savaşır durur. Kuşkusuz

bu arada Türkiye'de ve Ortadoğu'da milyonlarca Kürt vardı, her gün 24 saat de Kürtçe konuşuyorlardı. Bir İtalyan rahip daha 13. yüzyılda bölgeyi gezip Kürtçe hakkında ilk kitabı yazmıştı bile. Ehmede Xani'den çok önce... Daha yakın zamanda ilk Meclis'te *Kürdistan milletvekilleri* vardı. Irak'ta Kürdistan Otonom Yönetimi 1970'lerin başında kurulmuştu. Tahran ve Bağdat Radyoları, resmi yayınlarında Kürtçe konuşuyordu. Erivan Radyosu'ndan bir süre sonra. İran'da ve Irak'ta *Kürdistan* adında iki resmi coğrafi bölge vardı, hâlâ da var. 12 Mart dönemi olsa gerek. Şah rejiminde İran'ın devlet havayollarındaki uçaklarından birinin adı Kürdistan'dı. Bizdeki Marmara ya da Trakya uçakları gibi... *İstikbal göklerdeydi* ama Kürdistan uçağı ne istikbaldi ne de gök! O uçak bir daha inemedi Yeşilköy'e. Bugün *Kürdistan Hava Yolları* var... Bölgede yüz bir radyo, televizyon, gazete ve dergi Kürtçe yayın yapıyor, üstelik çoğu da resmi baskı olmaksızın.

Kürt ve Kürtçe demeden Kürtçe yayın!

Neo-Rom devletin büyük bir açmazı var: Bölgede en kalabalık Kürt nüfusu Türkiye'de yaşıyor. Dünyanın en büyük Kürt kenti, yaklaşık 3 milyon Kürdüyle İstanbul. Kürtlerin yaşadığı diğer ülkelere (İran, Irak, Suriye) kıyasla Türkiye, siyasi, ekonomik, hukuki düzlemlerde, göreceli olarak en gelişmiş ve en demokratik olanı. (Göreceli, kıyasla demiştim!). Buna rağmen, bugün bile Türkiye'deki Kürt ve Kürtçe özgürlüğü, Saddam dönemi Irak'tan ve Şah Dönemi İran'dan daha geri.

Bölünme paranoyası nedeniyle olsa gerek, çağdaş Türk mevzuatına 'bölge' sözcüğü çok geç bir dönemde ve ancak *Olağanüstü Hal Bölge Valiliği* ile girdi. Bölge sözcüğünde *BÖL* emri var ya, aman Allah muhafaza...

Tunceli Kanunu'nda bile geçmez 'Kürt' sözcüğü. "*Türk olmayan unsurlar*" ibaresi tercih edilmiştir yasa koyucu tarafından. Açıkça ırkçı bir yaklaşım.

Haftada 20 dakika yayın için yapılan yasal değişiklikte de geçmez Kürtçe sözcüğü. "*Özel mekânlarda, evlerde kullanılan farklı şive ve lehçeler*" gibi uzun ve örtülü bir deyim yaratmıştır Ankara.

Üstelik Kürtçe adından, birleşik, sağlam, tarihi, grameri olan bir dilin varlığını hâlâ inkar etmek amacıyla ve "*Zaten bunlar kendi aralarında bile anlaşamazlar*" tezini güçlendirmek amacıyla, TRT'de Zazaca ve Kurmanci olarak iki 'dil' de yayına başladılar.

Türk devletinin resmi ideolojisinin önemli renklerinden biri de Nevzat Tandoğan tonudur. Bir şey yapılacaksa, ki bu komünizm olabilir ya da Kürtçe yayın, onu da mutlaka devlet yapmalıdır. Spor yazarı Ömer Üründül'ün meşhur "*Kontrollü oyun*" teorisi, devlet katında da geçerli.

Haftada 20 dakikalık yayınların başlamasından önce tahminler yürütüyorduk: "*Bunlar herhalde, Kürtçe olarak, 'Kürtçe diye bir dil yoktur, çünkü zaten Kürt diye bir millet ya da etnik grup da yoktur' diyecekler*". Dağdaki gencin anasına, anadiliyle oğlunun "*ölü olarak ele geçirildiğini*" duyuracaklar!

Yine o dönemde, "*İnsanlar anadillerini haftada 20 dakika mı konuşurlar?*" tartışması vardı. *Korucu TV* bu sorunu da çözdü.

Kısaca, Neo-Rom'ların siyasi/toplumsal/kültürel gerçeğe karşı direnişi çok uzun süremedi. Bükemedikleri eli sıkamak zorunda kaldılar. Ama şimdi o eli sıkarken de, amaç dostluk değil muhababın parmaklarını kırmak!

Nereden nereye? 10-15 yıl önce Kürdün 'k'sını telaffuz etmek, sarı-kırmızı-yeşil kumaş toparlarını üst üste koymak yasak iken, günde 24 saat Kürtçe televizyon yayını... Hem de devlet eliyle... Pardon, ağzıyla.

Kontrolü elden bırakmamak için, 24 saat yayın, herhalde Türkçe altyazılı olacak. Ya da ekranda bir kutu açılıp, kutuda Kürtçe programın Türkçesi yayınlanacak.

Tüm bu gelişmelerde Güney'in, Amerikan işgali öncesinin de sonrasının da önemli bir payı, rolü var. TRT, sadece Roj TV'ye karşı değil, Barzani ve Talabani'nin uydudan yayın yapan televizyonlarına karşı da, 24 saat Kürtçe yayına hazırlanıyor.

Ankara, 'kendi' Kürtlerini, Barzani ve Talabani 'Kürtçülüğüne' karşı korumak amacıyla programlar hazırlıyordu herhalde bu aralar haki stüdyolarda. Tandoğan yine devrede: İlle de Kürtçü olacaksınız,

Türkiye Kürtçüsü olun kardeşim!

Göz yaşartan bir vatanperverlik değil mi? Pervari halkı değerlendirir artık...

Kürdü mazoist sanmak...

Celelim meselenin özüne. PKK ya da diğer Kürt örgütleri, Ankara'ya dilekçe verip "Biz sizin TRT'den 24 saat Kürtçe yayın yapmanızı talep ediyoruz. Arz ederiz. Saygılarımızla" mı demişler?

Yoksa, Kürtlerin, Kürt dünyasının, Kürt siyaset sınıfının taleplerini de Ankara mı belirliyor?

Neo-Rom'lar, milliyetçi ya da İslamcı olsunlar, neo-liberal ya da Kemalist olsunlar, Kürt meselesini gerçek hayatta çözemediler, çünkü çözmek istemediler, çözseler kendi çıkar ve imtiyazları berhava olacak. Bu nedenle, "Tuvalet kağıdı kalmadı, zımpara kağıdı verelim" misali, sorunu sanal gerçek ortamda çözmeye niyetlendiler. Bu arada Kürt konusunda yayın yapan 10 internet sitesinin 8'inin "Yüce Türk Milleti" adına karar veren mahkemelerce kapatılmış olduğunu hatırlatalım.

Beyhude bir çaba daha... Aslı varken kimse sahtesine, pardon resmisine itibar etmez. "TRT'de çalışacak Beyaz Kürt spiker, editör ve muhabirler aranmaktadır. Adayların 657 sayılı Memurin Kanunu'nda aranan şartları haiz olmaları gerekir" ilanlarına kaç profesyonel başvuracak acaba? Nihal Atsız ile Alparslan Türkeş'in toplu eserleri Kürtçeye çevrilip Korucu TV'de dizi olarak yayınlanacak mı acaba? Ankara'nın Kürt meselesindeki tüm açıklamalarını da haber bültenlerinde izleyeceğiz herhalde. "Postal yalaycısı Barzani" nasıl denir Kürtçe? Ya "Bebek katili"? Korucu TV'nin izleyicilerini mazoist sanıyorlar herhalde. Hangi insan, kendi ulusuna, diline, gelenek ve kültürüne, siyasal temsilcilerine ince kalın hakaretler eden bir TV'yi izler?

28 Şubat öncesinde İslamcılığın siyasal yükselişi karşısında Doğan Medya Grubu, İslamcı bir günlük gazete çıkarmıştı. Tabii ki tutmadı. Yakın Rom tarihinde Mustafa Kemal'in kurdurduğu sahte TKP'yi hatırlamakta yarar var.

Ankara, geçmiş deneyimden ders çıkarsa belki de yakında bir sahte, pardon, "sözde PKK" karar, böylelikle Korucu TV'nin bir de nurluğu gibi bir partisi olur!

Martin Bruinessen'in 'Ağa Şeyh Devlet' kitabında Şeyh Said'in isyan öncesi Ankara'ya ilettiği 11 maddelik bir talep listesi var. Ne yazık ki bu talepler 83 yıldır hâlâ geçerli. O taleplerden biri de Kürtçeyle ilgili. Ama 10 madde daha var... ❀

XALXALOK

Zanayan gotibû:

Hêviyên xwe winda nekin

Û şikirdar bin

Piştî lez û bez demsalan

Şikir bû dar li ser serên mirovan.

Ba û baranan

Deriyên zengarî yên

nivîştîyên qedîm vekirin,

Û eşkere bû nivîştîyên xelet nivîsîn

Lewre em ketin li ber bextê xalxalokan

Lê,

Xalxalok,

Li hepsên xwe siwarbûyî bûn

Ew jî, ketibûn li pey miradên xwe.

Dilxwaz Herdem

DOSYA

'68'liler tartışıyor

'68'in Kürdü

Kürdün '68'i

40. yılında yoğunca yapılan '68' tartışmalarına Tiroj da bir dosyayla katkıda bulunuyor.

Evet, çok boyutlu bir konu 68... İç ve dış dinamikleriyle muazzam bir rüzgârın bütün toplumsal kesimleri öyle ya da böyle etkilediği bu birkaç yıllık zaman kesiti, yine bu kesimlerin, o ana dek biriktirdiklerinin dışı vuruşuydu aslında. Birikenler saçıldı ve 40 yıl geçtikten sonra daha çok konuşulur olan, belki yad edilen ama bizce bugün ve gelecekle bağı açısından tartışılması oldukça önemli olan bir tarihsel deneyim oluştu.

'Deneyim'i karakterize eden ise genel anlamıyla 'arayış'tı. Herkesin kendi hayat serüveninin üzerine çökmüş o malum heyuladan duyulan hoşnutsuzluk, parçalı da olsa, içinde gerilimler de taşısa, 'ortak' bir arayışı, ama mutlaka değiştirmeyi öngören bir arayışı kaçınılmaz kıldı.

'68 arayışı' böyleydi işte...

Parçaları ya da bileşenleri olan, bunlar arasındaki yan yanılığı da gerilim, mesafe ve farklılıkları da içeren bir arayış...

Kürtler de bu arayışın bir bileşenydi.
Örtük kalmış ve ama önemli bir bileşendi.

'68' tartışmalarında bugüne dek pek de üzerinde durulmamış bu Kürt bileşenine daha yakından bakmak istiyoruz.

68'lilerin gözüyle ve bugünden...

Kürdün 68'i ve 68'in Kürdü...

Kürt 68'e 'kendi mahallesi'nden ne katmış, ya da neyi katamamıştı?

68, Kürde ne vermişti? Ya da ne istemiş, neyi istemişti?

Genel itibarıyla Kürdün ulusal kimliği açısından bir hayli zafiyet içindeki geleneksel solun, 68 arayışı içerisindeki Kürdün ulusallığına ilişkin kabul sınırları neydi? Türk devrimcilerinin Kürtlere yaklaşımının genel profili nasıldı? Bu profilin içinde aşılın veya bugüne kadar uzayan olumlu-olumsuz unsurlar...

Ya '68'li Kürt?

Devrimci hareket içerisinde yürürken el yordamıyla ulusal kimliğinin gereksindiği örgütlenmelere de girişen ve ama tarihsel bilinç bakımından ezen ulus devrimcilerini de şu ya da bu düzeyde etkilemiş bulunan 'resmî ideoloji'nin gölgesinden tamamiyle sıyrılamamış olan, kendisine 'Doğulu' ya da hadi 'Kürt' diyebilen ama örneğin daha 'Kürdistan' diyemeyen, 68'li Kürt...

'68' rüzgârının içinde Doğu Mitingleri'nden, TİP'ten, FKF'den, Dev Genç'ten DDKO'ya uzanan bir mücadele hattında mücadele eden, koşturan, Kürt meselesini tartışan ve tartışıkça da Türk devrimcisini de bir şekilde etkileyen, 68'li Kürt...

Eksikleriyle, meziyetleriyle 68'in Kürdünü ve Kürdün 68'ini, onları önceleyen ve ona eşlik eden ideolojik, teorik ve siyasal koşul(lanma)larıyla birlikte irdelemeye çalışacağız.

Dönemi, içinden ve soluk soluğa yaşamış Kürt ve Türk devrimci gençleri, Faik Bulut, Hikmet Bozçalı, Ertuğrul Kürkçü ve Aydın Çubukçu, Tiroj için bunu konuştular işte.

...

Tarik Ziya Ekinci, İsmail Beşikçi, Fuat Önen, Ömer Ağın, Naci Kutlay ve Şakir Epözdemir gibi değerli aydınlarımızın ise koşullarının uygun olmamasından dolayı forumumuza katılmaları ne yazık ki mümkün olmadı.

AYDIN ÇUBUKÇU: Genel bir ifadeyle '68 ve Kürtler' meselesiyle ilgili olarak, benim, daha çok izlenim ve sorularım var. Onları aktarmış olayım. Böylece hem ben, hem de benim gibi bu konuda eksiklikleri olan okurlar aydınlanmış olur.

Mesela, '68' denildiğinde Türkiye'de iki merkez aklı gelir, Ankara ve İstanbul, ondan sonra İzmir, nispeten işçi hareketi dolayısıyla da Adana... Ama Kürt illeri bu olayların dışındaymış gibi görünür, öğrenci hareketi merkezli düşünüldüğü zaman. Fakat bizim içinde yaşadığımız olaylarda hem Kürt arkadaşlarımız çok yoğun olarak vardı, hem de TIP'in düzenlediği Doğu Mitingleri dolayısıyla, mitinglere giden arkadaşlarımız oradan çok farklı izlenimlerle dönerlerdi. Yani bilmedikleri bir yeni devrimci dinamiklerle tanışmış olarak gelirlerdi. Türkiye'de hiç olmayan şeyler anlatılırdı; işte, karakollara düşerlerdi, halk basarak karakollardan adam alırdı vs...

'Hele bir emperyalizmden kurtulalım...'

Bunlar yeni bir moral, yeni bir bakış açısı, yeni sorular ortaya atardı. Yani biz Amerikan emperyalizmine karşı mücadele ediyorduk, bu işin içinde "Kürtlerin durumu nedir?" sorusu böylesi çok dolaylı durum ve etkileşimler sonucu ortaya çıkmıştı.

Bizim Dev Genç içindeki Kürt arkadaşlarla ilişkimiz de "emperyalizme karşı birlikte mücadele" kavramının ötesine geçmezdi. Yani, "hele bir emperyalizmden kurtulalım, Kürt meselesiyle sonra ilgileniriz" gibi... Genel ve yaygındı bu yaklaşım. TKP'den gelen ya da Dev Genç içindeki arkadaşlarımızda genel olarak bu vardı. Ha, önder arkadaşlarımız arasında farklı meseleler, farklı yaklaşımlar, farklı boyutlar mutlaka vardı ama yapının geneli açısından baktığımızda, Kürt meselesi hemen hemen yok gibiydi. Yani, "Kürtler bir yedek güçtür, bizimle birlikte emperyalizme karşı mücadele ederler, ondan sonra da, devrimden sonra Kürtlerin haklarını düşünüyoruz" gibisinden şematize edilebilecek bir bakış açısı, genel olarak vardı.

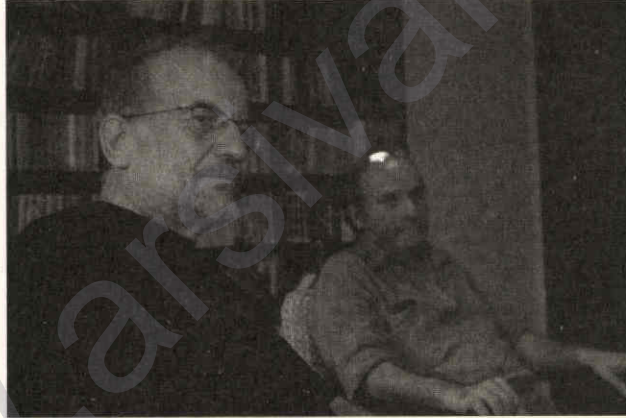
Bir diğer izlenimim, Kürt arkadaşlar açısından, Ankara ile İstanbul birbirinden farklıydı Ankara'daki Kürt arkadaşlar Milli Demokratik Devrim (MDD) tezini savunanlara daha uzak dururlardı. Yani genel olarak Dev Genç'in oluşturduğu, temsil ettiği akımdan uzaktılar, TIP'e yakındılar. Devrimci Doğu Kültür Ocakları'yla (DDKO) aramız-

da bir yakınlık kurulsun diye yaptığımız çeşitli temaslar da başsuzlukla sonuçlanmıştı. Fakat faşistlerin SBF'ye yaptıkları bir baskın vardır, panoları indirmişler, yakaladıkları birkaç kişiyi dövüp kaçırmışlardı. Akabinde, Ziraat yurdunda kalan "Doğulu" Kürt arkadaşlar, topluca, ilk defa gelip, SBF'de nöbet tutmaya başlamışlardı. Topluca dediğim de 100-150 kişi. İlk defa 100-150 Kürdü ben bir arada orada gördüm. Hatırlıyorum; Hüseyin Cevahir, Mahir falan, "ya Kürtler geldi" diye büyük bir hayret ve sevinç içindeydiler. Acayip bir hava yarattı Kürtlerin oraya, o şekilde, ellerinde sopalarla gelmesi. Bu bir dönüm noktası olabiliirdi, yani Dev Genç ile Kürt gençler arasında bir yakınlaşma için bir dönüm noktası olabiliirdi. Fakat onun arkası gelmedi. Sonra ilişkiler yine kendi akışına bırakıldı, imkân olarak o değerlendirilemedi ya da o imkân belki de yoktu.

MDD'nin nasıl algılandığı, Kürtleri neden uzak tuttuğu, Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) neden Kürt gençlerine daha yakın görüldüğü, bütün bu meseleleri de konuşursak, belki 68'de Kürtler ve Kürtlerin 68'e bakışları daha net olarak çıkar diye düşünüyorum.

ERTUĞRUL KÜRKÇÜ: Ben şöyle bir şey söyleyebilirim. Aydın'ın ifade ettiği gözlemler, benim de genel itibarıyla (belki Mülkiye tarafında birebir olmasa da) gördüğüm şeylerdi.

Ama mesela 1970'den sonra, yani Dev Genç'teki benim yönetimimden sonra, (özel yüksekokullar hareketinin başını daha çok Kürtler çektiği için) DDKO'nun Ankara'daki ekibiyle bizim aramızda bir eylem ortaklığı gelişmeye başladı. Zeki Tekeş ve is-

mini şimdi hatırlayamadığım bir arkadaşımız daha vardı. Bu arkadaşlar, özel yüksekokulların devletleştirilmesi için faaliyet gösteriyorlardı ve hem de merkezi üniversitelerde güç kaybettiği için faşist hareket de oralara yüklenmeye çalışıyordu. Tabii o zaman özel üniversiteler biraz da patronun yazıhanesi gibi olduğu için, işte Şevket Demirel falan oralara faşistleri doldurmaya çalışıyordu, buna karşı çok sıkı bir mücadele sürecinde biz epeyce ortaklık yaptık.

'Halk'tan 'halklar'a doğru...

İkincisi, 1970 yılında 15-16 Haziran sonrası Türkiye sosyalist hareketinde bu eski MDD'ci hegemonya, o Kemalizme ve milliyetçiliğe prim veren yanıyla yıkıldı. Dolayısıyla aykırı tezler daha göz önüne çıkmaya, milliyetçiliğe karşı pozisyon daha önemli hale gelmeye başladı. Hatırlı-

yorum, o dönem hemen hemen bütün Dev Genç bildirilerini artık "Türkiye halklarının kurtuluşuna kadar..." şeklinde bitiriyorduk. Oysa daha önceki kalıpta, halklar yasaktı, "böyle söylemeyelim, hem legal suç oluşturur" deniliyor ve hem de aslında bir çeşit "bölücülük" gibi görülüyordu. Fakat biz mesela bundan, halklar vurgusundan gurur duyuyorduk. Tabii bu da diğer tarafta, Kürt tarafında da bir rezonans yaratıyordu. Ben pek çok bildirinin altına birlikte imza attığımızı, pek çok büyük eylemi birlikte düşündüğümüzü, tasarladığımızı ve birlikte yan yana hareket ettiğimizi biliyorum.

Fakat gene de şunu söylememiz lazım, hâlâ gelişmenin önemini bizim de aslında onların da kav-

ramış olduğumuzu söyleyemeyeceğim. Kürtler de Kürt hareketinin önemi hakkında çok fazla bir birikime, kültüre sahip değillerdi, biz de onun ima ettiği potansiyelleri çok fazla görebiliyorduk. Ama sosyalist hareket içerisindeki bir milliyetçi etki biçiminden sıyrılma gururu içindeydik, yani biz Kürtlerin Kürt olduğunu kabul ediyoruz, bunu teslim ediyoruz... Peki daha sonrası?.. Yani kabul ettin de ne olacak?..

Kürtler fark ettikçe sol da fark etti

Bundan sonrasına dair programatik bir yaklaşıma sahip olduğumuzu benim söylemem çok güç. Yani bir ortak kader fikri, daha global olarak, herkese hâkim gibiydi. Aslında ortak bir kader olmadığı noktasında Kürtlerin de bir iddiası yoktu. Yani "kaderimi ben tayin edeceğim" meselesinde, onlar zaten "hani ortak tayin ettik" der gibiydiler. Ama bu, anlıyoruz ki daha sonra, Kürtler arasında da yeterince tartışılmış, sosyalist, liberal, muhafazakâr eğilimler arasında değerlendirilmiş, Kürdistan'ın diğer kesimleri ile ilişkisi açısından yorumlanmış değildi.

Çoğu kez şu itirazlara, hem tarihe bakarak, şöyle karşılık veriyorduk. Deniyor ki, "Türkiye solu ya da Türk solu Kürt meselesini fark etmedi." Düşünüyorum şimdi, Kürtlerin fark ettiği kadar etmeye çalışıyorduk aslında bence. Onlardan bize bir etki geliyordu, biz hemen ona olumlu cevap veriyorduk. Ama bu, ne diyelim merkezi eğilim olarak, öbür türlü baktığımızda tabii ki sosyalist hareket içerisinde ya da Dev Genç içerisinde, MDD'yi daha çok Doğan Avcıoğlu'nun devrimi gibi görenler arasında bu Kürt meselesi daima bir tabu olmuştur. Yani "bu pandoranın kutusu açıldığında içinden her şey çıkar" diyen bir grup ar-

kadaşımız yok değildi, vardı, ama bunlar etkilerini 70'ten sonra kaybettiler.

Doğu Mitingleri başlayınca...

Ben de 1968'e baktığım zaman, orayı referans aldığımızda, bizim için Doğu Mitingleri'nin estirdiği hava var. Bu

hava şudur: Doğu'da başka bir şey var, ama bu başka şey ne? Mesela ben 1968'de bu 'başka bir şey'in adının Kürt olduğunu o kadar da bilmiyordum. Kürt diye bir şey biliyordum, benim büyük-babam Diyarbakır'dan Büyük Millet Meclisi'ne girmiş, bizim ailemizde genellikle Kürtlerle ilgili olumsuz şeyler değil, olumlu şeyler konuşulur

filan filan ama, ben bunu her zaman folklorik öge, bir renk diye düşünürdüm. Bunların böyle olmadığını daha sonra öğrenecektik ama, hani Çerkezlik gibi bir şey, yani bir küçük ayrıntı. Bunun büyük bir halk bloku oluşturduğunu biz o zaman görmüyorduk. Ama Doğu Mitingleri başlayınca, buradan başka bir rüzgar estiğini hepimiz gördük. Zaten bence Doğu Mitingleri'nden sonra sosyalist harekete karşı hem hükümetin hem de İsmet Paşa'nın tavrı değişti. O zamana kadar "İsmet Paşa'nın hoşgörüsü" denilen şey birden değişti çünkü. Bütün Kürt isyanlarını bastıran insan birden başka bir vitese geçti, tavır aldı. Mesela biz hep şöyle düşünüyorduk –ki hakikat payı çok yüksektir– işçi hareketinin kabağı dolayısıyla CHP 'ortanın solu' pozisyonuna geçti, emeği hesaba alan bir pozisyona geçti. Ama sadece bu değil, aynı zamanda Kürt meselesinin itirazlarının da daha soldan dile gelebileceğine dair kaygılarla orayı bloke etmek, orada eşitsizlik, haksızlık konularında daha çok ses çıktıkça yerel CHP'li unsurlarla o itirazı tutmak yönünde bir eğilim olduğunu, şimdi geriye dönüp baktığımızda anlıyoruz. Yani o zaman Türkiye'de strateji kuranlar, besbelli ki bunların hepsini bizden daha iyi görüyorlardı. TİP'i yönetenlerin de, ona muhalif olanların da bu büyük kuvvet karşısında hep tereddütleri vardı; onu söyleyebiliriz.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı 12 Mart muhtırası verildikten sonra Hukuk Fakültesi'nde bir konferans vermişti. O zaman Halil Berktaş ona meydan okumuş, demişti ki, "sen madem o kadar biliyorsun da Kürt meselesini niye anlatmıyorsun?" Onun cevabı da ünlüdür, "sıkıyor da ondan" demişti! Tabii Dr. Hikmet'in bunu söylemesi, çok ironik bir şey. Çünkü zamanında Kürt meselesi üzerine bütün o

tezleri yazıp ettiği biliniyor ama işte burdan bir politika üretmek çok zor, bedeli yüksek. Çünkü Kürt hareketinin kendisi, bir gövdeyle ortaya çıkmış değildi.

Bunlar kısıtlar ve imkânlar olarak o zaman görünen şeyler...

Belli'nin 'Milli Mesele' yazısı

Açıkçası şunu söylememiz lazım, bugünkü gibi bir Kürt kimliğinin, Kürt iddialarının, Kürt devrimciliğinin, Kürtlerin sosyalizme bakışlarının 1968'de bir özgül ifadesi olduğunu söyleyemeyiz. Kürtlere bunu kazandırmak için, sosyalist hareketin merkezi kuruluşları TIP ve Dev Genç'in, 68'de çok fazla bir faaliyeti olmadığını da söyleyebiliriz. Hatırlıyoruz, işte, Mihri Belli'nin Kürt milli meselesiyle ilgili Aydınlık'taki yazısı, taktik ve stratejik olarak bugün pek çok tartışmayı gerektirse bile, "bir Kürt meselesi var, bu bir milli meseledir" demekti. Bu ise 68'de bence çok mühim bir şeydi. Mihri Belli cesaret örneği gösterdi bence orada. Dr. Hikmet'in dediği, "sıkıyor mu?" meselesinde "sıkıyor" demiş oldu ama...

Tabii bu birden parametreleri değiştirdi. "Sadece sosyal mesele yok, milli mesele de var" şeklinde, sosyalist hareketin gündemine yeni şeyler soktu. Mihri Belli kendi iddiasını daha ileriye götüremediği için, arkadan gelen sert darbelerle maruz kaldı ister istemez. Jean Jaures'e baş vurmak zorunda kaldı; işte milliyetçiliğin çoğu azı vs. meselesi... Ama şunu söyleyebiliriz, o zamandan beri Kürt meselesi, sosyalist hareketi de şöyle ya da böyle etkiledi...

İşbirliği yaptığımızda hep desteklendiğimizi hissettik

Kürt gençlerinin, İstanbul'daki öğrenci hareketinde Ankara'ya oranla daha etkili olduğunu söyleyebiliriz. Burada, özellikle kendilerine Kürtler ve Lazlar denilen iki grubun bir araya getirilmesiyle birlikte ortaya yepyeni bir dinamik çıktığını görebiliriz. İstanbul'da daha bir adlarıyla anıldıklarını düşünüyorum. Hakikaten öğrenci hareketi içersinde gerçekten bir özgün topluluğu ifade edebiliyordu. Ankara'da daha dağınıktı herhalde, öyle diyebiliriz. Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde (ODTÜ) biz hemen hiç Kürtlük iddiası duymadık arkadaşlarımızdan. Demek ki ODTÜ'nün puan durumu, doğudan gelenlere biraz kapalıymış, onu anlıyorum! Ziraat'te ve Hukuk'ta her zaman daha çoktu Kürt arkadaşımız. Onlarla Dev Genç'e gelince daha çok karşılaştık. Doğrusu ben hep desteklendiği-

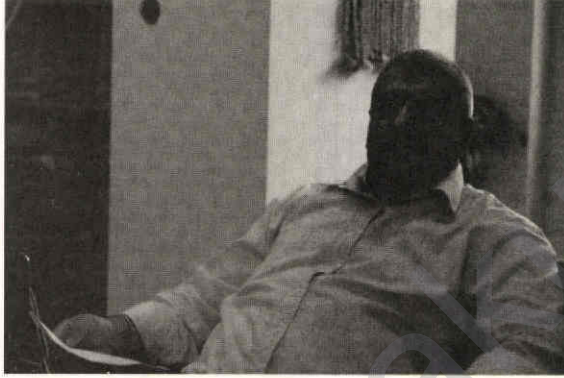
mizi, işbirliği yaptığımız zaman hissettim diyebilirim. 12 Mart'tan sonraki en büyük mitingi yapmamız, daha çok özel yüksekokulların bu işe büyük bir iştirakle, canı gönülden katılmasından oldu ve onun başını da Kürt arkadaşlarımız çekti. Bu nedenle bu işbirliğinden hep yararlı çıktık, hiçbir zaman zararımız olmadı. Ve bizi zora sokan hiçbir şey de olmadı. Ve yine, o tarihte "Kürt milliyetçiliği" ile karşılaştığımızı da söyleyemeyeceğim.

İlk Doğu Mitingi, Silvan'da

HİKMET BOZÇALI: Kürtlerin TIP'le sol ve sosyalizmle tanışması bir hareketlilik getirmişti. Bizler TIP'e doğal bir şekilde kaydolmuştu. Kimse bizi ne örgütledi, ne çağırdı, kendi kendimize gittik. 17-18 yaşında gençler olarak TIP'e üye olup, seçimlerde çalışmıştık. Nisan 1967'de Ötügen dergisinde Nihal Atsız'ın bir yazısı yayınlanmıştı. "Bu Kürtler de Çingene soyundandır, bunlar Hindistan'dan geliyorlar, birlikte çekip Hindistan'a gitsinler. Türk ırkını rahat bıraksınlar, biz tertemiz yaşar gideniz...vs..." diyordu. Çok ırkçı-şoven bir yazıydı. Akşam gazetesinde İlhami Soysal

ona bir cevap yazmıştı. Sonra İlhami Soysal'dı dövdüler, hastanelik ettiler. Ben yaz tatili için Diyarbakır Silvan'dayım. Soysal'a bir teşekkür ve geçmiş olsun telgrafı çektik. Ve Kürtlere yapılan bu ırkçılığı protesto etmeye karar verdik. Silvan belediyesinde, 40-50 vatandaş (bunların 4-5 tanesi üniversite öğrencisi), toplantılar yaptık, ne yapalım diye... Bir komite kurduk, ben de görev aldım. Bütün Silvan'da herkesi dolaştık. Biz 5 öğrenci gitmiş Adalet Partisi İlçe Başkanı Mahmut Keko'nun yazıhanesine. Böyle böyle bir olay var biz bunu protesto edeceğiz dedik. Keko bir şey demedi ama orda bulunan müftü Mehmet Uyanık, "Ne protestosu, siz ne yapıyorsunuz, üç beş tane çapulcu, üç beş öğrenci gelmiş memleketin başına bela olmuşsunuz. Hemen bu işten vazgeçin. (Demirel başbakan o dönem) Bakan şahane bir başbakanımız var, yapacaksanız buraya yatırım yapsın, gençlerimizi okutsun diye miting yapın" şeklinde tepki gösterdi.

Neyse, Ağustos 1967'de mitingi yaptık. Pankartlarda "Doğuya Özgürlük" sloganını da kullandık. "Kürtlere özgürlük" yerine ancak bunu diyebildik. "Komando baskınına son" dedik. O zamanlar müthiş bir komando baskısı vardı. Komandolar basıyor ve binlerce insanı böyle ayakta leyek gibi bekletiyorlardı. Kimse gıkını çıkaramıyordu. Ne hâkim, ne savcı. Çok büyük hakaretler yapılıyordu. "Silahları çıkartın, her köyden 10 tane 20 tane silah vereceksiniz" diyorlardı. Vatandaş gidip para topluyor, kaçakçıdan silah

40 YIL SONRA...

ERTUĞRUL KÜRÇÜ: 68'de Kürt hareketi, Alevileri de buna ekleyebilirim, devrimci öğrenci hareketine büyük bir enerji kaynağı sağladı. Buradan, Türkiye solunun daha sonraki süreçlerde giderek güçsüzleşmesinin de en önemli sebeplerinden birisini çıkarmamız mümkün. Bizzat sosyal ve kültürel ezilmişlikleri dolayısıyla da bir Türkten çok daha fazla düzene itirazı olan insan topluluklarının gücü ve enerjisi sosyalist harekete çok fazla güç katıyordu. Bunlar kendi yataklarına doğru çekildikten sonra bize genel olarak Sünni, Türk merkezli, Orta Anadolu ve Batı Anadolu'nun insan inancı kaldı. Bu sosyalist hareketin bütün potansiyelini yeterince ifade etmiyor. Şimdi o yüzden, '68'in 40. yılı 2008'de dairenin yeniden tamamlanmaya başladığını hissediyorum. Bundan tam olarak emin değilim, ama bunun ipuçları var. Kürt hareketi daha fazla sola yanaşıyor ve bir ortak sol pozisyon arıyor. Alevi hareketi daha sola yaklaşıyor ve ortak sol pozisyon arayışı içerisinde. Bana heyecan veriyor bu ve hatırladığım zaman, bizim Dev Genç'in, devrimci hareketin kuvvet merkezlerine, ne zaman Kürt militanlar ve taşradan gelen militanlar etkilerini ve desteklerini verdiler, o zaman Dev Genç çok daha fazla sıkı durdu. Ne zaman bu dalga geri çekildi, o zaman bir miktar gevşedi. O nedenle ben, bizim 68'deki kabarmamızın, hareketin içerisinde örtük olarak bulunan başka itiraz dinamiklerinin sosyalistim diyerek kendisini ifade etmesiyle de ilintisi olduğunu düşünüyorum. Çünkü o zaman her şeyin adı sosyalizmdi. İşte, Sünni baskısından kurtulmak sosyalizm, laiklik sosyalizm, Kürtlük sosyalizm, işçilik sosyalizm, kadın sosyalizm... Yani özgül sosyal kültürel itiraz kategorileri kendini ortaya koymuş değildi. Diyeceksiniz ki koydu da iyi mi oldu? Hem iyi oldu, hem de bir saçılmaya yol açtı. Ama işte tarihin akışı da böyle; toparlanıyor, saçılıyor, bir daha toparlanıyor... Her bir toparlanma anında, darbeyi icap eden yere vurup vurmadığınıza, o ferasete sahip olup olmadığımıza bağlı.

Şimdi ben bakıyorum, 40 yıl sonra rüzgâr bir daha bu tarafa doğru geliyor. O zaman 68'de görmediklerimizi şimdi 2008'de görerek ne yapabiliriz? Bu çok önemli. Bana verdiği hisleri ve etkileri böyle görüyorum.

alıp getiriyor, teslim ediyordu. Bu nedenle komando baskınlarını şiddetle protesto ettik. Erzurum'dan Hınıs'tan tutun, bütün doğudan, güneydoğudan vatandaşlar geldi, konuşmalar yapıldı. Tabii ki Batı'yla karşılaştırmalar yaptık; "Doğu'ya komando, Batı'ya fabrika" dedik.

Doğu Mitingleri'nin ilki buydu işte. Ondan sonra Diyarbakır, Siverek, Siirt diye giderek yaygın bir şekilde birbirini izledi. Biz orada çok etkin bir şekilde görev aldık birkaç arkadaş. Sonra da üniversiteye döndük.

İÜ'deki ilk işgalde Kürt öğrenciler

Ben İstanbul Hukuk Fakültesi'nde Deniz'le aynı sınıftaydım. Cihan Alptekin, Deniz filan yan yana oturuyoruz. Biz üniversitedeki ilk işgal hareketinde en aktif şekilde rol aldık. Yanımda Mehmet Can, Ahmet Kavlı, Necmettin Büyükkaya, Fevzi Dallı, Mehmet Tüysüz, Rahmi Saltuk... Merkez binayı işgal ettik. Edebiyat Fakültesi'nden haber geldi, ülkücüler burda, zorlanıyoruz diye. Merkez binadan yardım istediler. Benim başında olduğum davul zuma ekiple 10-15 Kürt arkadaş, üniversite dışına çıktık, caddeden Laleli'ye doğru, Fen Fakültesi'ne girdik. Ülkücüler saldırdılar, davulun bir tarafını kırdılar, davulcu kaçtı, ben davulu kap-tım, zumacıyı bırakmadık, davulu ben vurdum zumacı çaldı böyle içeri girdik. Tabii ki orada bir sürü kavgalar oldu, kafalar kırıldı. Fen ve Edebiyat Fakültesi'nde dekanların odalarını işgal ettik. Sonra da Siverekli Fevzi Dallı'yı işgal komitesi başkanı yaptık Edebiyat Fakültesi'nde.

Biz TİP'ten, FKF'den (Fikir Kulüpleri Federasyonu) gelen (ben aynı zamanda FKF üyesiydim) sosyalist Kürtlerle birlikte, milliyetçi Kürtler vardı, ağa çocukları, zengin çocukları vardı (Feridun Yazar, Kemal Bingöllü, Ahmet Melik gibi), onlar da işgali desteklediler...

Merkez binada işgal komiteleri üzerinden bir İşgal Konseyi kurduk. Biz Kürtler olarak orada etkin rol aldık, bu yüzden söylüyorum. Ben Hukuk Fakültesi'nin işgal komitesindeydim. Hatta, konseye kim başkan olacak diye Lazlarla Kürtler arasında gerginlik bile çıkmıştı. Neyse ki, Kemal Bingöllü ile Bozkurt Nuhoğlu'yu, yani bir Karadenizli ve bir de Kürdü birlikte başkanlığa getirdik. Bir tür eşbaşkanlık yani. Bu anlaşmadan sonra merkez binada sabahlara kadar horon ve halay çekildi.

O arada işgal konseyi ile işgal komiteleri arasında telefon bağlantısı kuruldu, okul santrali üzerinden. Bir gün telefonda Fevzi Dallı ile işgale ilişkin görüşürken, tedbir olsun diye Kürtçe konuşalım dedik, hani polisler dinler falan... Birden telefon kesildi. Ben indim aşağıya, santrale, iki arkadaş var orada. Telefon anza mı yaptı diye sorunca, yok dediler, biz kestik. Niye? Ya siz Kürtçe konuşuyorsunuz, bölücülük yapıyorsunuz dediler. Yahu kardeşim ne bölücülüğü, biz polis anlamasın diye Kürtçe konuştuk, Kürtçe konuşmak bölücülük mü? Evet bize ters geliyor dediler. Ora-

da tartıştık, onları ikna edemeyince, attık ordan, başka iki arkadaşı getirdik santrale. Ondandan sonra da serbestçe Kürtçe konuşabildik.

68 sürecinde Deniz Gezmiş, Cihan Alptekin, Selahattin Okur, Mustafa Gürkan, Mustafa Zülkadiroğlu, şu anda soyadını hatırlayamadığım Ahmet isminde bir arkadaşla birlikte Devrimci Öğrenci Birliği'ni (DÖB) kurmuştuk. Ben FKF üyesiydim ama bunlara sempati duyuyordum. Onlar kavgacıydı, eylem yapıyor, fabrikalara gidiyorlardı, hoşuma gidiyordu. DÖB etkili oldu üniversite işgalinde.

Deniz Gezmiş ve 'Milli Mesele'

Biz Denizlerle Kürt meselesini sık sık tartışıyorduk. Bu tartışmaları Deniz, Mihri Belli'ye de aktarıyordu. Ve sonradan Mihri Belli'nin, Aydınlık dergisindeki o Milli Mesele yazısı yayınlandı işte. Bildiğim kadıyla ilk defa Türkiye'de devrimci hareket içerisinde, içinde Milli Mesele ve Kürt kelimesi geçen bir yazı çıkmıştı. Sohbetler de olurdu ama resmî olarak yoktu. Deniz sabah 6'da öğrenci yurduna geldi beni uyandırdı, bunu oku dedi. Okudum ve çok sevindim tabii, sanıldım Deniz'i öptüm, çok hoşuma gitmişti. Deniz'in çok büyük etkisi olmuştur bu yazının yazılmasında ve 'milli mesele'nin kabulünde.

Söz konusu yazı onları da rahatlatmıştı, çünkü onların yani Dev Genç'in militan gücü içinde önemli bir yerimiz vardı. Demin saydığım bütün o arkadaşlarla her olayda, en öndeydik. Örneğin, Özel Işık Üniversitesi'ni işgal etmeye gittiğimizde faşistler bizi taradılar silahla, Mehmet Can arkadaşımız yanımızda öldü, Fahri Ergun yaralandı. Yani o gece DDKO'lu arkadaşlarımızdan biri ölmüş, biri

de yaralanmıştı.

Bu arada şunu da söyleyeyim, Deniz'in Mihri Belli'yle konuşmaları sonrası o yazının çıkmış olması bizi daha da etkiledi.

İki gün sonra Eminönü İlçe kongresi vardı TİP'in, Yenikapı Aksaray'da Azat Kahvesi'nde. Deniz de konuşmak istiyordu. Kongreye gittik, kongre delegelerinin büyük bir kısmı Diyarbakır yurdundan ve çoğu da Ergani arkadaşları. Ve bu arkadaşlar 'Sosyalist Devrim' (SD) tezini savunuyorlardı. Yani MDD'ci değillerdi, Denizlere karşıydılar. Ben de Deniz'e söz verilsin diye divana aday oldum ve ikinci başkan oldum. Deniz'e konuşma imkânı tanıdım. Deniz orada muazzam etkileyici bir konuşma yaptı. Kürt meselesinden bahsetti, çalınca alkışlandı. Bizim orada SD'ci Ergani arkadaşlar bile Deniz'e sempati duymaya başladılar.

Dev Genç ile DDKO arasında...

Yapılan büyük miting, yürüyüş ve etkinliklerde "Türkiye halkı" mı, "Türkiye halkları" mı konusunda sık sık gerginliklerimiz oluyordu. Biz Türkiye halkları diyorduk, Dev Genç Türkiye halkı diyordu, en çok kavgamız bunun yüzünden çıkıyordu. Dev Genç'lilerle böylesi kavgalar yaşıyorduk ama örneğin ben hem DDKO'nun kurucularındanım ve hem de halen Dev Genç'liydim...

Türkiye halkları sloganını tercih etmemizin nedeni, Türkiye'de Kürtlerin varlığına vurgu yapmaktır elbette. Hatta bunun için ben I. Şube'de sorgulanırken, bununla neyi kastediyorsun sorusuna, işte "İstanbul halkı, Ankara halkı, Diyarbakır halkı..." yanıtını vermiş, epeyce dayak yemiştim.

5 YIL ARAYLA 'GERİLLA' TEKLİFLERİ

HİKMET BOZÇALI: Deniz Gezmiş, Bursa Cezaevi'nden çıktığında, bir gün gelip bana, "Hikmet, biz üniversiteleri terk edeceğiz, Doğu'ya, dağa, gerillayı başlatacağız" dedi. Ona dedim ki, "biz yazın Sason'a, Van'a, Başka- le'ye kadar bölgeye gittik. Ömer Ayna da bizimle. 9-10 kişiydik. 9-10 gün gezdik ama inan ki perişan olduk oralarda. Bir de gerilla olarak git, daha da perişan olursun. Mümkün değil, bizi önce eşkıyalar öldürür..." "Olsun" dedi, "bir kıvılcım" olur.

Gel zaman, git zaman, 5 yıl geçti aradan. Ben aranmaya başlayınca Irak'a gittim, geldim, cezaevine girdim, çıktım, fakülteyi bitirdim... Aynı Diyarbakır yurdundayım. Bir gün Abdullah Öcalan aynı teklifle geldi bana. Ona da dedim ki, "aynen burada, 5 sene önce de bana Deniz Gezmiş teklif etmişti, 'gel dağa çıkalım' diye. Yahu ordu taş üstünde taş bırakmaz, siz ne sanıyorsunuz..."

Deniz'e de aynısını söylemişim. Ancak o zaman Dr. Şivan'ın başkanlığını yaptığı Kürdistan Demokrat Partisi'yle (KDP) irtibatım vardı ve biz de o zaman gerilla hareketine hazırlık yapmaya çalışıyorduk. Ama bunu Deniz'e açıklayamamıştım yani.

Ben daha sonra DDKO başkanlığını bıraktım, Irak'a gidecektim, eğitime.

Biz Dr. Şivan'la tartışmalarımızda da Kürt aydını yalnız başına bir şey yapamaz diyorduk. Türk aydınıyla mutlak olarak birlikte hareket etme zorunluluğu var diyorduk. O da bana, "sen Dev Genç'te kalmışsın, Atatürkçü yanın var" diyordu. Ben Mustafa Kemal'e de sempati duyuyordum tabii, çünkü anti-emperyalist bir olay yapmış. O da hoşuma gitmiş yani...

Ankara'da, DDKO'nun ve Dev Genç'in girdiği bir mitingte de bir hadise olmuştu. Biz araya girdik, çünkü biz zaten Dev Genç'in de militanlarıydık İstanbul'da. Nasıl olur da Dev Genç'le birbirimize gireriz? Bakmayın biz İstanbul'da bir iki kez gerginlikler yaşadık ama bu birbirimizi reddeden bir düzeyde değildi ki. O ara Ertuğrul'a geçmişti başkanlık. Ruhi Koç'la, sonra Ertuğrul'la görüştük. Ben o zaman İstanbul DDKO başkanıyım. Böyle olaylar olmasın diye, bizden ne istiyorsunuz, ne yapabilirsiniz, Ankara'da ki arkadaşları nasıl ikna edebiliriz, gibi şeyler konuştuk.

Neticede, söylemek istediğim, 68 hareketinde Kürtler, özellikle İstanbul'da, etkin bir rol oynadılar. En önlere mücadele ediyorduk. İşgallerde, işçi eylemlerinde bulunuyorduk. Zaten bu kadar etkin olmasaydık DDKO'yu da kuramazdık o zaman. Biz o etkin olan insanlar olarak DDKO'yu kurduk. Ancak DDKO'yu kuran 30 kişilik kadro Dev Genç'in de İstanbul'daki vurucu gücü içerisindeydi. Yani bir bakıma Dev Genç'le de iç içeydik.

Kürdü 68'e taşıyan etken ve dinamikler

FAİK BULUT: Ben biraz daha içerden, yani Kürt mahallesinden, ama anılardan ziyade bazı kesitlere değineyim. Bildiğim kadarıyla bu 49'lar olayı ve 55 ağanın yakalanması falan, genel olarak Kürt gençleri içinde, en çok da Serhat bölgesi (Orada yaşadığım, Kars, Erzurum, Ağrı civarını iyi bildiğim için) açısından söylüyorum, çok fazla yankı yapmadı. Bizde de özel olarak, yani siyasi anlamıyla, bir Kürt, Kürdistan kavramı yoktu. Sadece bizdeki gençler, o dönemde Erivan'da Kürtçe bir radyo var, olup olacağı onu dinlerlerdi sürekli. Ama mesela Botan'dı, yani Hakkari, Van çevresi, onların daha çok KDP ile, Barzani ile bir şekilde tarihi anıları var. Bizimki geçmişle, örneğin Ağrı isyanında kiminin babasıydı, kiminin dedesi, kiminin aşireti... zulüme uğrayan bir hatıralar zinciri var, anlatımlar var ama bu siyasi bir nitelik arzetmiyor, bir tarih yok, bir tarih bilinci de yok.

İlk olarak, bizim gibi gençler, üniversitelere girdiklerinde, mesela benim de tanık olduğum Erzurum Üniversitesi'ndeki gibi, o zamanki ülkücüler (komandolar diye bilinirlerdi) "buraya Kürtler giremez" dediklerinde, insanların kafasında bir şimşek çakmıştı, onu kaydedeyim. Ya nedir bu; Kürt varsa nedir, yoksa bu yasak nedir? diye... O Ötü-

ken'de yazılan, "bunlar defolup gitsinler" yazısının tartışmaları da aynı bir şimşek yarattı.

Hatırlıyorum, 68'di, üniversitelere girdiğimiz zaman bildiriler yayınlanıyordu; siz üniversiteye giremezsiniz, fakirsiniz... gibisinden; emeğe, sınıfsal mücadeleye vurgu yapılıyordu bu arada Kürtlere de yer veriliyordu. Bu bir.

İkincisi; yine bildiğim kadarıyla, yani 60'lardan itibaren, hatta Yön dergisinde de zaman zaman Kürtlere değinen yazılar çıkmıştı. Şemdinli röportajları olsun, diğerleri olsun... Yayınlanmanın ötesinde, insanlar bunları tartışıyor.

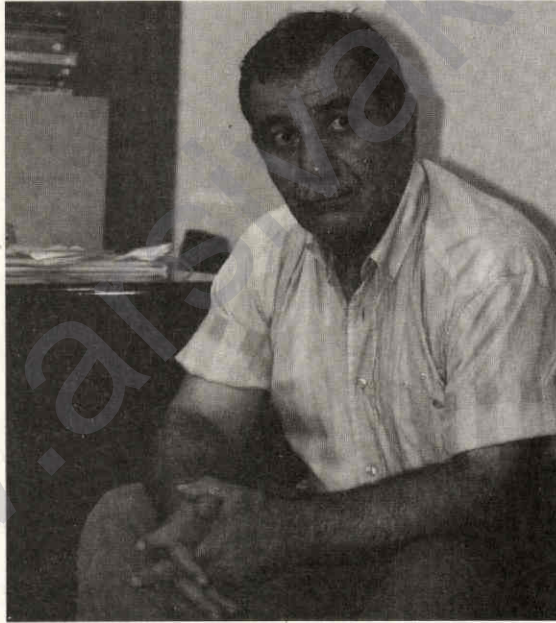
Üçüncüsü; Hikmet Bey bilebilir, çünkü İstanbul kanadındandı. Tıp Fakültesi'nde öğrenci olduğu dönemlerde Dr. Kemal Parlak ve arkadaşları, Doğu ve Güneydoğu derneklerini bir araya getirmek istiyorlardı. Çok bilinen bir şey değildir ama. Hem Tank Ziya Ekinci'ye hem de Mehmet Ali Aybar'a gidiyorlar. Aybar, aslında Kürt meselesini iyi kavramış görünüyor ve birtakım nasihatlerde bulunuyor. Hem devletin bu meseleye çok zalimce yöneleceğini hem de gençlerin o dönemde hazırladıkları o heyecanlı bildirielerin biraz daha yumuşatılmış haliyle daha destek bulabileceğini söylüyor. Fakat bunu çok açıktan belli etmiyor. Kemal Parlak, bunu iyi bilenlerden. Ama mesela, Kürt

kökenli TİP milletvekilleri daha çekingen davranıyorlar bu girişim karşısında. Belki de parti kaygısıyla, gençler çekilip partiden gitmesinler kaygısından ötürüdür...

Bir dördüncü noktaya değineceğim. O da TİP içinde, önemli oranda kenar köşelerde, ilçelerdeki kavgaların ötesinde, biliyorsunuz Malatya kongresinde Kürt meselesi ciddi biçimde tartışılıyor.

Ve Doğu Mitingleri'nin Kürtlerde önemli bir bilinç şıngırması yarattığını söyleyebilirim. TİP tabii "Doğulu vatandaşlar" diyor, o dönemde. Evet, Kürdistan kelimesi kullanılmıyordu ama biz de bilmiyorduk ki. Evet, Kürdüz, Kürtler var ama tarih yok, Ergenekon'dan gelmişiz, bilmem nerden gelmişiz... hiçbir tarih yok. Tarih diye bize sunulan, M. Emin Bozarslan'ın ilk defa Arapçadan çevirdiği iki şey; Ezrakiler, Mervaniler, Ezraki Beyliği bir de Şerefname'dir... Yani tarih yok ki üzerine bir şey koyasın.

İşte bu koşullarda, Kürt kökenli öğrencilerin, en çok da jandama ve komando baskısı, Doğu'da zulüm ve ayırım, yani Batı'ya fabrika, buraya karakol gibi sloganların etrafında gerek TİP'te, gerek de Dev Genç'te toplandığını görü-

yorduk. Ve sınıfsal açıdan çok da ayn değildi Kürtler. Ağa çocuğu da geliyor o sloganın arkasında toplanıyor, kendisini sosyalist sayan da, fakir fakara çocuğu da... Çünkü bir mesele var, o, Kürtleri ortaklaştıran bir mesele...

Bir de şeyi hatırlıyorum; TİP kurulurken Doğu'da Kürt bölgelerinde birtakım ön çalışmalar yaptı. Bu çalışmalarda benim bildiğim kadanyla, KDP, yani KDP'nin Türkiye kanadı, kendi içinde tartıştı. TİP'e katılıp destek verelim mi vermeyelim mi, diye. Özellikle Musa Anter ve Feqi Huseyin gibileri TİP'in içinde yer almayı, ama daha muhafazakâr kesimler, isim vermeyeyim, hayır bekleyelim görelim, onlar yolu açarsa eyvallah, yolu açmazsa... şeklinde bir temkinli yaklaşımı savunuyorlar. Hatta, Ankara DDKO'da, biz Kürt meselesinde esas olarak Amerika'ya karşı mücadeleyi tartışırken, milliyetçi yönleri daha ağır basan bazı Kürtler "ya bu Amerika'ya fazla atmayın, gün gelir bize lazım olur" diye birtakım "abi nasihatleri" vermişlerdi. Yine hatırlıyorum, Kürt meselesi DDKO'lardaki bazı seminer, panel ve konferanslarda, mesela Mihri Belli ile İsmail Beşikçi'nin çok tartıştığını gördüm. (Beşikçi Doğu Anadolu'nun Düzeni'ni yazdığı için ve dolayısıyla resmî cenahça "lanetlendiği" için, bu kitap su gibi gidiyordu. Sosyalistler de Kürtler de alıp, yutar gibi okuyorlardı.) İsmail Beşikçi, o zaman Mihri Belli kadar sosyalist birikim, tecrübe ve teori sahibi olmadığı için; ve Mihri Belli de Kürt meselesini Beşikçi kadar iyi bilmediği, çok fazla kavrayamadığı, en azından alan verileri açısından elinde yeterince malzeme olmadığı, ikna olamadığı için; Beşikçi alan çalışmasıyla Belli'nin teorik eleştirileri önünde dayanmaya çalışıyor, Belli de fikirsell birikimini kullanarak Beşikçi'nin, kendisine göre, "Kürt milliyetçisi" görüşlerini eleştirmeye çalışıyordu.

DDKO'YU DOĞURAN İHTİYAÇTAN, 'UKKTH'YA...

FAİK BULUT: Şimdi burada Dev Genç'le DDKO irtibatı biraz şöyleydi: Ankara için söylüyorum, TİP olsun, Dev Genç olsun, ya da 68 kuşağı açısından olsun, DDKO'lu, bir anlamda Dev Genç'in, diyelim ki kültürel kuruluşu gibiydi. Yani o bakımdan olumsuz bir çelişki yoktu. Tersine Dev Genç dışardan DDKO'ya bir saldırı olursa biraz himaye de ediyordu. Arkasındaki güç gibi görünüyordu. Çünkü DDKO'ya gidenler, yani o Orhan, Mümtaz Kotanlar, Musa Anter, ben, Hatice Yaşar, Fikret, Zülküf Şahin, İbrahim Güçlü vs... uzatmayayım, her fikirden Kürtler (yani mesela Dev Genç'lidir, TİP'lidir, MDD'cidir vs...), gelir burada ortak bir zemin bulurdu. Demek ki orada bir şey vardı, yani DDKO'da Kürdün henüz o sosyalist çevrede tatmin olmadığı birtakım şeyler vardı. Bir ihtiyaç vardı. Ve bu ihtiyacın adı doğru dürüst henüz konulamıyordu.

Ama o tartışmalar başlayınca yani Mihri Belli'nin Kürt milli meselesini ortaya koymasıyla birlikte Proleter Devrimci Aydınlik (PDA) daha aktif bir atığa geçti. Çünkü ben o zaman onlara yakın idim. Ve bu sefer deyim yerindeyse, Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı'na (UKKTH) kadar bu tartışmayı götürdüler. İzleyebildiğim kadanyla, gerek ileride, o döneme ilişkin okuduğum makaleler olsun, gerek PDA'dan olsun gerek TİP'in yayınlarından olsun, okuduğum kadanyla bu Mihri Belli'nin ve PDA çevresinin Kürt milli meselesine iyice yoğunlaşması, TİP'in Kürt tabanını kesinlikle kendisine çekmeye başladı. TİP'in o tabanı aşağı yukarı bitti yani. Çünkü TİP *Kürt meselesi* diye adını tam koyamıyordu hâlâ... Ve genel olarak Dev Genç'e yanaşmaya başladılar Kürt gençleri...

Sonuçta dediğim gibi iş UKKTH'ya kadar götürülüyordu. Ama şu vardı; gerek Doğu'ya giden gençler, mesela Denizlerin Hakkari'deki o köpürüyü yapması, Kürecik'e gidip gelmeler, vs... o bölgedeki insanlarda da önemli bir sempati yaratıyordu. Ve Barzani'nin iki üç röportajı da o dönemki sol-sosyalist dergilerde bir şekilde tercüme edilerek yayınlanmıştı. Burada Mahirler biraz daha temkinliydi, Kürt meselesinde. Denizler daha tok sözlüydüler, yani ne biliyorlardıysa onu söylüyorlardı, belki altını yeterince dolduramıyorlardı ama "*Kürtlerin hakkıdır*" diyorlardı işte.

Burada bir şey daha söyleyeceğim, "*Halklar*" meselesinde... Biz Kürtler kendi aramızda Kürtçe falan konuşuyorduk ama doğrusunu isterseñiz genel sosyalist arkadaşlar arasında konuşurken, "*ya milliyetçilik yapmayın*" falan diyerek ('bölücü' demiyorlardı ama) bir şekilde "mahalle baskısı" oluyordu üzerimizde... Yani "*sosyalizm milliyetçilikle bağdaşmaz*" şeklinde, bir "mahalle baskısı"... Ama biz aynı zamanda toplantılarda, bazen mitinglerde Enternasyonal marşını da Kürtçe söylüyorduk. Ceğerxwin'in Kürtçe şiirlerini yavaş yavaş okumaya başlıyorduk. Aşına oluyorduk. Yine de her halükârda sosyalist ve enternasyonalist bir bakışla ele alırdık meseleyi. Kürt meselesinde, *halklar* meselesinde böyle bir tartışma olmuştu. Dev Genç "*halklar*" vurgusunu pek benimsemiyordu. Tek tük kullanılıyordu ama 'resmî' bir benimseyiş pek yoktu yani.

Ben hatırlıyorum, DDKO "*yaşasın halkların özgürlüğü ve kardeşliği*" diye bir afiş bastı ve o afişleri asanlardan birisi de bendim ve bunun üzerine yakalandığımda "*bu halklar kimdir ulan?*" diye epeyce bir sorguya çekilmiştim. Bu çıkış önemliydi ama.

Sınıf tahlili adına 'üç keçili ağa' aranmasaydı...

Bir de şunu vurgulamak gerekir ki, genel anlamda 68 kuşağı içinde Kürt meselesi giderek benimsenmişti ama bilgi ve veri tabanına dayanmadığı için bu kabulün altı boştu. Kürtler açısından da boştu. Çünkü Kürtlerin de bildiği tek model, tek örnek Barzani'nin hareketiydi, başka yoktu.

Buralarda, işte "sosyalizm bunu çözer" diye biliniyordu ve mesela Kürt bölgelerine gidilince, Kürt kökenli biz de dahil, genelde sınıfsal bir çelişki arardık. Yani diyelim ki Dersim'de üç keçili köylüler arasında "ağa" arardık. Oradaki esas çelişkinin gerçekten milli bir çelişki olup olmadığını ya da Diyarbakır'da ya da Siverek'te Urfa'da, benim özellikle çok çalıştığım Maraş, Antep, Malatya bölgelerinde, aslında buralarda "temel çelişki nedir?" konusunu bir türlü kavrayamıyorduk. Bu noktada, İbrahim (Kaypakaya) önemli bir çıkış yaptı. Perinçek'ten de koptu. (Benim, iki tarafı da benimsemeyip Filistin'e gittiğim bir döneme denk düşmüştü.) Ciddi iki kopuş yaptı. Biri, Kemalizmden... Ha, altı ne kadar doludur, aynı bir konudur ama çıkış açısından böyledir. İkincisi ise, Kürt meselesinin ciddi, merkezi bir mesele olduğunu, bizzat o bölgedeki çalışmada kavramıştı. Derseniz ki, buna çözümler bulabilmiş miydi, yok. Genel olarak sosyalizmin UKKTH, Çin, Sovyet modeli dışında özgün bir kavrama yoktu tabii ki.

Ondaki yanlışlık şuydu, Kürt halkı savaşa hazırdır ve kırsal kesim yani bozkır tümüyle "yangın yerine dönmeye" hazırdır şeklindeki bir tartışma yapmıştım kendisiyle. Ben bunu gerçekçi bulmamıştım.

Ama özellikle Deniz'in Kürt meselesindeki tutumu hem samimi, hem de dobraydı. İdam sehvasında "Yaşasın Kürt ve Türk halklarının kardeşliği" demesi, bütün Kürtler arasında önemli bir sıçramanın da vesilesidir. Bunun da hakkını vermek lazım. Niye? Çünkü, bugün bizim bazı Kürtler, hatta önemli kesimdeki Kürtler, yani geçmişte yaşayan ya da bugün yeni yetme Kürtler, "işte bizim Kürtlüğümüz geri kalmışsa bu solcuların yüzündendir" diye bazı eleştiriler getiriyorlar. Aslında tarihin hakkını vermek lazım. Kürtler, önemli oranda, sosyalistler vasıtasıyla, yani 68 kuşağı olsun, TIP olsun, onlar sayesinde, Kürt meselesini ülkenin ve bölgenin önemli bir meselesi haline getirdiler. Kendi mücadeleleri ayrı. Mesela, sosyalistler şunu becerebilseydiler, çelişkinin sadece "sınıf çelişkisi" olmadığını, hani üç keçili ağa ile maraba arasında bir çelişki olmadığını, aynı zamanda bunun farklı ezilen bir halkın, ezen bir egemen sınıfla çelişkisi olduğunu fark edip ona göre davranabilselerdi, tarih belki daha farklı gelişebilirdi.

'DDKO'yu mecburen kurduk'

HİKMET BOZÇALI: Öncelikle Doğu Mitingleri'nin

sadece TIP tarafından tertiplenmediğini belirtiyim. Ben de TIP'liydim, TIP'in etkinliği büyük olmuştur ama bu mitingler esas olarak Kürt yurtseverleri tarafından örgütlenmiştir.

Gelelim, DDKO'yu niçin kurduğumuza... Dev Genç'te önemli işler yapıyorduk. Ama, öyle bir durumdu ki, davul bizde fakat tokmak bizde değil duygusundaydık! Mitingler oluyordu, etkinlikler oluyordu, kimse Kürtlerden bahsetmiyordu... Bir örgütümüz yoktu. DDKO Kürt sorunu olduğu için kuruldu. Mecburen kuruldu. DDKO kurulmasaydı kimse Kürtleri ciddiye almıyordu. Ezen ve ezilen ulus, şovenizm, asimilasyon kabul edilmiyordu. DDKO'nun büyük etkisi olmuştur. DDKO'nun kurulmasında da 68 hareketliliğinin büyük bir katkısı olmuştur.

İstanbul'da demeği kurarken Yılmaz Güney'in yardımlarını da anmadan geçemeyelim ayrıca.

Sosyalist Devrimciler, "sosyalizm gelir her şeyi halleder" derlerken, MDD'ciler köylülüğe vurgu yapıyorlardı. Kürtlerin çoğu da köylü ve köy kökenli olduğu için, MDD'ci tezi beni ve arkadaşlarımı etkilemiştir. Hatta bunu Deniz de diyordu, MDD Kürtler için biçilmiş kaftan, diyordu...

Sonuçta şöyle ya da böyle, 68 hareketi ve sonrası, Kürt meselesi daha da gündeme girmiş, tartışılmış, kalıcılaştırılmıştır.

FAİK BULUT: Değinden geçemeyeceğim; miting ve etkinliklerde Kürtlerce atılan sloganlarda iki farklılık giderek netleşiyordu. "Kahrolsun Amerikan emperyalizmi" ve "Kahrolsun faşizm" in yanında, bir de "Kahrolsun şovenizm ve asimilasyon" sloganları atılmaya başlanıyordu, ki bu çok ciddi bir gelişmeydi.

Ayrıca, TIP, Güneydoğu diye tabir ettiğimiz illerdeki mitinglerin organizasyonunu belki yapmadı ama Doğu Anadolu'daki, mesela Ağrı ve Kars'taki birkaç mitingi yaptı. Bunlardan Kars'taki "süt mitingi" için benim gibi gençler faytonlarla bildiri dağıttımı vb. çalışmalar içerisinde yer almıştık. Yine, bu mitinglerde hafif, fısıltı halinde de olsa, Kürt kelimesi de kullanılmıştır.

'Çokluk' halinin çoklu imkânları

ERTUĞRUL KÜRKÇÜ: Benim aslında bu anlatılanlara ekleyeceğim çok fazla bir şey yok ama, sizlerin anlattıklarınızı dinlerken kafamda hikâyeyi yeniden kurdum ve bu defa, daha zengin bir hikâyeyi... Olur ya, hani siz hikâyenin bir parçasını bilirsiniz, sonra diğer parçaları da bir araya gelince, "vay be" dersiniz. Benim için de şimdi öyle oldu. "Vay be" denilecek bir durum olduğunu fark ettim.

Ben burada şöyle bir şey görüyorum: Aslında olabilecek olan fakat olmayan şey; bizim yani sosyalist hareketin,

daha birleşmiş, daha cesur bir politik önderliğimiz olsaymış, bu handikap gibi görülen pek çok şey bir 'çokluk', 'farklılık', "zenginlik" olarak birbirini tamamlamış, İdrak ederek, bir çok şeyi daha iyi yapabilmışiz.

İkincisi; Türkiye sosyalist hareketindeki strateji tartışmaları... Pekala başka bir anlama ve içeriğe bürünebilirmiş... Faik Bey, bence çok güzel bir şeye işaret ettiniz. O zaman biz çok zorlandık Türkiye'nin feodal bir ülke olduğunu kabul etmekte. Fakat sonuçta öbür tez o kadar fazla "Avrupai" ve o kadar parlamenter düzlemdeydi ki, hani bunu (MDD'yi) kabul etmek için kendi kendimize sebep uyduruyorduk.

Dolayısıyla iki program ve iki perspektif, iki birim halinde örgütlenme fikrini birlikte kotarabilmiş olsaymışız... Ki bu bence imkânsız değildi. Yani öngörülü, akıllı, uluslararası komünist hareketin tecrübesini hakikaten devrim yapacağım diye alıp yeneden didikleleyen bir önderlik olsaydı bunları görürdü. Fakat Türkiye'de böyle olmadı, bizim köklü bir komünist geleneğimiz yok ne yazık ki. Bir geleneğimiz var ama köklü, örgütlü, kurumsallaşmış, halkın en azından belli kesimleriyle vazgeçilmez bir ilişki içerisine girmiş bir komünist geleneğimiz olmadığı için... Hep kendisini 'Arafta var etmeye çalışmış, kıldan köprü üzerinde yol alıyor. Bu tabii ki engin bir bakış açısı sağlamıyor.

Şimdi başka... Kırk yılda her şeyi görüp yaşadıkten sonra, ölmüş eşek kurttan korkmaz misali, neden korkacak artık, her şey görüldü, anlaşıldı. Fakat bu sefer de özne hareket etmiyor. Böyle bir duruma geldik. Ama diyeceğim, şimdi ben aslında Türkiye'de, 68'de de, sonrasında da bu 'çokluk' durumunun daha fazla şey imkân verdiğini görüyorum. Ama zaten cin şişeden çıktı, bence bunun görüldüğünü de gördüler, ne yapacaklarını bilemiyorlar, her taraftan yeni bir imkân çıkıyor falan... Yani iyi, 40. Yıl iyi geldi bize...

'68 devrimciliği Kürtler için de kıymetlidir

Tabii, açıkçası şunu da merak ediyorum. Kürtler ve 68 deyince kaçınılmaz bir biçimde Kürdistan hakkında konuşmamız gerekiyor. Çünkü Kürtler sadece Türkiye sınırları içinde yaşamıyorlar. Fakat şunu hissediyorum ve size sormak istiyorum. Bu dörde bölünmüş olan halkın içinde, hiçbir zaman bunu teke indirme fikri çıkmaz diye düşünüyorum. Şimdi Türkiye'de yaşayan Kürt emekçilerin durumları, mesela bizim konuştuğumuz dönemlere göre

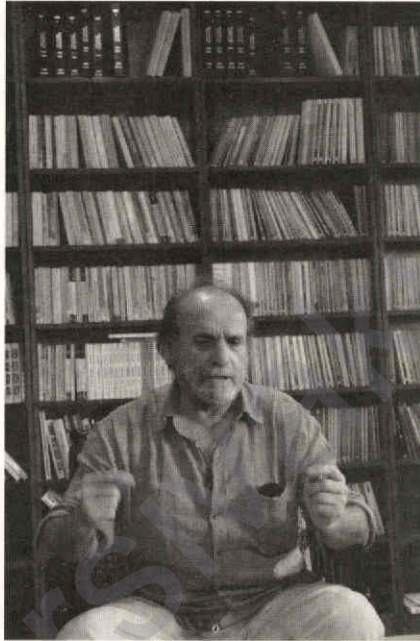
çok büyük bir biçimde değişti. Kürt nüfusu güneydoğudan batıdaki merkezlere transfer oldu. 80'lerin ortasına kadar ekonomik nedenlerle, sonrasında ise esas olarak zorla boşaltmalarla beraber, bugün artık Türkiye'deki Kürt nüfusun en azından yarıdan çoğu batıdaki merkezlerde yaşıyor. Bu gelişme, bizim yalnızca Kürtlük hikâyesi üzerinden konuşma fırsatını elimizden almıyor mu? Bu yeni bir durum. Dolayısıyla, bir yandan bölgesel olarak Erbil'e, Duhok'a bakmak var, bir taraftan da sınıfsal olarak İstanbul, İzmir, Adana'ya bakmak var. Şimdi, acaba, Kürt devrimci hareketi buradan yeni bir sınıf temelinde yeni bir perspektif kuracak mı? Ya da kursun mu?

Tabii ki bunun yanıtı Türklerin olduğu yerden bakınca çok kolayca gibi görünüyor. Haksız da değiller, mesele bu Kürt savaşı doruğa çıktığı zaman, hatırlıyorum İlhan Selçuk, "nedir ya bu Kürt-mürt, sınıf var" demiş, "Proleter enternasyonalist" olmuştu! Fakat şimdi ben bu yeni durum ve yeni iklimde aslında bu sorduğum sorunun o manaya gelmediğini görüyorum. Yani burada İstanbul'daki Kürt, emekçi kimliği ve zihniyle davranmadığı zaman onun sosyal mücadeleye katılacağı bir kanal yok.

Siz aslında bölgeye ait gençler olarak buralarda "Diyarbakır gecesi" yapıyordunuz. Ama şimdi ise, o gençler artık İstanbul'da ya da başka şehirde doğuyor ve orada yaşıyorlar. Onlar bir başka emekçi insanlar... O

yüzden de, ben diyorum ki, bu 68'in devrimcilik ve sosyalizm hikâyesi kırk yıl sonra Kürtler için kıymetli bir enstrüman haline gelebilir. Yani Kürt kimliği, emek kimliği içerisinde görülebilir. Özellikle batıda. Buna ne dersiniz? Yani Kürt sorunu kısmen emek sorunuyla örtüşüyor diye düşünüyorum. Ama bu daha çok batıda.

Öteki tarafta daha çok, kültürel kimlik, aidiyet öne çıkıyor. Ve orda da çok temel, çok radikal bir demokrasi olarak gözüküyor çözüm. Orada belediyelerdeki yönetimleri mevzuata göre değil de, kendi ihtiyaçlarına göre düzenledikleri zaman, doğabilecek demokratik imkânları göz önüne getiriyorum, hakikaten de çok heyecan verici. Şu an için de Diyarbakır'daki merkez belediye başta olmak üzere, çok fazla şey yapıyorlar. Dolayısıyla bir özyönetim meselesi de ortaya çıkıyor. Şimdi bu zengin programı Kürtlerle birlikte yapabilir miyiz, yoksa yine milliyetçilik mi yapıyoruz? Yani Kürtleri istemedikleri bir ortaklığa mı hapsedmek istiyoruz? Ben bu konuda olgun bir tartışma ne yazık ki yapamadığımızı düşünüyorum. Kürt siyasi

hareketlerinden daha çok muğlak sinyaller geliyor. Bunların ne kadar geçici, ne kadar kalıcı olduğunu bilemeden konuşuyoruz tabii. Hakiki bir soru soruyorum ama, bu belirttiğim imkân varsa, neden tepelim? Yok ise, imkân, farklılıkta yatıyorsa, o zaman onu da doğru dürüst değerlendirelim...

FAIK BULUT: Bence o arayış çabuk atladık ve hemen bugüne geldik. O boşluğu doldurmak gerek...

AYDIN ÇUBUKÇU: Evet, benim aklımda 68'den kalan önemli örneklerden biri de Zülküf Şahin'dir. Dev Genç'le arası en bozuk Kürt gençlerinden biriydi. Hatta bir kavga çıkmış, Zülküf'ü toplu halde dövmüşlerdi falan. Fakat Zülküf'le Dev Genç arasındaki mesele Türk-Kürt meselesi değil, TIP-MDD meselesiydi.

FAIK BULUT: Sana ekleme anlamında söyleyeyim: o zamanki çekişmelerin, sürtüşmelerin çoğu buradan çıkardı. Çünkü MDD'ciler sonradan Kürt meselesine daha ağırlık vermeye başlamışlardı.

Kürtler; 68'in çok önemli ama üstü örtük bileşeni

AYDIN ÇUBUKÇU: Şimdi, Zülküf'ün MDD'ci olmasından hareket ederek bir genelleme yapabilir miyiz diye düşünüyorum. Çünkü tanıdığım Kürt arkadaşların çoğu TIP'liydi ve bizim aramızdaki MDD'ci Kürtler (Ankara'da) az sayıdaydı. İsim isim sayarsan 40-50 kişiyi sayarsın ama Kürt gençliğini düşündüğün zaman onların çoğu TIP'liydi. Mesela şöyle bir şey oluşmuştu bizde; bir Kürt MDD'ci ise çok itibarlı olurdu. Hem Kürt hem de MDD'ci... Bu şeye benzetilirdi. Bir arkadaşımız dedi ki; faşistler arasında Kerküklüler çok sevilirdi. Doğrudur da büyük ihtimal. Mazlum Türk, esir Türklere gelmiş... Kerküklü Türk MHP'lilerin nezdinde neyse, devrimci Kürt de MDD'cilerin nezdinde öyleydi. Ender bulunan çok kıymetli bir şeydi yani... Ankara için söylüyorum tabii. Özellikle THKP-C ile THKO'yu kıyaslırsak, THKO için de epeyce bir Kürt genci vardı.

Deniz Bursa cezaevindeyken artık Ankara-İstanbul ayrımını netleştirmişti ve gerilla meselesine de karar vermişti. Yani üniversiteleri terk etmeye cezaevinde karar vermişti. Ben o zamanlar Ege bölgesinde çalışıyordum.

Beşparmak dağlarına çıktık. Dağ, ova, efeler ne yapmış falan, diye aylarca bölgede kaldım. Gerçekten de acayip bir sempatiyle dönmüştüm oradan. Sonra cezaevinde Deniz'le buluştuk ve ben heyecanla Ege'yi anlattım. "Çok uygun şartlar var. Halk hazır, vs..." dedim. Deniz dedi ki: "Orayı sil. Ora olmaz. Ege'den megeden başlamayız, arkadaşlar o tarafa doğru gidecekler" dedi.

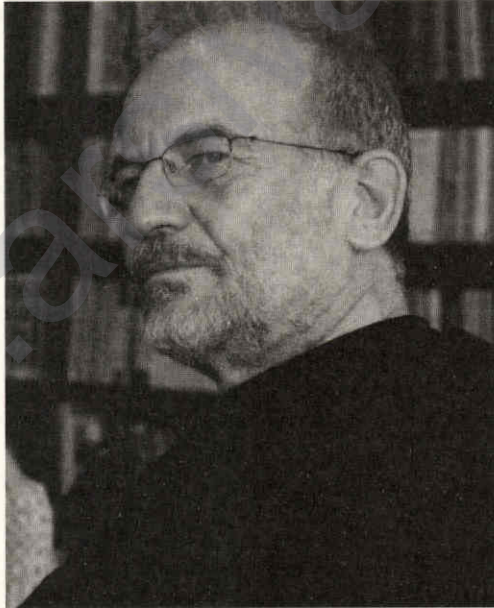
Deniz'in kafasında gerilla, askerî ve siyasi olduğu kadar bir de coğrafi bir meseledir. Bugünden baktığımda ona hayranlığım artıyor. Düşünün 23 yaşında. Sezgi, öngörüsü, bilgisi, gerilla savaşını düşünme tarzı falan, gerçekten de anormal bir hadisedir Deniz. Biz tartışırken ora mı olur, bura mı olur diye, anladık ki Kürt isyanları hakkında düşünmüş, dağ, coğrafya, sınır, birçok şeyi düşünmüş ve oraya karar vermiş. Ama en önemlisi ise, isyanlarla da birleştirerek, düşünerek Kürt halkının devrimci bir dinamizminin olduğunu görmesidir. Yani Kürtlerde gördüğümüz birçok özelliği Laz'da, Ege'de, şurada burda görmüyoruz diyordu. Başka bölgelerde görmediğini Kürtler içinde gördü. Bunun güzel bir öngörü olduğu da zamanla daha çok anlaşıldı. Fakat başaramadı. Olmadı. Zan yanlış attı, belki zamanı değildi veya işte erken yakalandılar vs... Öngörü zenginliğine rağmen başaramadı.

Şimdi Hikmet Bey'in İstanbul için anlattıklarını da düşününce, biz zaten biliyorduk, Deniz her zaman Kürtlere yakın olmuştur ve Kürtlerle arası hep iyi olmuştur. Özel olarak sevdiği, güvendiği Kürt gençlerini çağırıp konuşuyordu. Yani Kürt-süz bir iş yapamayacağını biliyordu. Ve dediğin gibi, Mihri Belli'yi etkilemesi de, oradan aldığı bir güçle olmuştur. "Yav abi ne halt ediyoruz biz" demiştir. Ben Mihri Belli ile birkaç tartışmasına tanık oldum. Parti ve Cephe meselesi tartışmaları... En sonunda Mihri, "Git, dağınla beraber seni de yok ederler" dedi ve ipler orada kopmuştu zaten.

Deniz'in idam sehпасındaki sözleri de manifestosudur. Önemli bir mirastır.

Saniyorum ki, 68 ve Kürtler başlığı altında biz herhalde okuyucuya önemli bir mesaj aktarabileceğiz. Evet, Kürtler bu hareketin son derece önemli ve fakat üstü örtülmüş bir bileşeniydi. Hem fiziki güç, sosyal güç olarak öyleler ve hem de fikirleriyle 68'in önderlerini önemli ölçüde etkilemiştir Kürt gençleri. Şimdi bunu daha iyi görüyorum.

Ve DDKO ve Dev Genç arasında farklılıkların ve ay-

nımların çok öze ilişkin ayrımlar olmadığına dair bazı kanıtlar çıktı, bu da güzel.

Ben bir şey daha sormak istiyorum. Zülküf örneğine tekrar dönersek; Kürt gençleri arasında, (mesela Hikmet Bey, işte Mustafa Kemal'i aynı şekilde değerlendirdiğini söylüyor) MDD taraftarlarına böyle mesafeli durmakta acaba Kemalizmin ve ordunun önemli bir payı yok mudur?

Deniz'in DDKO'lularla özel temasları vardı

HİKMET BOZÇALI: Kuşkusuz payı vardır ama biz görmüyorduk. Kürt meselesinde bir mesafemiz vardı, samimi bulmuyorduk. Biz şimdi bir Kürtle daha rahat konuşabiliyorduk. Ama karşımızdaki Kürt kökenli olmadığı zaman daha temkinli davranıyorduk.

Ama yine söyleyeyim ve her zaman söylerim, Kürt sorunu konusunda Deniz'i samimi buluyorduk. Ama sorun bununla bitmiyordu ki, işte, 40 yıl önce üniversite işgalinde Kürtçe konuştuğumuz için bizi bölücülükle suçlayanlar, 40 yıl geçmiş, diyelim ki bir baro seçimlerinde, yine aynı noktada olduklarını gösterebiliyorlar...

Şimdi, bir şey daha söyleyeyim, Zeki Tekeş'i Deniz'le tanıştırmıştım. Tanıştırdıktan sonra Zeki, Ömer Ayna, Avni Gökoglu... 9-10 arkadaş bizim DDKO'dan koptu, yani istifa etmediler ama gidip Deniz'le hareket ettiler. DDKO başkanıydım. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nin işgali vardı. Dev Genç'in kumanyalarını DDKO'lu arkadaşlar dağıtıyordu. Deniz de bana gösteriş yapıyordu; bak işte senin arkadaşların bizimle, gibisinden... Deniz'in DDKO'lu gençlerle özel temasları vardı.

Öznel zafiyet ve zaafılar

FAİK BULUT: Ben bağlamaya çalışayım... Bir defa 68 hareketinde, genel olarak solun ve aslında o sol hareket içinde yer alan Kürtlerin de, önemli bir eksiği vardı. Kürtlere ilişkin özel veri, bilgi ve birikimleri yoktu. Ve genel olarak Kürt meselesini tartışırken de, temel referansları, çok net hatırlıyorum, Komintern'in belgeleri, yani Komünist Enternasyonal'in o dönem Türkiye hakkında yazdığı belgeler üzerindedir... Şefik Hüsnü'lerdir, o zamanki Komünist Partisi'nin yetkilileridir. Bunların Kürt hareketine ilişkin bilgileri hem sınırlıydı, yani teknik imkânlarla sınırlıydı, hem de Kemalizme çok endeksliydi. Ayrıca tabii ki o raporlar Komintern'e gidiyor, onlar SBKP Merkez Komitesi'ne gönderiyor, onlar da Türkiye'yle ilgili dış politikasına göre onları biraz biçimlendiriyor, vs... Burdan baktığımızda, 68 kuşağının Kürt meselesine niçin sınırlı baktığını aşağı yukarı anlayabiliyoruz. Çünkü elde veri yok, hakikaten yok. Tekrar ediyorum; Şerefname, Silvan merkezli Mervani Kürtleri, bir de Mahabat Cumhuriyeti, olup olacağı budur. Barzani'yle yapılmış 3-4 tane röportaj var-

dır, ama çok uzak bize. Ama Kürtler de fazla bilmiyorlar. Bilseler, belki daha fazla tartışacak, bu tarafı da daha çok etkileyecekler. Ne Koçgiri'yi doğru düzgün biliyorlar, ne Dersim direnişini, ne Şeyh Sait'i gerçekten bilen pek yoktu.

Mesela şöyle düşünüyorum, acaba Mustafa Kemal'in 1922'deki Kürtlere özerkliğe ilişkin o meşhur röportajı o dönem Kürtler arasında ya da sosyalistler arasında bilinseydi ne olurdu? Keza, Koçgiri isyanından sonra Meclis Nasihat Heyeti'nin gidip Koçgiri isyanının liderleriyle görüştüğünden sonra gelip Meclis'te Kürtlere özerklik diye bir gecede karar aldıkları bilinseydi, yani bu veriler olsaydı, acaba ne olurdu? Yani gerek sosyalistlerin *milli mesele* diye ifade edilen soruna ilişkin yaklaşımları ve Kürtlerin yaklaşımları ne olurdu?

Yani veri eksikti, veri eksik olunca da ister istemez genel sosyalizm şablonuyla, yani hazır formülasyonlarla hareket edildi. Ama tekrar ediyorum, Kürtlerin de fazla bilgisi yoktu.

İkincisi; milliyetçi yani daha ağır basan ve Kürtlük bilinci olan insanlar ise, KDP'liler diyelim, daha gerideydiler ve onların da Kürt gençliğini etkilemeleri mümkün değildi. Çoğu melle takımındandı, Tatvan'dadır, Batman'dadır Siveerek'tedir. Daha yerel dedirler yani. Onlar, merkezlerdeki, Ankara'daki, İstanbul'daki o fikir hareketini etkileyecek ne bir birikime sahiplerdi ne de o ilişkiler içindelerdi. Ama şunu da biliyorum, gençler, 68 kuşağı bölgeye her gittikçe, bu bölge Kürecik'tir, Malatya'dır, Diyarbakır'dır, Siveerek'tir... köy çalışmaları etkili olmuştur.

Şunu net hatırlıyorum 12 Mart olmuş, 1 ay mı 15 gün müydü neydi ilan edileli, sıkıyönetim başlamış, bize bir haber geldi, Hukuk Fakültesi'nin önünde dağa çıkmak için askere alınma şubesi gibi kayıt yapıyor, diye. Şu kör cesarete bak; biz Gazi'deki bütün Kürtler kalktık gittik, yazılacağız! Düşünemiyorsun, yahu kardeşim bu askere alma şubesi midir nedir, bu kadar legal bir şey olur mu? Neyse, gittik, soru sorduk, bu halk savaşı denilen şey verilecekse nerede verilecek? Kesin doğuda vereceğiz, yani Kürt bölgelerinde. Yani bu sadece Deniz'in saptaması da değildi. Genel kanı buydu. Batıda niye olmazdı da doğuda olurdu? Kürtlerle temaslarında, bütün köy çalışmalarında ve gezilerde şunu öğreniyorlardı ki, nasıl tabir edilirse edilsin Kürt ya da "Doğulu" diye bize baskı yapıyor, ayrımcılık yapıyor. Ve çok daha önemlisi, Kürtler arasında isyanlardan ötürü *Roma reş* diye bir ifade vardır. *Roma reş*, Osmanlı'dan beri hâkim devleti temsil eder. Osmanlı'yı da Türk saymıyor, Rum sayıyor. Aslında *kara Roma* anlamına gelir. *Bahte Rome tu ne* denir mesela. Yani devletin hiçbir zaman ciddi bir sözü olamaz, yani güvenilmez, vefalı değildir, sözünü yerine getirmez, anlamındadır. Bu, Kürdün devletten kopuş zihniyetini anlatır aslında. Dev-

rimci gençler bunu hissediyor, seziyorlardı. Bunu da bir kenara not etmek gerekiyor.

Şimdi işaret edeceklirim, belki Ertuğrul'un sorusuna da bir yanıt olabilir, Kürtler aslında 60'lardan beri, yoksulluk fakirlik ve ekonomik nedenlerden, ta 70'lere, hatta 80'lere kadar ekonomik göçle geldiler. Ekonomik göçle gelince mesele sınıfsaldır, yani emek eksenli bir mesele idi, fakirlik, yoksulluktan falan. Ama kültürel etkenler çok fazla yoktu. Ama ne zaman ki 84'te Kürt hareketinin silahlı mücadelesi başladı, o zaman siyasi bir göç de başladı. Arada bir boşluk var yani. "Emek eksenli olması gerekir mi, gerekmez mi?" sorusuna biraz daha farklı bir gözlemle yaklaşıyorum ben.

Bir, aslında Türkiye'deki sol hareket, genel itibarıyla, hâlâ Kürt meselesini yeterince alan çalışması anlamında Kürtlerin ruhunu da hissederek kavrayamamıştır. Bunun birinci nedeni, o bölgede, Kürtler içinde yeterince çalışıp yaşamamış. Onun ruhunu kavraması için onunla birlikte eklemek su yemesi lazım. Öyle bir günlük, iki günlük değil. İkincisi; onun gibi duyumsaması, empati değil, onun gibi hissetmesi lazım. Birisinin diğerine Kürtçe hitap etmesinin ne anlama geldiğini, bir oğulun babasına Kürtçe *Babo* demesinin ne anlama geldiğini ya da Kürtçe bir türkü, şarkı söylemenin ne anlama geldiğini, Kürtçe halay, govende katılmasının Kürt için ne ifade ettiğini, bence hâlâ kavrayabilmiş değiller.

İkinci nedene bakıyorsunuz, mesela güneyde bir Kürt federe devleti mi dersiniz, oluşum mu dersiniz, bir federasyon mu dersiniz, kuruldu. Ben birçok sosyalist arkadaşla önermişimdir. Ya arkadaşlar bırakın böyle Barzani'nin Talabani'nin ne olduğunu da orayı gözlemleyin, oradaki Kürt ruhu nasıl canlanıyor, niye canlanıyor, bu gerçeği yerinde gözlemlemeye çalışın... Üçüncü nedense, aslında iktidar perspektifinin kaybedilmesiyle birlikte Kürt meselesine yaklaşımın sadece hümanist (insan hakları) bir çerçeveye sınırlanmış olmasıdır.

Şimdi emek eksenli öneriyey gelince, aslında bir mücadele var, beğeniriz, beğenmeyiz, katılınz katılmayız. Kürt hareketinin mücadelesini yürüten bir örgüt var; biz bu örgüte ne üyeyiz ne bu örgütle fiili, organik anlamda bir ilişkimiz var. Biz ne kadar emek eksenli diye iddia edersek edelim, o hareketin siyasetleri Kürt kitlelerin dinamizmini belirliyor, yönlendiriyor. Belirleyip yönlendirdiği için, dolayısıyla içerden bir etkileme mümkün görünmüyor. İki, devletin Kürtlere karşı inkâr ve asimilasyon politikaları çözümsüzlük yarattı. Kürt politikalarındaki çözümsüzlük, sosyalistler de bir çekim merkezi olmadığı için, Kürtleri nispeten daha bölgesel ve dış güçlere doğru kaydirdi. İdeolojik bakımdan da bir kayma oldu. Mesela, Kopenhag Kriterleri vb. nedeniyle Avrupa Birliği'ne sempati duymayan Kürt çok azdır. Bu aynı zamanda ideolojik bir kayma-

yı da gösteriyor. Artı, Kürt hareketinin öncülüğünü yapan hareket de bölgedeki pragmatizmin paralelinde siyasi manevralar geliştirmekte. Dolayısıyla bütün bunlar sizin dışındaki etkenler...

Emek eksenli olması şu anlamda mümkün olur; aslında Kürtler arasında şimdiye kadar bizim bildiğimiz gibi klasik anlamda bir işçi-patron ilişkisi toplumsal bir boyut kazanmadı. Orada örneğin tekel işçileri vardı geçmişte ama o KİT'ler de özelleştirmeler sonucu kapatıldı. Hiçbir yatırım yok.

Örneğin, Irak Kürdistanı'na baktığınızda, artık adı konulmamış bir devlet olduğu için orada, yöneten-yönetilen, zengin-fakir ayrımı oluştu. Belki emek eksenli bakış, bundan sonra bölgedeki Kürtler arasında yavaş yavaş hem bir bürokratik hiyerarşinin ve daha sonra da giderek zengin-fakir ayrımının belirginleşmesiyle birlikte netlik kazanır. Ama şu an için çok geçerli bir şey değil. Bu sloganı atabilirsiniz, ama bu sloganın kitlesel bir zemini şu an yok, fiili olarak yok. O bakımdan şu an için temenniden öteye gidemiyor.

Bölgede reel politika ve Kürtlerin reel politikası

İran'da Kürdistan diye bir bölge var, resmen kabul edilen; Irak'ta Kürdistan Federe Bölgesi var, resmen kabul edilen; Suriye'de kabul edilmiyor, sadece bir şehir var; Türkiye'de hiç kabul edilmiyor. Her bölgenin Kürdünün yaşam tarzı biraz farklı. Irak'taki Kürdün yaşam tarzı ve konsepti, Türkiye'dekinden daha farklı. İran'dakinin de her ikisinden biraz farklı vs... Bir defa, Kürtlerin reel politikası böyle bir *birleşik Kürt devleti* ya da *Kürdistan'ı* oluşturmaya, bunu tımkak içinde söylüyorum, "müsait değil". Niye müsait değil? Örgütleri de farklı. Bunların stratejileri de farklı. Mesela Suriye'de 13 parti var ama bunlar nispeten ya Türkiye'deki Kürt hareketine ya da Irak'takine endeksli. Dolayısıyla böyle bir birleşmeyi uluslararası şartlar da kabul etmiyor. Zaten Irak'ta bile pek kabul edilmiyor, sadece *federasyon* kabul ediliyor, bir devlet olmaz deniyor. Ama duygu, duygudaşlık açısından bakıldığında şu çok kesin, Kürtlerin duyguları sınır ötesini aşmış durumda. Bu da özellikle 1991 Körfez Savaşı'ndan itibaren fiiliyata geçti.

HİKMET BOZÇALI: Ama aydınlar, kanaat önderleri arasında eskiden de vardı bu.

FAİK BULUT: Aydınlar da vardı tabii. İlişkiler Simko döneminden beri var. Onu saymıyorum. Simko'nun Barzani'yle, Barzani'nin Qazi Muhammed'le, Qazi Muhammed'in Şeyh Sait'le, şuyla buyla... bunları saymıyorum. Ama orada da bir kopukluk yaşandı. Düşünün, en son 38

falın oluyor, bir de Mahabad 46'da oluyor ve bitiyor.

Dolayısıyla tasarım halinde birleşik bir Kürdistan şu anda hem Kürtlerin reel politikası, hem uluslararası şartlar açısından, hem de bölge devletlerinin karşı tutumları nedeniyle mümkün görünmüyor. Duygudaşlık var mı? Var. Kültürel, sosyal, ekonomik entegrasyon var mı? Giderek oluşuyor. Bir örnek; KDP ile YEKİTİ'nin Erbil'deki bürolarında birkaç sene önce bir patlama olmuştu. Buradan, yani Türkiye'den oraya gönderilen taziye ve destek mesajlarının sayısı 1 milyon 800 bin idi. O dönemde HADEP'e verilen oylardan daha büyük bir sayı bu. Keza Kamışlı'da olaylar oldu, eş zamanlı olarak Mahabad'da, yani Irak Kürdistanı'nda, İran Kürdistanı'nda, Türkiye'nin belli başlı Kürt merkezli, Kürt yoğunluklu illerinde önemli protestolar oldu. Bu duygudaşlık, dayanışma gelişti.

Bir duygudaşlıktan öte şeyler, yakınlaşmalar, kaynaşmalar söz konusu. Türkiye'de şu anda bu meselenin asıl gövdesini oluşturan harekete baktığımızda; ister legal olanına, ister illegal olanına baktığımızda kültürel özerkliğin ötesinde, bir devlet falan istemiyor. Hatta istememenin ötesinde bunun kuvvetli bir biçimde propagandasını yapıyor. Mevcut sınırlar içinde bir çeşit *idari kültürel özerklik* diye ifade edebileceğimiz şey, *ademi merkeziyetçilik* falan diyor...

'Kürdofobi'yi de görmek lazım

Daha da önemlisi, bence Türkiye'deki sol hareket önemli ölçüde kabuğuna çekildiği için, inisiyatifini kaybettiği için, iktidar perspektifini yitirdiği için Kürt meselesine gizli ya da açık biçimde daha kapalı duruyor. Halbuki 68'de bilgisizdi ama daha açıktı. Şimdi biraz daha kuşkuyla, inisiyatif de kaybettikleri için, kendilerinin inisiyatiflerinde ve öncülüğünde olmadıkları için, acaba bu nereye gider, emperyalizme mi gider, bilmem başka bir yere mi gider, milliyetçi mi olur, bize karşı mı olur, bölünmeye mi gider korkusu nedeniyle de bence daha temkinliler, daha şüpheliler ve daha az açıklar. İstisnalar vardır elbette ama bunu genel bir gözlem olarak söylüyorum, öyle hissediyorum. Şu parti, şu oluşum, bu oluşum diye söylemiyorum.

Mesela Karadeniz'e gittim, geçen sene. Kendisinin daha aktif, daha radikal olduğunu söyleyen bir sivil hareket, hatta güç yoluyla, zor yoluyla devrim yapmayı düşünen

bir hareketin düzenlediği iki günlük etkinlikte, tek bir Kürt kelimesi edilmedi. Bunun da ötesinde sorulan soruların hepsi de Kürtlere ilişkin kuşku doluydu.

Bursa'da yine bir sol partinin etkinliğine gittim. Söz Barzani ile Talabani'ye getiriliyor, işte bunlar "işbirlikçidir", "emperyalizmin uşaklarıdır" diye. Buradaki Kürtler de oraya baktıkları için, dolayısıyla böyle Kürt istemiyoruz, deniliyor! Yani bu eğilimlerin altında, deyim yerindeyse, zımni bir Kürt düşmanlığı değilse bile, Kürtlerden bir ürküntü, bir korku, "Kürdofobi" diyebileceğim bir anlayış, bir konsept var. Bunu da görmezlikten gelmemeliyiz.

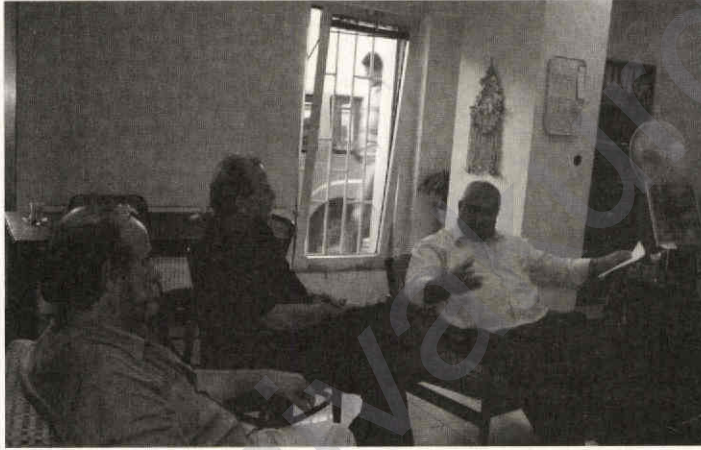
HIKMET BOZÇALI: DDKO'da biz o zaman bülten çıkanyorduk. O bültende yoğun bir biçimde komando baskınlarını, nerelerde neler olmuş hepsini haber ediyorduk. Bir de *ademi merkeziyet* sistemini savunuyorduk. Türkiye eyaletlere bölünsün, yerinden yönetim olsun, valilerimizi biz seçelim diyorduk. Biz bunu 40 sene önce yazdık yani...

DDKO'nun hem kurucusuydum, hem ilk dönem yönetim kurulu üyesiydim, hem de ikinci dönem başkanı oldum. Biz DDKO'da Kürtlerin özerkliğini zaten savunuyorduk. Her hafta toplantılar yapılıyordu. Toplantılarda, bağımsızlıktan tutun, ulusların kaderinin tayin hakkı, otonomi, Kürtler üzerine her şeyi tartışıyorduk. Hatta bir gün bir toplantıda Pötürgeli olan 49'lardan Fevzi Akkoyunlu beni ikaz etti, dedi ki, "yahu kardeşim, Barzani'nin 80 bin askeri var, adam zor otonomi diyor, sizin daha bir tane askeriniz yok, siz kalkıp neden bahsediyorsunuz."

Biz Barzani'ye de sempatiyle bakıyorduk. Ben hayatta Tercüman gazetesini okumamışım. Tercüman gazetesini Barzani'yle ilgili röportaj yaptı diye hemen 3-4 tane aldık, okuduk.

Bunun dışında bağlantımız da vardı. İşte Sait Kırmızıtoprak orada görev yapıyordu. Dr. Şivan'la bir kez konuştuk. 4 saat Amerika, emperyalist midir değil midir diye tartıştık. Tam Türk devrimcisi gibi düşünüyorsun dedi. Gerçi o da Amerika'nın emperyalist olduğunu söylüyordu ama Türkiye de emperyalisttir, Türkiye isterse sorunu çözer diyordu. Ben ise Amerika bırakmıyor diyordum. MDD'yi savunuyordum.

Neyse, Barzani'ye olan sempati açıkça söyleniyordu DDKO'larda.

DDKO'LULAR IRAK TARAFIYLA NE KADAR İLGİLİYDİ?

FAİK BULUT: Bakın bu görelidir; mesela nispeten sınıra yakın bölgelerin gençleri bir şekilde biliyorlardı. Bir şekilde; gerek rivayet babından, gerek efsane babından, gerek anlatım babından, gerek gece toplantıları ba-

bından... Ama mesela bir Elazığ'daki, atıyorum, mesela bir Erzincan'daki, bir Sivas'taki, bir Dersim'deki, bir Kars, bir Iğdır, Karaköse yani Ağrı, bir Erzurum'daki Kürt için fazla bir şey ifade etmiyordu. Onların kulağı daha çok Erivan radyosundaydı. Erivan radyosu Kürt meselesinden ne kadar bahsederse, o kadardı.

Hatta Barzani gelip, sürgün hayatının bir kısmını da Erzurum'da geçirmiş. Oldum olası, çok okuyan, çok dinleyen, şeyh meclislerinde bulunan biriydim. Bu meclislerde Kürt meselesi de anlatılırdı, ama bizim anladığımız anlamda değil. Daha çok feodal yanlarıyla ya da bir ailenin hikâyesi ya da Ağrı, Zilan, Şeyh Sait gibi şeyler anlatılırdı ama Barzani'den çok fazla bahsedilmezdi. Mesela ben Barzani'nin sürgün hayatının bir kısmını Erzurum'da yaşadığını çok sonradan, 68'den de sonra öğrendim.

İkincisi, hakikaten kopukluk vardı. Tamam, sınır bölgelerinde, diyordum ya, geçişler vardı, Hikmet gitmiş, şu etmiş, bu etmiş ama ben Kars'taki bir adam, ya da benim babam, dedem, nenem, her neyse, Kars'tan gelecek de oraya geçecek. Çünkü Irak Kürt bölgesi ta aşağıda.

Bir de genel anlamda bizim bakış açımız, enternasyonalist ve sosyalizm olduğu için Barzani hareketi Kürt yönü ile bizi tatmin etse bile, biz Barzani modelinde bir Kürt mücadelesi vermek istemiyorduk; biz daha çok, farklı bir mücadele vermek istiyorduk.

Türkiye'de hak hukuk verilecekse de sosyalist bir rejim, bir sistem için verilmesini istiyorduk.

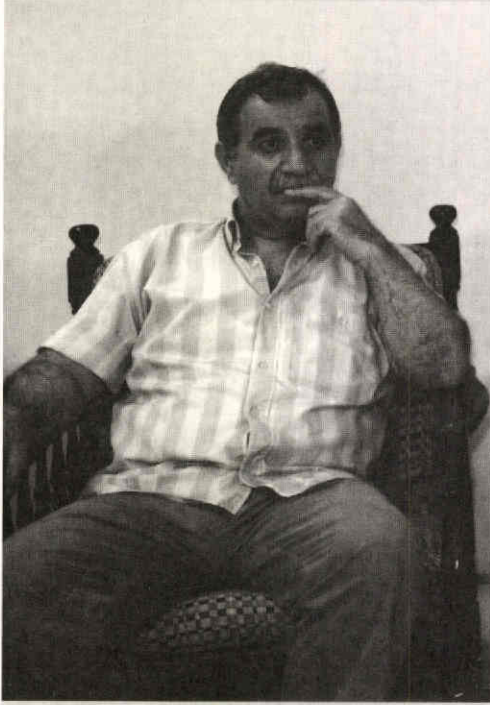
Ama mesela benim özgülümde ele alırsan, bir ara Suruç'a kadar gittim. 12 Mart dönemi, kaçacağız. Gittim, meraktan da ayrıca, Kürttür filan diye Irak'a geçmek istedim, Barzani'nin yanına. Ne zaman ki bu "iki Sait olayı" oldu... Oradan bize gelen haber de şöyleydi; Barzani Türkiye Kürtlerini sevmiyor kardeşim, solcu oldukları için, bunu bize söyleyen ne kadar doğru söyledi bilmiyorum, ama biz de zaten inanmaya teşneydik. Dolayısıyla biz yüz geri ettik bir grup, çektik Filistin'e gittik. Ve bizim gibi, yani benim gibi, onlarca Kürt, bu "iki Sait" meselesinde Barzani hakkındaki o söylentiden dolayı yönünü oraya değil de Filistin'e, Suriye'ye, Lübnan'a yöneltti.

Biz o kadar bilinçsizdik ki, kendi açımdan söylüyorum yine... Bak bunlar bir tarihtir, tarihe bir dipnot düşmek lazım, burada da mümkün olduğu kadar olgular üzerinden gitmek gerekir. Dersimli Baytar Nuri, ben onun Halep'te 1945 yılında Kürtçe basılmış bir kitabını okudum, Dersim üzerine yazdığı kitabını. Halep'teyken okudum, Suriye'ye geçmişim, Filistin kamplarına geçeceğim, okumuşum. Eski dille de yazılmış, korkunç milliyetçi buldum. Mesela, *Ey Kürt gençliği diyor, aslını astarını unutma, intikamını al*, falan filan... Ama aslında şöyle bir şey düşünmüyorum; ya Baytar Nuri yaşıyor, niye gidip Kamışlı'ya onunla görüşmeyesin ki?! Anlatabildim mi?

Mesela Lübnan'da Dersim sürgünleri vardı. Biz gidiyorduk oralara, *Kürdistan* falan demiyorduk. Onlara *Kürdistan'dan geldim* dediğinde, onlar halayla malayla karşılıyorlardı.

Biz ise kalkıp Dersimlilere "ya siz nesiniz, ne oldu, ne bitti, niye geldiniz, ne yediniz ne içtiniz? vs..." gibi bir şey sormadık. Bunu bir eleştiri, bir özeleştiri olarak değil, bir değerlendirme, bir durum saptaması olarak söylüyorum.

Kürt duygusunun çok kuvvetli olduğu Doğu Beyazıt'lı Zeki Kaya için de aynı şey söz konusuydu. Zeki Kaya'yla da Şam'da görüştük. DDKO'daydı, Ankara'da. Şam'da oturup konuşuyorduk ama bu gibi şeyleri, veri, taban çalışması yapmıyorduk. Bilinçli olarak bir yüz geri etme değildi ama, böyle bir durum söz konusuydu işte.

FAİK BULUT: Evet, ama Barzani'ye temkinli bir sempati vardı. Temkinli ama...

AYDIN ÇUBUKÇU: Dev Genç olmasaydı da DDKO kurulur muydu?

Kürtlerin de rahat edebileceği, 'ortak bir ev' için...

FAİK BULUT: Dev Genç talebe hareketiydi. Ama DDKO tam anlamıyla bir talebe hareketi değildi. İçinde imamı, ağası, köylüsü, benim gibi öğrencisi vardı. Ciddi bir Kürt platformu idi.

DDKO'nun Diyarbakır'daki savunmalarının esasına bakınız. Çok uzun vadeli perspektiflerin olmadığını orada çok net görürsünüz. Savunmanın özü, daha çok, "Kürtler var mı, yok mu" üzerinedir. İddianame de "bunlar bir devlet istiyorlar"dan ziyade, işte "Kürt dili yoktur"u teyit ettirmek üzerinedir. (Savcı, Kürtçeyi kastederek, "300 kelimelik dil"den bahsedince, Musa Anter kalıp "ya insaf edin savcı bey, tavuklar bile bu kadar kelimeyi bilir" demiştir)

Sonuçta, inkâr edilen bir şeyin var olduğu üzerine bir mücadele veriliyordu... Ama iktidara, yönetmeye ilişkin bir talepler dizgesi yoktu. 70'li yılları bilmiyorum, burada yoktum, bilemem. Sosyalistlerin Kürtlerin içindeki o çelişkiyi ve Kürt halkını kavrayamamış olmasından dolayı, Kürtler ayrı örgütlenmelere gittiler ama, sosyalistlerin kendisi de bölünmüştü. Ama bu bir talep etrafında bölünmekten ziyade, o dönemin sosyolojisine uygun bir bölünmeydi.

Buradan nereye geleceğim. DDKO uzun bir dönem, yani 38 Dersim direnişinin bastırılmasını esas alırsak, uzun bir suskunluktan sonra, Kürtlerin kitlesel siyasallaşma eğiliminin ürünüdür. Dünyanın her yerinde böyledir. Hare-

ketler önce siyasal olarak ortaya çıkarlar, sonra bu siyaset giderek radikalleşir silahlı mücadeleye dönüşür. İşte DDKO'dan sonra 70'li yıllara bakarsanız, Türkiye'de de silahlı bir dönem başlamıştır. O bir zirveye ulaşır, yenilir ya da yenilmez. Sonra giderek yeniden siyasal mecraya dökelür. Şu andaki gidişat da bu yönde.

Gidişatın ikinci yönü, hakikaten Ertuğrul'un belirttiği veri doğrudur. İki milyon Kürt ailesinin Türklerle evli olmasının ötesinde, milyonlarca Kürt insanı Batı'ya göçmüştür. (Şuna katılmıyorum; niye Kürtler öbür tarafı tercih etmediler? Öbür tarafta Kürtlerin rahat yaşayacağı bir ortam yok ki. Bir Ermeni'nin dünyada gidebileceği bir yer var. Çerkez'in gideceği yer var. Ama Kürtlerin gidip rahat bulunacakları bir yer olmadığı için ister istemez bu tarafa geliyor. Bunun için Kürtler buraya geliyor. Bunlar demagogjidir.)

Evet, buraya gelen insanlar artık kültürel ve siyasal taleplerinin yanında, ekonomik talepleriyle de, yani Türkiye insanıyla yaşadığı ortak sorun ve talepleriyle de var. Bu birleştirici bir yön olabilir diye düşünüyorum. Ama bu şans henüz iyi kullanılmış değil.

Bu bakımdan, demokrat, ilerici, sosyalist güçler, Türkler ve Kürtler arasında hâlâ bağlayıcı köprü durumundalar. Eğer bu ara köprü koparsa, ruhi kopuşlardan öte, fiili kopuşlar da yaşanabilir. Önemli olan burada ilerici, devrimci sosyalist güçlerin yeni bir proje geliştirip "acaba ortak bir akıl ve ortak bir evi nasıl yapabiliriz"i tartışmaları gerekir.

Türkiye'de 'sol' odaklı bir politika merkezi olsa, muhtemelen, Kürtler bu fırsatı, bu projeyi daha iyi değerlendirebilir, daha katılımcı bir temelde, mevcut sınırlar içerisinde kendilerinin de rahat edeceği ortak bir evi inşa edip geliştirebilirler diye düşünüyorum.

Zerdüşť ve Yezidilikte Adem ile Havva

CEMŞİD BENDER

Yazılı döneme ait tabletlerde karşımıza çıkan Adapa olayıyla, Adem ile Havva mitosunun fazla aralı olmadığını gösteren bir belge ile karşılaşırız. Çünkü, Kürtlerin egemen oldukları Ninova kentini yöneten bir kralın altıgen mühründe görülen resim bu sorunu açıklığa kavuşturmuştur.

"Bu resimde Cennet'te yaşamlarını sürdürmekte olan Havva ile Adem'in yasak meyveye ellerini uzattıklarını görmekteyiz. Havva'nın arkasındaki yılan, gelecek kötülükleri sembolize ediyor, simgeliyor. Adem'i Havva'yı kandırıyor. Semavi dinler çıktığında, bu yılan, Ahri-man'la, Şeytan'la yer değiştirecektir." (Omar Haftun'un yayınlanmış notlarından alındı.)

Bu altıgen mühür, Adem ile Havva kültürünün Antikçağ'dan çıkıp geldiğini kanıtlar.¹

inançlarının temel noktası olan bu mitos, zamanla sofilığın (birselliğin) ana kuralını oluşturdu. Vahdaniyet (teklik) yani insanın Tanrı'nın zerresi olmasına ilişkin felsefi görüşlerin ortaya çıkmasına yol açtı. Çok tanrılı dinler döneminden çıkıp gelen bu Kürt inancı, Zerdüşť öğretisi, Yezidilik ve bunları izleyen sofi düşüncesinin Kürt temsilcileri Ebu Müslim, Hallac-ı Mansur, Cüneyd Bağdadi, Beyazıtı Bestamı, Ebu'l Vefa, Shabettin Söhreverdî, Baba İshak, Beyit Esimi gibi daha onlarca Kürt filozofunun bu Tanrı-İnsan birlikteliği, birsellik (vahdaniyet) düşüncesini sürdürmüş, geliştirmiş ve korumuş olduklarını görüyoruz. İsimlerini saydığımız bu düşünürlerin pek çoğunun, Kürt uygarlığından çıkıp gelen bu mitosların kendi çağlarında yok olmaması için canlarını feda ettiklerini biliyoruz.

Kutsal kitap sahibi öğretiler içinde Adem ve Havva mitosunu ilk işleyen inançların başında Zerdüşť dini gelir. Gerçi Kürt dini olan Yezidilik, taşıdığı ve sergilediği kurallar ve dinsel törenler açısından Zerdüşť inancından daha eski de olsa bu dine ait olduğu savlanan Kitab-ı Celve ve Mushaf-ı Reş'in yazım tarihi daha yenidir³. Belki daha eski kopyaları vardı, ancak bunlar çeşitli istila ve barbarların yıkımı sonucu yok edildi. Özellikle İskender'in Hindistan'a giderken taş üstünde taş bırakmadığı söylenir. Diğer işgallerde de Kürdistan'da büyük tahribatlar yapıldı. Bütün bunlara rağmen, Yezidi kutsal kitaplarının yine de pek çok eski mitosu bünyesinde taşıdığı görülmektedir. Burada, Zerdüşť öğretisindeki Adem ve Havva inancı üzerinde duracağız.

Zerdüşť dininde Adem ve Havva'nın adları Maşye ve Maşyane olarak geçer. Bu çift, konulan yasaklara karşı çıkmadılar. Onların torunları Yama kralı oldu. 716,5 yıl egemenlik süren Yama, Cemşid olarak da anılmıştır. Ekonomi ve diğer bilim dallarında insanlara dersler verdi, tanrının koyduğu yasağı o çiğnedi:

"İnsanlar istedikleri gibi yiyip içebilirlerdi. Ancak kanı dökülmüş hayvanların etleri yasaklanmıştı. Sığırlara tapıldığı için Yama bunu doğru bulmuyordu. Buna son vermek için sığır etini yiyelim dedi ve yedi, o andan itibaren ölümsüzlük kalktı."⁴

Görüldüğü gibi, Zerdüşť inancında, ilk insan çifti değil, onların torunu Yama, konan yasağı çiğnemiş ve ölümsüzlüğü yitirmiştir.

İnsanın yaratılışı ve ölümcül kılınarak dünyaya gönderilişine ait efsaneye, Gutilerden inip gelen yazılı dönem Kürtlerinden Hurrilerin büyük katkıları olduğu anlaşılıyor. Bu konuda başvurduğumuz kaynakçalar içinde Kürt tarihçi E. Xemgin'in görüşlerini özetlemek istiyoruz: "...Kürdistan'da bulunan yazılı bir belgede, 'insan çamurdan şekillendirildi ve kanla yaşam kazandı' diye belirtilmiştir..."

E. Xemgin, ilk insanın bir Tanrı ya da tanrıların kanları ve canlarından çamurla karıştırılarak yaratıldığını göz önüne alarak her hâlükârda insanın Tanrı elementlerini bünyesinde taşıdığı anımsatır. Ona göre, böylece insanın ilahi ve kutsal yönlerinin olduğu kavratılmak istenmiştir. Bu durum Kürdistan alanlarının dini kültürlerinin başlangıcında ortaya konulup, değişik dini inançları içerisinde yapısını koruyarak zamanımıza kadar gelen önemli bir olgudur.²

E. Xemgin'in görüşlerine katılıyorum. Kürt

Yezidiler'de ise Adem ve Havva konusu şöyle işlenmiştir:

Mushaf-ı Reş'ten...

14. Ayet: Büyük Rab meleklerle Adem ve Havva'yı yaratacağım dedi. Onları beşer kılacağım. Adem'in sırrından Sefer oğlu şerh olacak. Yeryüzünde bir millet meydana gelecek. Daha sonra Azrail (Melek-i Tavus) milleti olan Ezidiler ortaya çıkacak.

16. Ayet: Sonra Rab, kara dağa indi. Bir nara attı, otuz bin melek yarattı, üç kola ayırdı, kırk yıl ibadet ettiler. Sonra Melek-i Tavus'a onları teslim edip göğe çıktılar.

17. Ayet: Sonra Rab, Kudüs'e indi. Cebrail'e yerin dört köşesinden toprak getirmesini emretti. Toprak, su, hava ve ateşten Adem'i yarattı ve kudretine can verdi. Buğday dışında her nimetten yiyebileceğine dair izin verdi. Bu emrini Cebrail'e, Firdevs'e iletti.

18. Ayet: Yüzyıl sonra Melek-i Tavus, Adem neslinin nasıl çoğalacağını tanrıdan sual etti. Tanrı da ona gereğinin yapılmasını sana havale ettim dedi. Cebrail de Adem'e gelip sordu: buğdaydan yedin mi? Adem hayır deyince, Cebrail buğday yediği takdirde iyi olacağını söyledi. Adem buğdayı yiyince karnı şişti. Tavus-u Melek onu Cennet'ten çıkarıp yere bıraktı. Göğe çıktı.

19. Ayet: Adem karnından fena halde sıkıştı. Çünkü dışkı deliği yoktu. Allah bir kuş gönderdi. Gagasıyla delik açınca rahatladı.

20. Ayet: Cebrail O'na yüzyıl görünmedi, yüzyıl Adem merak etti, ağladı.

21. Ayet: Allah'ın emriyle Cebrail nazıl oldu. Adem'in sol koltuğundan Havva'yı yarattı.

Görüldüğü gibi insanın yaratılışıyla ilgili *Babil efsanesinde Adapa yiyeceklerin zehirli olacağını düşünerek bunları yemediği için*, Zerdüşt öğretisindeki Kral Yama sığır etini yediği için, Yezidilikte ise Adem yasak buğdayı yediği için cezalandırılmışlar ve ölümsüzlüğü yitirmişlerdir.

Zerdüşt öğretisinde Maşve ve Maşyane, Adem ve Havva'dır. Ancak Cennet'ten kovulan bunlar değil, yasak olduğu halde sığır etini yiyen torunları Kral Yama'dır. Yezidilik'te de Adem yeryüzüne indirildikten sonra Havva onun koltuk altından yapılmıştır. Bu inançta Ademi kandırıp buğdayı yedirten Melek-i Tavus'tur.

Adem-Havva ve Semavi dinlere etkisi

Aradan binlerce yıl geçtikten, başta Zagros ve Anadolu'da pek çok devletler kurulup dağıldıktan

sonra Zagros'un çok tanrılı dinler döneminde ortaya çıkmış olan yasaya uymama ve Cenet'ten kovulma efsanesi bazı değişikliklerle tek tanrılı dinlere de geçmiştir. Çok tanrılı dinlerle diğer yeni semavi dinler arasında bu mitosun geçişini sağlayan köprünün Zerdüşt Peygamber ve O'nun öğretisini açıklayan Avesta'dır.

Bu noktanın üzerinde biraz duralım.

Adem ve Havva mitosuna, çıkış tarihlerine göre önce Tevrat'ta sonra da Kuran-ı Kerim'de geniş yer alır. Musevi dini Peygamber Musa ile başlatılmakta ise de, kendisine indirilen Ahti Atik çok sınırlı birkaç metinden ibarettir. Musa aracılığıyla dine ait tüm kurallar bu peygamberin ardılları olan halkına intikal etmiş değildir. Asıl Tevrat, Peygamber Musa'nın ölümlünden çok sonra bu dine inanan yazarlarca kaleme alınmıştır. Tarihçiler, Musa'ya ait Ahti Atik'i izleyen ve günümüzde de güncelliğini koruyan asıl Tevrat'ın İ.Ö. 330 yıllarında yazıldığından söz ederler. Oysa Zerdüşt'ün yaşadığı dönem, bundan 330 yıl öncedir. Avesta, Zerdüşt döneminde kaleme alındı. Tevrat'ın Avesta'dan çok alıntılar yaptığı kesindir. Çağdaş Zerdüştü araştırmacı-yazar Ardeşir Khabardar, Avesta'dan önce hiçbir din kitabının yazılmadığını, bütün dinlerin Zerdüşt'ü takip ettiklerini yazar. Kürt başkenti Ninova'da serpilip yeşeren ve gelişen mitoslar, yine bir Kürt düşünürü olan Zerdüşt aracılığıyla günümüze kadar uzanıp gelmişse, bu, Kürtlerin insanlığa sunduğu katkıların göstergesidir.

Bu gerçeklerin üzerine ölü toprakları serpilmişse, on bin yıldan beri var olan bu halkın siyasi arenadan çekilmiş olmasındandır. Çünkü geçmişte var olup günümüzde kimliği saptanmayan, uygarlığa katkıları gözardı edilen bir halkın, varlığı her anlamda yağma edilmiştir.

Acı olan da budur zaten. ☼

DİPNOTLAR

1 Carl Grimberg, Meneskenes Liv og Historie, s.,95.

2 E. Xemgin, Kürdistan'da Dini İnançların Etkileri, s., 143-144.

3 Yeni olduğunu kanıtlayan bulgularımız:

a) Mushaf-ı Reş'in 15. ayetinde Şeyh Addi'nin Şam toprağından Laleş'e gönderildiği yazılmıştır. Şeyh Addi İ.S.1075 yılında doğdu ve 1162 yılında öldü.

b) Mushaf-ı Reş'in 25. ayetinde de "İsa bu âleme gelmeden önce dinimize putperestlik derlerdi. Yahudiler Müslüman inançlarımıza karşı tavır almışlardır" demekle böylece Mushaf-ı Reş'in dinlerden sonra yazıldığı anlaşılmaktadır.

4 M. Sıraç Bilgin, s., 200.

PUK

M. ALÎ IŞIK

A serre zimistan zaf xedar derbaz biyêne. Bicê ke vewre hîrê metreyî varaybî. Rocan ra rocê Xizirî bî. Hesen şîbî çeyê misayîbê xo Xidirî. Hurdimîn misayîbî heyânî vereşan çeyê Xidirî de mendî. Hesen û Xidir şî mal berd kerd gome ameyî çeye. Tayê niyaz werd. Maya Xidirî ard tayê niyaz kî kerd heqîbeyê Hesenî, va:

- Hesenê min! Ti ke şodir şîya nê niyazi bere maya xo rê, mî qidaye to.

Hesen cêra ra analixa xo, va:

- Analix! Ez nika şona çeye.

Maya Xidirî û piyê ey zaf cêrayî ver ke wa meşorone, ewro kî çeyê înan de vinderone lê wekî kerdnêkerd ke Hesen nêvînet. Aye ra, Xidirî kî xo pişt têra û tey şî. Va çin bî, paka bî. Wertê Mezra û Raqasa davîst deqîqa ya ontêne ya nêontêne. Xora, heyânî binê

Xiraba kî raştayo pan bî.

Hurdimîn misayîbî koti binê Xiraba. Maya Xidirî înan dima niyada.

Qasê di sey metreyî şiybî ke, xaftla vayêde henên wuşt ra ke mordemî nêşikîyêne ke payanî vinderone. Xidir û Hesen kewtî kaleka arêyê xirabeyî, xo resna verê vîyala arêyî. Şopê uja vinetî. Hesenî miyaneyê xo azna bî dare Xidirî ser o vinet. Badê cû, Xidir kî ame kaleka ey de xo azna ra dare. Hesenî niyada ke Xidir zaf cemediyayo egala vileyê xo şequetna, dergê ey kerde. Defêna Xidir verva xo kaş kerd û kerd qefsingê xo. Xidirî tayê bîna xo gurete, cêra ra misayîbê xo va:

- Hesen! Ma avor ro nêşikînîme şîme. Bê, yacêrîme şîme Mezra, şîme çeyê ma!

Hesenî va:

- Qasê des deqîqa raya ma menda. Tayê bîna xo

bicême şîme. Meterse! Ma zaf pukî diy heyani nika. No çik o ke ma bitersîme!

Herdimîn misayîban tayê bîna xo gurete û wuşti ra hêdî-hêdî verva dewe kewtî raye. Kewtî pişta Xiraba, va tayêna zêde amêne û qet nêvînetêne, tozike vaydayne. Mordemî di gamî vernîya xo nêdiyêne. Herdimîn misayîban raya xo kerde vindî. Êdî dewe kî nîyasêne înan ra. Ê hay ro ci nêbî. Ti nêvana ke şîye ginayê serê Tumê Xişî ro. Merga çeyê Ap Gedugî de ju enî (hênî) bî, şîyê uca de veciyayê. Wexto ke enî dî, Hesên cêra ra misayîbe xo va:

- Misayîb! Ti zana ma ameyîme merga çeyê Ap Gedugî, no eniyê merga înan o.

Xidir ancîna cêra ra misayîbê xo, va:

- Misayîb! Bê meke, ma yacêrîme şîme Mezra. Henî nêkîme, ma nê cayan de xeneqînîme...

Hesên ame leweyê misayîbê xo û destê xo eşt peyê vileyê ey, va:

- Meterse! Şenik mend ma xo dewe resnîme. Bê naye kî, nika Mezra ma ra tayêna dûrî ya.

Wêşt-nêwêşt vatena Hesênî kerde verva ey şî. Va tayêna zêde amêne. Nikila serê Korta nêyasêne. Çimê Xidirî de Koyê Korta bî kesk û sûr. Defêna bî kewe, bî mor, bî tarî. Xidir çayê xo de gina war o. Hesên hayî ro ey nêbî ke o ginayê war o. Hesên, heyani leweyê Kembra Pile şîbî. Pişta xo azna ra kemere, tayê bîna xo gurete. Ey Xidir xo virî ra kerdîbî. Venekî kewte çimanê ey. A hînge de hewa qilacincik verda ra û bî qîşte-qîşta ey. Hesên bî hêşar. Nat û bota xo de nîyada, Xidir nêdî. Hesên a hînge de zaf tersa. Nata bota qayt kerd. Werîşt rêça xo ra şî. Rêça ey rew ra bibî pirrî tozike.

Hesên qasê sed metreyî nata ame ke uşîra Xidirî vewre de tîk a. Xidir binê vewre de bibî vindî. Hesên vewre ey ser ra eşte û Xidir binê vewre ra vet. Xidir bî-bî zey dara huşk û hole.

Hesênî Xidir kerd virrana xo, tayê hejna, destê ey û rîyê ey miştî day. Xidirî çimê xo kerdî ya. Hesên kewt binê çengê ey û rêça ke ameybî a rêçe ra verva Kembra Pile şîy.

Herdimîn misayîban xo zor resna verê lodanê çeyê Hesenan. Êdî Hesênî kî zey Xidirî hetê ra qefelîyabî û hetê ra kî hewnê ey kî amêne. Herdimîn misayîban pişta xo azna ra lode. Qasê çar-panc deqîqan dima herdimînî kî şîy hewn ra.

Miletê mezra vatêne ke domanan nika xo resnayo dewe. Miletê dewe kî vatêne qey domani no puk de nika mezra de yê. Kes hayî ro înan nêbî ke herdimîn misayîbî binê lodan de rew ra xeneqiyayê...

Şodir va vînetîbî. Wayîrê lodan ameyî ke lodanê xo pak bikerêne û vaş berêne mal û dawarî rê. Verê verêna Şemsî xo resna verê loda xo. Şemsî senî ke hu-

yeyê xo da bi vewre ro, nîyada ke huyeyê ey şî gina çiyêdê huşkî ro û vînet. Şemsî huyeyê xo pey de anit û vewra serê çiyê huşkî hêdî-hêdî kerde pak.

Verî kinci asayî. Şemsî tawa fehîm nêkerd. Va qey, kesî-mesî gincikî eştê uja. Tayêde bîna ke vewre eşte, nîyada ke sereyê ju mordemî vecîya teber. Rîye ey mordemekî bibî sipîla û nas kî nêbîyêne. Şemsî tayêde bîna vewre eşte. Ê mordemek binê vewre ra vet. A hînge de zaf tersa û henî kî tey qîra vengî dewijan da, va:

- Gelê cîranan! Bêrêne naja, mordemêk puk de xeneqiyayo û merdo, rew kerêne bêrêne ma nê mordemekî berîme, rîyê ey pak bikîme, nîyadîme no kam o naja xeneqiyayo!

Her çiyêkê verê lodan de bîy, têwde remayî ameyî uja. Cesedê Hesênî vet û berd verê lode de rîyê ey kerd pak. Nîyadayî ke no lacê Feta Hesênî yo. Xaftla çikîne gina mîletî ro û bî bawogunîya mîletî. Qîrayîşê înan şî dewe ra bî vila. Kamî ke heşna têwde remayî ameyî uja. Pîyê Hesênî kî ame. Fete senî ke lacê xo dî û ca de çokanê xo ser o çayê xo de xereqîya û gina war o. Der û cîranî têwde ameyî uja. Xaftla, dormeyê lodan biye axîrşêr û bavogunîye. Cîranan tayêne şîy ke mezele bikenê. Êyê bînan kî cesedê Hesênî berd verê çêberê çeyê pîyê ey de na teneşoyî ser. Cenîyan awe naye adirî ser. Heto bîna ra kî seba nê xortî berbenê, tayîne kî maya Hesênî uja ra vezna ra berde zere.

Zaf nêmend gaziye şîye Mezra. Pîyê Xidirî û mordemê înan têwde ameyî. Mîlet hema hayî ro Xidirî nêbî ke o kî misayîbê xo de ameyo û verê lodan de xeneqiyayo. Tayê cîranan huyeyê xo gurotî şî cayo ke Hesên xeneqiyabî, şî uja vewre eşte, cesedê ey kî dî. Cesedê ey kî ard verê çêberî de kaleka misayîbê ey de na teneşoyî ser. Sermîyananê dewe va:

- Bêrene ma herdimîn misayîban têkaleke de mezele kerîme!

Lê wekî, pîyê Xidirî qayîl nêbî, va:

- Ez meytê lacê xo bena Mezra de kena mezele. Gereke der û cîranî xebera ma bikerêne û meytê ma bidê ma, ma berîme.

Cîranan vatena Mîroyî kerde. Meytê Xidirî ard eşt tawugî ser, tayê xortan tawug kaş kerd û berd mezra. A, roje meytê ey uja dart we, yê Hesênî kî meze lanê serê dereyê pîlî de dart we...

Vereşan ra ancîna va ame. Pukêde henên kewt kar ke, cîran nêşikîya şorone çeyê cîranî.

Hîrê rojî, hîrê şewî va nêvînet. Na dewe ke şên bîya heyani na roje caran kesî pukêde wîna xedar nêdîbî. Sermîyanan va:

- Qederê nê xortan de na gereke bibîyêne û no puk coka honde xedar bî. ✨

'Pê bi aliyekî ve dimeşe, rih li welat digere'

HEVPEYVÎN: RECEB DILDAR

Hûn insanekî naskirî ne, lê disa ji ji bo xwendekarê me bi kurtahî hûn dikarin xwe bidin naskirin?

Xwetarîfkirin ne tiştêkî wisa hêsan e. Bi rastî ji bo bersiva vê pirsê bawer kin emrekî têra min nekir. Ji malbata me re "Mala Şameê Kekê"

tê gotin û bi çavê resmîyete malbateke nekêrhatî, nebaş, "kurtçî û kominîst" tê hesibandin. Eger bi gotina Cegerxwîn bibêjim: "Kî me ez?" Gili û gotinan dirêj nekim, bi kurtayî bêjim, Weyselê Şameê Kekê ji her tiştî pêşde insan e û kurd e. Kurdeki insanhez, gelhez û welatparêz e. Ji her tiştî pêşde insanetî, azadî, wekhevî, edalet ji bo wî gelekî tiştînen bi qîmet in.

Îsal berhema we ya sisêyan hat çapkirin. Hûn dikarin hinek qala nivîskari û berhemên xwe bikin?

Rast e, ev pirtûka min a sisêyan e. "Qulinga Birîndar" (1998-Weşanxaneya Firat) biyografiya kekê min Seyad e. "Însan Toplum Devlet" (2004- Weşanxaneya Gun) gotarên li ser siyaseta û civakê ne. "Kavalimin Sesindeki Buyu" (2008- Weşanxaneya Pêrî) ew jî otobiyoграфи ye. Lê ne li ser min, li ser bûyeran, li ser hêsan û rewşa çanda me ava bûye. Ceribandinekî taybetî ye. Dikarin bêjim xebatekî çandî û antropolojik e jî.

Nivîskari û berhemên min... Her ku tê zanîn rêya zimanê me, çanda me ya delal li me girtî û qedexa bû. Ji bo wê sedemê jî perwerdebûna insanên wekî me, çar û neçar bi zimanê tirkî qewimî. Lê çanda kurdan a heftreng, folklor a me ya dewlemend bi carekî ve di jiyana malbata me û rihê min de cih girtibû. Ji 1957'an û vir de li ser şîran (helbestan) xebitîm, çawa ku şîr min ber bi xwe ve dikişand, lê bêşekî jî li ber çavên

min hêsa xuya dikir.

Wekî din, ji 1960'ê û vir de siyaseta, îlem ku siyaseta çep; di her tiştî, her xebatî de pêş de bû ji bo me xwenda û qelemnasên kurdan. Lê sed heyf ku em ji ziman û çanda gel bi dîr ketibûn. Û siya-

seta ku em bi pey ketibûn ji sosyolojya kurd û Kurdistanê dîr bû û dîr jî dimeşiya.

Di berhema dawî de (Sêhra ku di dengê bilûra min de) ji bo civatê gelek mesaj hene, ez dixwazim ji we hîn bibim, sebebê nivîsandina vê berhemê çi bû?

Bilûr estrumaneke kurdan a taybetî ye. Sêhrek, efsûneke veşartî heye di nav sewta bilûrê de. Dengê wê jî çend hezar salan û virde rewş û jiyana kurdan di de kifş û dineqîşîne. Ez, zemanekî dirêj e ku bi serxwendin û nivîsê me, lê min uslûba entelektuelî tu car hez nekir. Uslûba gel, ya edebiyata devkî rê nîşanî min da. Pirtûka "Sêhra ku di dengê bilûra min de" ne otobiyoграфиyeke klasîk e. Ne serpehatiya şexsê min e. Serpehatiya gelekî insanên kurd e. Her darek çawa li ser koka xwe hêşîn dibe, her gel jî li ser ziman û çanda xwe bilind û perwerde dibin. Belê, min xwest ku mesajê baş jî bigihînim xwendevanan. Her bi zanebûnê, insanên mezlûm û gelên bindest wê bikaribin nîrên zordariyê ji ser stûyê xwe bavêjin. Lazim e ku insanekî; bi çand û diroka gelê xwe, rewş û meşa dinyayê baş bizanibe.

Bi taybetî li hêla Serhedê wekî efsaneyekî qala Seyadê Şamê tê kirin. Hûn birayê wî ne û we di "Qulingê Brîndar" de qala jiyana wî kir. Bi kurtayî hûn dikarin qala teki-liyên xwe û Seyadê bikin?

Seyadê Şamê... Navê wî yê Radyoya Yêriwanê, Se-

yadê Şamedîn tê gotin. Belê sewta wî ya dawûdi li Serhedê baş tê naskirin. Bi gotina wî Seyad însanekî xerîbdost bû. Ehlê muhebetê bû. Pêy hatina 1991'ê, dema ku veqerîya çû Sovyetistana kevn, ez jî çûm zî-

yaretiya wî. Me muhbeta xwe bi hev re kûr û zêdetir kir. Min jiyana wî ya balkêş not kir. Me gelekî demên baş derbas kirin. Jiyana xwe anîbû li 1953'yê asê kiribû. Min digot: "De keko de!..." Wî digot: "Kuro nebe bela serê min, de wêde here..." Ez bi pêy mirina wî, bi pêy macera wî ya dawîn ketim, li Tiflîsê... Carekî din çapkirina "Qulinga Birîndar" ne-sîb bibe (ku di çapa pêşîn de gelekî xeletî çêbûbûn) ez ê kêmasiyan telafî bikim.

Li gor ku hûn di berhema dawî de

qal dikin, zarokatiya we di nav jiyaneke kurdevar de derbas bûye. A niha ji hûn li metropolan dijîn, gelo ev dijberî tesîreke çawa li ser rihê we dike?

Rast e. Zarotiya min di nav jiyaneke kurdevar de derbas bû. Şert û şertên dinyayê wekî gelekî însanan me aniye, di van metropolan de asê kiriye. Îro ne tenê kurd ji welatê xwe qetiyane, dinya lihevketiye, wekî bêji bûye heşîrmîzan. Ev paradokseke xedar e, bawer bike ji aliyekî din ve jî (wisa xuyaye ku) bê derd û bê derman e. Tesîreke çawa li ser însanên wekî me çêdike? Tesîreke pîr nebaş... Paradokseke bixem, xemgîn... Çawa ku pê bi aliyekî ve dimeşe, rih li welat digere...

Gelo di nivîsê de, projeyên we yê nû hene an na?

Vê gawe çî dikim? Di haziriyê de makaleyên min hene, wana tînim ba hev. Wekî din li ser kurteçirokan, li ser şîr xebatekî berdeham dikim. Dibe ku tiştinên din jî hebin.

We di xortaniya xwe de ji bo vî welatî çî xeyal dikir û iroj di çî rewşê de ye, hema bi kurtasi?

Pirsgirika me kurdan di xortaniyê de eşkere ye ku berê çawa hêsan dihate xuyakirinê. Me azadiyê, ronahiyê nezik didit.

Lê dawiyê me dît ku heq-hîqûq stendin bi gotinê naqede. Zanebûn, xebatekî pîralî û fonksiyonel, ji bo wê jî saziyên bi cih û war dixwaze. Lêdan û kuştin dibê ku dinya-alemê nasîna gel temînke, lê bi zanebûn, perwerdebûn, siyaseteke eşkere û meşrû û xebateke dijwar gel derdikevin firîqetiyê.

Piştî tecrubeyên ew qas salan, wekî rûsîpiyekî kurd hûn dixwazin ji xortan re çî bibêjin?

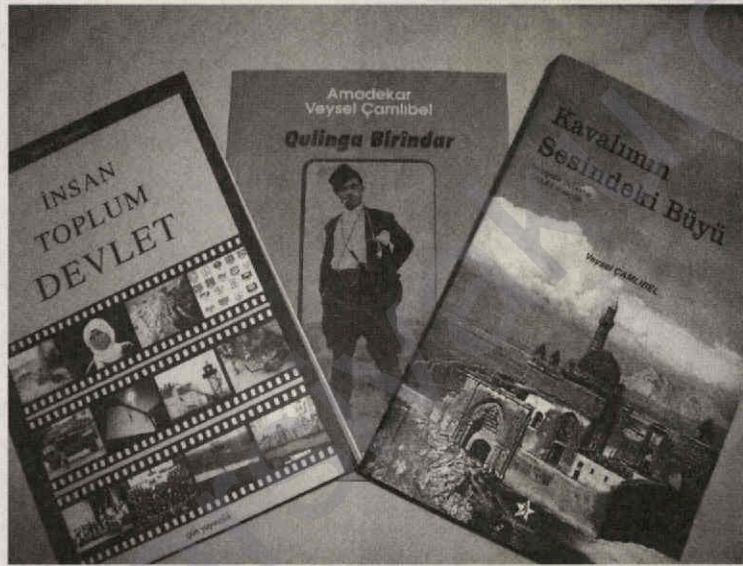
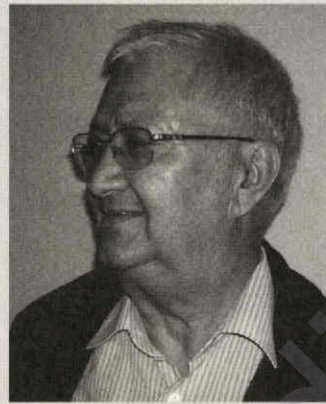
Bi henek bêjim, rûyê me çiqas sipî ye, wê her Xwedê bizanibe. Ji bo keç û xortên kurdan, ciwanan

re çî bêjim? Gorê femkirina min, ew ketine rêyeke bi ronayî, meşa wan xweş tê guhên min. Ji bo wan çî bêjim...Xewnerojkan nebînin. Çi li ku ye, lazim e ku însan wî bi cîyê xwe bibîne. Realîte çî be ew e. Lê ji aliyê din, utopyakî kekel jî, ji bo me lazim e.

Lêgerîn, lêkolîn ji bo zanebûnê, perwerdebûnê ferz in. Divê çand û dîroka gel baş bê zanîn. Siyaset ji bo azadiyê elbet roleke mezin dilîze. Lê siyaseta ji wekî lêdan û kuştinê ne her tişt e. Eşkere tê zanîn ku kurdan gelekî caran mêraniyê baş qedandine, lê di meydana siyaseta û diplomasiyê de wîndî kirine. Rewşa siyaseta me kurdan hê bi exlaqê eşîretiyê dimeşe. Em kurd ji bo xerîban masîgir, ji bo xwe kûşîgir in. Fikriyatek serbest û azad, siyasetek bi cur bi cur lazim e ji bo me kurdan. Ne wekî dengê def û zirneyê, orkestrayekî pîr enstruman, pirdeng, lazimiya xwe jî, li me eyan - beyan nîşan dide. ✨

Veysel Çamlıbel kî ye?

Veysel Çamlıbel di sala 1940'î de li Bazîdê hatiye dinê. Di sê saliya xwe de tevî malbatê sirgûnê Çorumê dibe. Heta a niha yek bi kurdî, du bi tirkî sê kitêbên wî hatine çapkirin. Wekî muhendisekî zerîetê jiyana xwe domandîye. Aniha li bajarê Îzmirê dijî. Ew şahîdekî niv-sedsaliya dawîn a siyaseta kurd e.

EZ ŞIMA RÊ SE VACÎ

AKMAN GEDİK

Demê verî de qedr û qîymet bî, rûmet bî. Însanî insanan ra şermayîyêne. Hard û asmen bi heskerdiş kerdêne pîrr virana xo. Cîranî heqê cîranî zanîtêne. Her kes fekhuyayîş bî. Însanan nana xo kerdêne lete, dayne jubînî. Her çever (ber) rehet biyêne ya. Wayîrê çeyeyî bi fekhuyayîş meyman kerem kerdênê zere. Çike çeye de esto ardêne sifreyî ser. Qaytê destanê meymanan nêbiyêne, qaytê rîyê înan biyêne. Meymanî ke ameyî, se ke roj vejîno, henêne bî çeyan de. Çeyan şewle dayne, axwe (awe; awke) meymanan rê biyêne şerbet. Piya biyêne zêde, şenikan de biyêne şenîk. Însanan bawerîye ramîtêne, heskerdiş û qedr û qîymet çînitêne.

Qeseyê insanan ze (sey) gul û sosinan biy, fekê înan ra şerbet rijîyayne. Jubînî rê biyêne derman, biyêne melhemê kul û derdan. Însanan halê insanan ra fehm kerdêne.

Nika henên niyo. Serê her kesî de ju (yew) dubare (fen; hîle) cêreno (gêreno). Her kes wazeno ke mezêlê yê bînî bikenno. Însan her roje,

her roje insanetîye ra dûrî kuwno. Hewna hayî ro ci niyo. Her kes ju hayleme de yo. Însan biyo vergê insanî. Her çayê dinya de gonî rijêna. Tayê xo serek hesab kenê. Eke înan ra pers bibo; her çî ê zanênê. Ti vana belkî dinya bê înan nêçerexîna. Bê înan her ca tarî yo. Eke ê mebê roj nêvejîno, aşme şona xo ra. Însanan verî soz, namus, şeref zanîtêne. Soz fek ra vecîyayne. Însanî peyê qesaya xo de vindetêne.

Nika fek ra serê deqîqa ju zûrî vecîno. Se qilotnenê ra gelo, mi fehm nêkerd. Her ca bî qilêrin. Însanî biy qilêrin. Menfeatî ra pîler çîyê çin o. Soz, namus, şeref ginayo binê lîngan ra. Şeref her roje, her roje destê zaliman paç keno.

Biratîye, parekerdene û dostanîye ma ra kewtê dûrî. Însan ke çî musayo miyanê heyatî ra, fikrê xo kî o yo. Her çî ju mana yo. Emrê insanî, esas ju şanikêda kilm a. Sevetanê na şanike (sanike) ra insanî çî ant, hela biyarê xo virî. Seni jan ant, seni derdî diy. Emrê insanî kilamêda derg a, biye qeseyêda kilme. Xo virî ra mekerê gelê insanan. Heskerdiş, ju varêyo ke ma têlewe de manenîme o yo. Îhtîyacîya ma bi aşîtîye û biratîye, vizerî ra tayna zaf esta. Aqilê xo bicêrê sereyê xo. Însan çike musayo, zanitena xo handayê ra, xo virî ra mekerêne.

Mi ra ju vatene. Zobîna se vacî gelê bira û wayan. Şima ra se vacî êdî.

Verî insanî qîymet dayne insanî.

Însanî çimteng nêbiy, zerehîrayî biy. Ju dil biy, dilgiran nêbiy. Xeyrê cîranê xo waştêne, rindîya cîranê xo waştêne. Verî insanî hesreta insanan mendê. Çimê insanan perrêne sevetanê ju mektuba dostan rê. Mektube ke ameye, biyêne wayîrê perran, firr dayne. Lingê xo

hardî ra birrîyêne. Keyfê înan rê vatene çin bî. Nika ti kamî de qesey bikî, verê pers keno, vano "Telefonê to yê destî esto? Msn'ê to esto? Yan zî (kî) web.com'ê to esto?" Ti vana belkî quzilqurt kewto zereyê mektuban û telefonê çeyeyî.

Wendoxî wa mi şaş fehm nêkerê. Ez verva teknoloji û teknîkî niya. Feqet ez wazena ke dostî, hevalî, birayî, wayî ancîna jubînî rê mektuban birusnê, zê demê verî. Teyna hebê telefonanê destî de mesaja meruşnê. Çira, telefonê destî vecîya, insanan çîyê nuştî, tereknay şî. Ez wazena hem karê teknoloji, hem kî karê nuştîyî piya bikîme.

Ez nêzana ke şima rê êdî se vacî. ✨

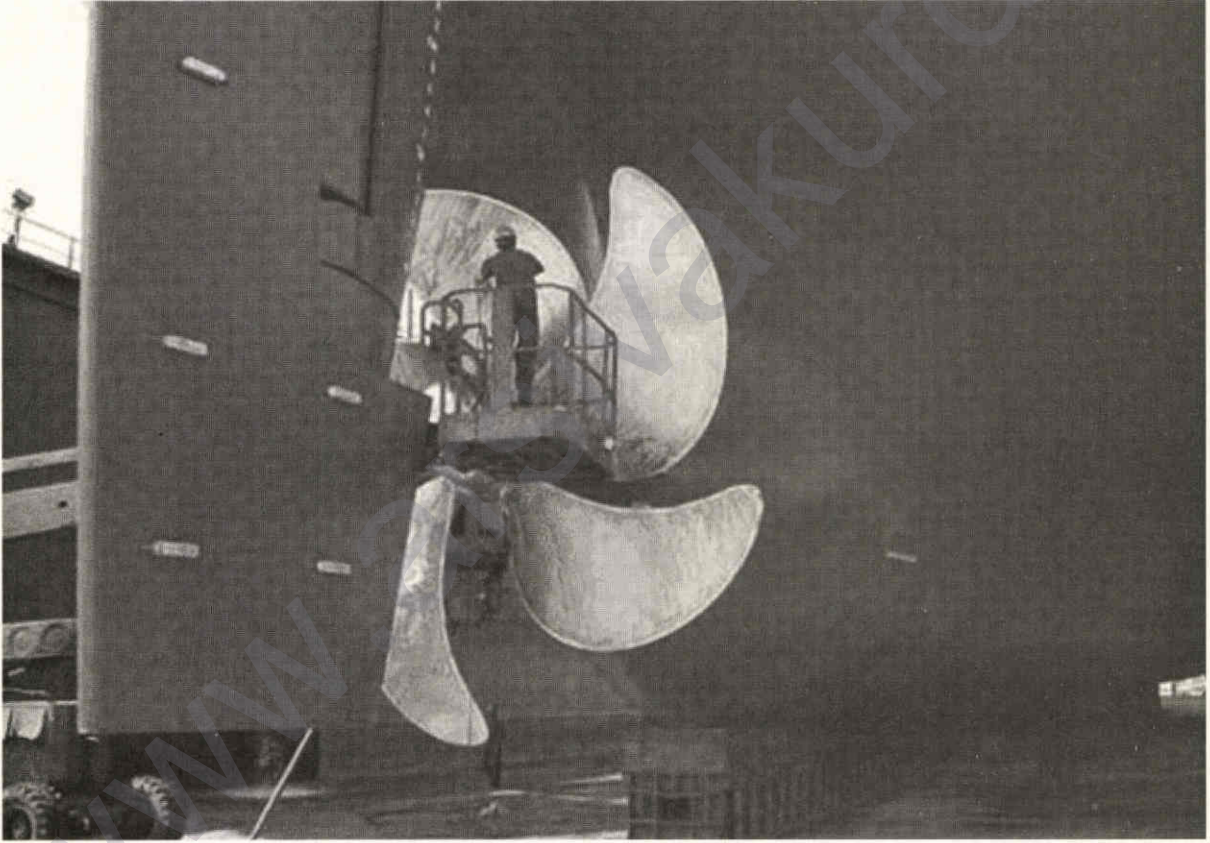
Tuzla'da iş cinayetleri... İşçiler... Kürt sorunu...

KİM BÖLÜYOR, KİM BİRLEŞTİRİYOR?

AHMET YAŞAROĞLU

Tuzla tersanelerindeki ölümleri ve de ölümlere ilişkin giderek büyüyen işçi tepkisini kırmak için "dış odaklar" ve de açıkça "PKK ve bölücüler" söylemi de kullanıldı... Bu, işçilerle Kürt sorunu arasındaki ilişkiyi bir kez daha ortaya koyan somut ve çarpıcı bir örnektir.

Kürt sorununun çözümsüzlüğünün sınıfın aleyhine kullanılarak istismar edilebildiği bu son örnekten hareketle, Kürt sorununun nasıl işçi sınıfının ve örgütlerinin de sorunu olduğu bir kez daha görülmelidir...

Son zamanlarda ortaya çıkan bazı gelişmeler, Kürt sorununun hep varolan ama pek öne çıkmayan farklı ama çok önemli bir yönünü açık seçik gözler önüne getirdi. Bu Kürt işçilerinin varlığı ve mücadelesi sorunu idi. Diyarbakır'da Akyl işçilerinin grevi, mevsimlik fındık ve pamuk işçilerinin yaşamları, Tuzla tersanelerinde ölen işçilerin bir kısmının Kürt işçiler olması, vb. olgular, Kürt işçileri gerçeğini yeniden herkese hatırlattı. Üstelik yukarıda sayılan örnekler,

Kürt işçilerinin çalıştığı iş kollarının sadece küçük bir kısmı. Bugün Türkiye'de işçi sınıfının azımsanmayacak bir kesimini Kürt işçileri oluşturuyor. Kürdistan'ın yoksullaştırılması, köylerin yakılıp insanların göçe zorlanması gibi faktörler, batı kentlerindeki Kürtlerin sayısını artırdığı gibi, göç eden bu kitlenin hemen hemen yapabileceği tek işin işçilik olması, işçi sınıfı içerisindeki Kürt işçilerinin sayılarını da tahmin edilenin ötesinde artırdı.

Bu durum hem genel olarak işçi hareketi içerisinde Kürt işçilerinin oynayacağı rolü, hem de özel olarak Kürt sorununda Kürt işçilerinin oynayabileceği rolü olanca açıklığı ile orta yere getirdi. Eğer Kürt sorunu demokratik ve halkçı bir çözüme kavuşacaksa, bu çözümde Kürt işçilerinin kilit önemde bir rol üstlenebileceğini, ulusal uyanışın sosyal uyanışla birleşmesinin omurgası olabileceklerini son gelişmeler açıkça gösterdi.

Çünkü bugün Kürt işçiler sadece Kürt illerinde değil, belirtilmeye çalışıldığı gibi batı illerinde de önemli sayılabilecek bir nicelik oluşturuyor. Sorunu bu açıdan kısmen irdelemek, bazı hatırlatmalarda bulunmak bu açıdan zorunlu ve önemli. Bu yazıda, kısmen, bunu yapmayı deneyeceğiz.

Bölen kim?

"İşlediğin çelik, pamuk değil. Biz tekstil atölyesi değiliz. İşçinin ölebileceğini bilmesi lazım... Güneydoğu'dan bu kadar işçi aldığımızı hiç bilmiyorduk." (Sabah gazetesi-13 Haziran)

Son yedi ayda 14 işçinin öldüğü Tuzla Tersaneleri'ndeki ölümlerle ilgili yaptığı değerlendirmelerde bütün bunları söylüyor Deniz Ticaret Odası Başkanı Metin Kalkavan. Bu sözlerin anlamına ileride döneceğiz. Ancak kısa bir hatırlatma yapmakta yarar var. Tuzla tersanelerinde iş cinayetlerine karşı işçilerin tepkileri yükselmeye başladığında, önce patronlar, ardından bakanlar *"işin içinde başka bir iş olduğunu, ölümlerin dış mihrakların tezgâhı olduğunu"*, hatta *"PKK parmağı aranması gerektiğini"* söylemeye başladılar.

Patronların adamları ile birlikte Dok Gemi-İş'in de kullanılmasıyla *"bölücülüğe ve dış mihraklara karşı"* bir de gösteri tezgâhlandı... Amaç işçileri bölüp, birleşik bir mücadelenin önünü kesmekti. Ama sermaye işçiyi sömürü çarkının içine sokup, onu iliklerine kadar sömürürken milliyetini ve yöresini sormuyordu. Onları sömürü çarkında ve ölümden birleştiriyordu. Ama temel bir noktada işçilerin birleşmemesi, ayrışması, birbirlerine karşı mücadele etmeleri gerekiyor. Bu çok uluslu devletlerde farklı uluslardan işçilerdir. Böylece işçiler sadece ücret baskısının rekabeti ile değil, *"ulusal farklılıkları"* ile de karşı karşıya getirilmek istenir.

Kalkavan'ın yukarıda aktarılan sözlerinden *"bölücülük"* meselesinin nereden işin içine girdiği anlaşılmalı. *"Güneydoğu'dan"* Kürt işçiler gelmişler, işçi sınıfının bünyesine katılmışlardır. Bunun anlamı sermaye için ucuz iş gücü, işçilerin mücadele etmesi-

ne karşı onları bölme olanağı demektir. *"Güneydoğu bizim Çin'imiz olsun"* diyen büyük patronlar, şimdiden kendi 'Çin'lerini Türk ve Kürt işçilerinin sırtından Tuzla'da yaratmış durumdadır. Ama bu sömürü ve vahşet içinde gerçekleşen, sadece patronların kana bulanmış aşırı kâr isteği değil, Kürt ve Türk işçisinin birlikte uyanması, mücadeleye yönelmesidir. Köyünde, mezrasında, Kürt illerinin yoksul semtlerinde süren yaşam, artık büyük kentlerin sanayi merkezlerindeki yaşamla birleşmekte, işçileşen Kürtlerin önüne modern sınıf çelişkilerini de getirmektedir.

Artık işçileşme sürecine girmiş bulunan Kürt için bunun anlamı; ulusal uyanışa sosyal uyanışın eşlik etmesi, ulusal sorunun halkçı, emekçi çözümünün işin içine daha güçlü girmeye başlaması, Kürt politik yaşamında işçi ağırlığının da artmasıdır. Çünkü artık Kürt emekçisinin Tuzla'da, İstanbul'da, İzmir'de, Ankara'da vb. sanayi işçisi olması, Çukurova'da pamuk, Karadeniz'de fındık işçisi, Mersin'de her işe koşması vb. üstü örtülemeyecek bir gerçek olarak ortaya gelmiştir. Bu, geçmişte de olan, işleyen bir sürecin, koşullardaki gelişme ile daha fazla belirgin hale gelmesi ve hızlanmasıdır.

Yeni göç dalgası, mevsimlik git-geller, yerleşik eski emekçi Kürt nüfusuna eklenmiş, Kürt işçilerinin sayıları kabarıken, kalıcılık ve istikrarı da geçmişe göre daha belirgin hale gelmiştir. Kuşkusuz mevsimlik işçilik ortadan kalkmamıştır ve bir süre daha devam edecektir. Bu durum, yani batı illerinde Kürt işçilerinin niceliğinin artması, sermaye ve gericilik için milliyetçi kışkırtmaların sınıfsal özüne de işaret etmesi bakımından da önemlidir. Geçmişte, vurgu, daha çok politik alandan çıkılarak -ekonomik çıkar daha genel ifade ediliyordu- yapılırdı, bugün bu politik alan ekonomik-sınıfsal çıkarla da -Tuzla örneğinde olduğu gibi, çalışma koşullarının düzeltilmesi mücadelesinde bile bu durum somut olarak ortaya çıkmıştır- genişlemiş, *"milletin birliği"* vb. gibi demagojilere, sınıfsal temelde sermayenin çıkarları edebiyatı da katılmış, Kürtlerin en temel haklarının inkâr edilmesine işbirlikçi sermaye cephesinden güçlü bir destek gelmiştir.

Geleneksel inkâr politikası, işbirlikçi büyük sermayenin bugünkü çıkarları ile de "zenginleştirilmiş", dayandığı zemin genişletilmek istenmiştir. Bu durumun geleneksel inkâr ve baskı politikalarına yeni bir malzeme verdiği açıktır. Bu açıdan bakıldığında *"dış mihrak"* ve *"terör"* demagojisinin güncel, somut bir meselede, -Tuzla'da iş cinayetleri gibi- işçi haklarına ve mücadelesine karşı (ki sola ve ilerici mücadeleye karşı eskiden beri kullanılmaktadır), yö-

neltimesi "yenidir". Büyük patronlar, bu durumu işçilerin mücadelesini bölmek için kullanmakta, milliyetçi, şovenist propagandaya yeni bir kan taşımaya çalışmaktadırlar.

Birleştiren kim?

Genel olarak Türkiye'deki işçi sınıfı hareketi, özel olarak da Kürt ulusal hareketi, Kürt işçilerinin Kürt sorununu içerisinde tuttuğu yer bakımından önemli avantaj ve olanaklara sahiptir. Kürt üst sınıflarının önemli bir kesimi—ki bunların çoğu ağalık, büyük toprak sahipliği, holding sahipliği vb. konumundadır—işbirlikçi Türk egemen sınıfları ile iç içe girmişken, demokrat Kürt burjuvaları, şehirli küçük burjuva kesimler ve Kürt işçileri ve emekçileri, Kürt hareketi içerisinde demokratik ve barışçı çözümün bileşenleri durumundadırlar. Kürdistan'da Kürt işçi sınıfı giderek gelişmekte, feodal kahlıntılar, köylülük vb

eski ilişkilerin çözülmesi süreci geçmişe göre hızlanmaktadır. Sermayenin, geleceğe ilişkin Kürt illerine yönelik planları da (bölgesel asgari ücret, burada bir Çin yaratma vb...) dikkate alındığında, işçi sorunlarının daha da öne çıkacağı bir sürece girilmekte olduğunu ileri sürmek yanlış olmayacaktır.

Kuşkusuz bunun bir de Türk cephesi bulunmaktadır... Eğer Türk işçileri sınıf hareketinin birleşik bir hareket olarak gelişmesini, sermayeye karşı bölünmemesini istiyorlarsa, Kürt kardeşlerinin taleplerini anlama, bu talepleri dile getirme ve savunma konusunda çok daha cesur adımlar atmak zorundadırlar. Sermaye ve büyük patronlar buradan bölünme ve rekabet çıkarırken, işçi hareketi; birlikte mücadele ve özgürlük, demokrasinin kazanılması, ücretli köleliğin son bulması, yani sosyal kurtuluş için genişleyen olanaklar çıkarmak durumundadır. Bu ise bir temenni değil, gelişmenin doğal mecrasına uygun tutuma girme anlamını taşımaktadır. Türk ulusundan işçiler bugün daha açık görmelidir ki, eğer Kürt kardeşlerinin haklarını savunmazsa, işbirlikçi büyük sermaye tarafından, işçi sınıfı kendi en doğal taleplerini—ücret artışı, sendika, iş saatlerinin kısaltıl-

ması, can güvenliği vb.—de savunamaz hale getirilmek istenmektedir. Hareketlenen sınıf, karşısında "dış mihrak, ulusal çıkarlar, güvenlik vb." demagogilerini bulmakta, sınıfın bir bölümü gericilik tarafından gerici şovenist çıkarların peşine takılmak istenmektedir. Türk işçileri bütün bu tezgâhı ancak Kürt kardeşleri ile birleşerek, dayanışarak, onların temel taleplerini sahiplenerek bozabilir.

Burada kısaca diğer bir soruna da değinmek gerekir. Türk ve Kürt işçileri arasında sıklaşan bağlar ve ortak sömürü çarkına çekilmeleri ve yukarıda aktarılmaya çalışılan diğer gelişmeler, Kürt sorununda

zaman zaman ortaya atılan, "Kürtlerin yönünü Güney'e dönmekte oldukları"—Irak Kürdistanı kastediliyor—propagandalarının da zemininin güçlü olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Türkiye Kürdistanı'nda yaşayan Kürtler elbette Irak Kürtleri ile dayanışma istemekte, orada olup

bitene ilgi göstermekte, onların kendi kaderini tayin hakkına saygı gösterilmesini talep etmekte, Irak Kürdistanı'na yönelik tehdit ve saldırıların durmasını istemektedir. (Ki ayrıca bunu sadece Kürtler değil, Türk işçileri, ilerici ve onur ve vicdan sahibi herkes istemek durumundadır.)

Ama Türkiye Kürdistanı'nın—haklar açısından olmasa da—toplumsal, sosyal gelişme ve politik uyanışın niteliği ve düzeyi açısından diğer Kürt bölgelerinden daha ileri bir noktada olduğunu söylemek abartı olmayacaktır. Bu durum, Türkiye Kürdistanı'nı diğer Kürtlerin gözünde farklı bir yere yerleştirmektedir.

Türkiye'nin egemen sınıfları bu durumu ve kendi konularını, gericilik ve Ortadoğu'da emperyalizmin çıkarları için kullanma konusunda giderek daha belirgin adımlar atmaktadır. Irak Kürdistanı'na yönelik politikalarda görülen değişim—bu değişim, Kürtlerin haklarının inkar edilmesi durumunu değiştirmiyor—bunun en belirgin örneğidir. Soruna buradan bakıldığında da Kürt işçileri ve emekçilerini ifade eden bir emek ekseninin ulusal harekette tutması gereken yerin önemi daha bir anlaşılır olmaktadır. ✽

Çîroka avakirina dewleta tirk

ASÎMÎLASYON

ÎRFAN AMÎDA

Li gel ku bi çîrok û dîroka mirovatîyê dest pê kiri-be jî asîmilasyon, wekî têgeheke serdema modernîzmê tê pejirandin. Ev yek rast e ji ber ku bi serdema modernîzmê re, netewewletîyê dest pê kir û êdî ji bo ku dewleteke neteweyî biafire diviyabû ku neteweyên din bihata

asîmilekirin. Yek ji hîmên asîmilasyona modern ev bû. Ya din jî veguherîna pergala aborî ango şoreşa endustriyel bû ku bi vê şoreşê re perwerdehî jî hate guhertin û bû alaveke bîngehîn a asîmilasyonê.

Lê berî ku ev asîmilasyona modern dest pê bike jî (wekî ku me li jor destnîşan kiribû) asîmilasyonêke dî jî (dibe ku bê pergala be...) hebû. Asîmilasyonêke îlahî. Ji ber olê û iqtîdara pirtûkên pîroz û zimanên wan yên pîroz (!), hem li rojhilat hem jî li rojava pirê gelan asîmile bûn. Pir kêma gelan xwe jî vê asîmilasyonê parast. Demeke dûvedirêj zimanê erebî û latînî yên Qûran û Încilê bûne iqtîdar û alavên asîmilasyonê.

Piştî ku li Ewropayê reformê dest pê kir û serdestiya dêrê hilweşiya, êdî serdestiya zimanê incilê jî hilweşiya. Ev pêvajoyeke nû bû ku di heman demê de pêvajoya afirandina zimanên neteweyî û afirandina dewletên neteweyî jî dest pê kir. Ev pêvajoya nû ya ku piştî hilweşandina dêrê dest pê kir helbet ne tenê di vî warî de bû. Ji derveyî vê guherînê, guherîna bîngehîn şoreşa endustriyel bû. Bi vê şoreşê pergaleke perwerdehiyê bi zimanên neteweyî û li gorî şoreşa endustriyel hate saz kirin. Ev alava asîmilasyona herî dijwar bû. Her çiqas ev pergala perwerdehiyê jî bo afirandina teknokratên ku berdewamiya şoreşê bikin be jî, ji vê zêdetir jî bo berdewamiya çanda bûrjûwaziye hate bikaranîn. Ji xwe ve yekê jî aliyê din ve jî bi ihtîlala Fransayê jî bîngeha xwe ya neteweperestiyê, mîna himeke esasî standibû. Nakokiyên di navbera dewletên kapitalîst - emperyalîst û bûrjûwaziya wan de, ew hinekî din li vê perwerdehiyê şidandin. Ger çiqasî di warê mêtîngehkirinê de bi hev re ditêkişîn jî, ew qasî jî ji bo ku mêtîngehên xwe di dest xwe de bigirin dibistan vekirin û ew gelên mêtîngehê qaşo perwerde dikirin. Mînaka Kanadayê DYA'yê di vî warî de mînakên balkêş in. Dîsa ku mirov bala xwe bide dewletên ku niha azad in yên ku mêtîngehên Fransa û

Îngilistanê bûn, dê têbigîje bê çiqasî bandora zimanên dewletên dagirker li ser wan û çanda wan heye. Ji derveyî vê bi qasî mêtîngehkirina reel ya çandî jî, taybetiyên ve serdemê ye. Li gelek welatên nîvmêtîngeh jî dibistanên xwe avakirine welatên mêtînger û bi awayekî li van welatan jî asîmilasyonêk dane meşandin. Lê di heman demê de bi bandora neteweperestiyê gelên bindest jî dest bi xebata neteweyî kirin. Hem bi awayekî siyasî hem jî bi awayekî çandî xwestin ku neteweya xwe biafirînin. Di vê çarçoveyê de giranî dane zimanê xwe yê neteweyî jî ku ji bin bandora zimanê mêtînger an jî zimanê serdest yê împaratoriye derînin. Ji lewra împaratoriye ve demê ya hinekî din asîmilasyon dijwar kirin ya jî hilweşiyan.

Di dema Osmaniyan de asîmilasyon

Yek ji van împaratoriyan jî Dewleta Osmanî bû. Ger çiqasî di destpêkê de ji ber zimanê Qûranê ew di binê bandora asîmilasyonê de mabe jî piştî demekê bi xwe asîmilasyon bi awayeke sistematîk (ger ne ji ber neteweperestî/nîjadperestiyê be jî) bikar anîye. Asîmilasyon bi çend awayan bi kar anîye.

Pergala DEVŞÎRMETIYÊ: Ev pergala li ser gelên xeyr-î muslim bi kar anîye. Zarokên malbatên xeyr-î muslim ji wan standine û ew li gorî adetên Îslamê û Osmaniyan û bi zimanê erebî-osmanî perwerde ango asîmile kirine.

OL GUHERTIN: Bi awayekî kesên xeyr-î muslim mecbûrî islamê kirine û bi vê yekê ew asîmile kirine ku li hember neteweya xwe jî şer kirine. Îro pomak, boşnak, rum û hwd. Yên li tirkî dijîn bi vî awayî asîmile kirine.

Politikaya îskana mecbûrî: Qaşo ji ber sedemên ewlekariyê ji welatên ku dagirkerine (welatên Balkanê) hin malbat li Anatoliyê belav dikirin û piştî demekê asîmilasyonêke xwezayî bikar dihat.

Lê dîsa jî ev asîmilasyona ku Osmaniyan dida meşandin ne asîmilasyona serdema modernîzmê bû. Piştî ku gelên di bin dagirkeriya Osmaniyan de dijiyan di bin bandora neteweperestiyê de man û dest bi tekoşîna azadiya xwe kirin di wê demê de kesên tirk yên ku piranî li Ewropayê xwendibûn jî dest bi ne-

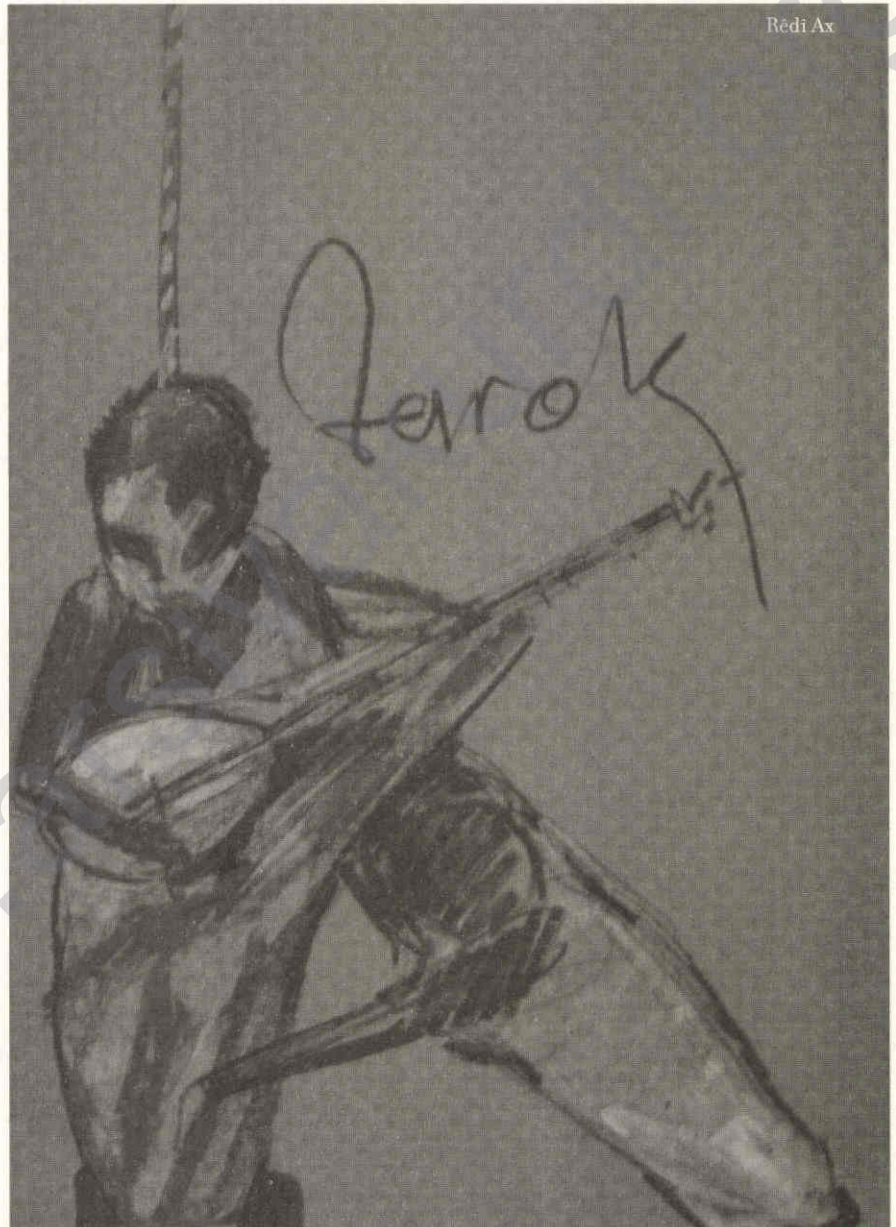
tewperestiya tirk kirin. Heta ewilî politikaya Tûranî bikar anîn, lê wê demê hê tu politikayeke wanî asimilasyonê tune bû. Piranî ji ber konjonkturê heta ji wan dihat tehcîr bikar dianîn. (Mînak tehcîra ermeniyân). Asimilasyona serdema modernîzmê piştî avakirina Komara Tirkiyeyê dest pê kir.

Afirandina Neteweyêke Nû

Ger çiqasî di birêxistinkirina şerê azadiyê de tu fikra netewperestiyê tune be, wekî ku azadiya gelên misliman ên li Anatoliyê hatibe nîşandan jî piştî ku şer qediya, serokatiya tekoşîna azadiyê armanca xwe zelal kir û dewleta nû wekî netewdewletê binav kir. Lê ev binavkirin ne bes bû ji lewra di nav sînorên dewleta nû de gelek neteweyên ji derveyî tirkên jî hebûn. Ji van neteweyan hinek jê di Lozanê de wekî kêmnetew hatibûn pejirandin, lê ji derveyî wan neteweyên din ên ku misliman bûne jî hebûn. Asimilasyon piranî li ser van neteweyan hate meşandin. Di vê politikaya xwe de jî bi serketin, ji lewra wekî ku her kes dizanin avakirina netewdewleteke li Anatoliyayê ne hêsan bû. Ev parîkî jî ji sistematîzekirina asimilasyonê pêk dihat. Di despêka avakirina dewletê de giranî danîn ser afirandina neteweyê û hem ji hêla siyasî ve hem jî ji hêla çand û zimên ve bingehê netewperestî avêtin û hemû pergala perwerdehiyê li gorî netewperestiyê saz kirin. Ev yek xwe di avakirina SZT (Saziya Zimanê Tirki) û SDT (Saziya Dîroka Tirki) de nîşan dide. Xebatên van saziyên ku gelekî nêzî nijadperestiyê ne, piştî demekê kirin ku otoasimilasyonêk bê meşandin.

Di meşandina vê politikayê de tenê kurd, bi piranî, nehatin asimilasyonê kirin. Helbest heman politîka li ser kurdan jî hate meşandin lê hem ji ber ku kurd li ser erdnîgariyêkê bi hev re dijîyan hem jî di wê demê de tevgerên siyasî ango ji bo azadiya kurdan tekoşinkirinê rê li ber vê asimilasyonê girt. Ji derveyî van sedeman a herî girîng jî

ew e ku zimanê kurdî têra kurdan dikir. Ligel ku yekîtiyêke siyasî tune bûye jî xwedî çandêke hevgerî bû loma asimilasyon ligel hemû alavên xwe bi ser neket. Lê ev têkçûn nebû sedem jî bo devjêberdana asimilasyona kurdan. Vê têkçûnê êrişên diwartir bi xwe re anîn. Hem tahrîbat li ziman hem jî li dîrok û civata kurdan hate kirin. Bi qedexekirina axaftina kurdî û bi manipulasyonên dîrokî (wekî tirkbûyîna kurdan) û bi avakirina dibistanên leyli yê herêmî û ji derveyî van po-

litikayan jî -bi min- ya herî girîng û xeternak, ji hêla aborî ve bi mecbûrî kirina kurdan a koçkirinê xwestin ku wan têxin nav asimilasyonêke xwezayî û di van politikayan de parîkî bi ser ketin. Ji lewra jî mecbûrî otoasimilasyonêk derkete holê ku di pêvajoya asimilas-

yonê de asta berze ev e. Lê ligel vê yekê jî pêvajoya asî-
mîlekîrîna kurdan neqediya.

Piştî şerê azadiyê

Vê politikayê heta ku şerê azadiyê dest pê kir, bi awayeke normal, hate meşandin. Lê piştî ku şer dest pê kir û pîrsgirêka kurd kete rojeva Cihanê rewş parîkî hate guhertin. Mebesta me jî vê destnîşandayîne ne rawestandina pêvajoya asîmîlasyonê ye. Tenê manîpulyasyonên dîrokî û înkara hebûnê jî holê rabû. Lê asîmîlasyon bi awayeke sistematîk dîsa hate meşandin/tê meşandin. Lê ligel vê politikayê hebûna kurdan qaşo hatiye pejirandin û jî ber têkiliyên navnetewî çend gavên ku pêşiya ziman û çanda kurdî vekin, hatine avêtin. Yek jî van fêrbûna zimanê herêmî (!) ye (ne perwerdehî). Yek jê jî weşana bi zimanê herêmî (ne zikmaki). Ji xwe ev statuyeye (bi navkirineke) nû ye (ango manîpulyasioneke nû ye) ku bê pejirandin bi xwe re rûyê xwe nû dike asîmîlasyon (wekî jî dêvla mêtîngêhkirinê mandaterî).

Li gel vê yekê jî di Meclisa Tirkîyeyê de partiyên ku hene (piranî jî AKP û CHP) li ser vê mijarê şer dikin ku hinekî jî kurd di nava vî şerî de bi "jî tunebûnê çêtir e" yê qîma xwe bînin. Rola AKP'yê rola polisê baş, ya CHP jî rola polisê xirab e. Ger çiqasî AKP wekî partiyeke demokratîk ku pîrsgirêka kurd bi awayeke demokratîk çareser bike, xwe nîşan dide jî politikayên xwe yên esasî dîsa jî li ser asîmîlasyonê saz dike. Ev politîka xwe di nêrîn û tevgerên serokwezîr Erdogan de eşkere dike. Nerîna Erdogan, di hevdîtina bi saziyên sîvîl ên Amedê re, eşkere bû. Wekî ku me li jor destnîşan kiribû, statuyeye nû li kurdan û kurdî bar kirine ku ev jî encameke têkiliyên navnetewî ye. AKP bi xwe jî saziyeke alavên asîmîlasyona dema Osmanîyan ya bi zimanê olê pêk dihat e. Têkiliyên kurdan ên bi komarê re, dixwazin bi AKP'yê dîsa bicebirînin. Ji lewra qadroyên AKP'yê jî senteza Tirk-Îslam tên ku koka wan jî digihîje Talat û Cemal Paşa. Digihîje Ebdilhemîdê II. Ji xwe CHP li ser tikîtiya M. Kemal avabûye û rabirdûya vê partiyê, ger çiqasî car caran, xwe wekî sosyal demokrat nîşan bide û li ser pîrsgirêka kurd (wekî di pêvajoya dawî de jî ber ihtîmala ku AKP di nav kurdan de bişikê) raporên amade bike jî, li ser netewperestî/nîjadperestiyê ava bûye. Ji pîrêzeya nepaqîj ya CHP'yê dê tu şûv dernekevin. Ku mirov li zagona ku tê guhertin binêre dê têbigihîje ku manîpulyasioneke mezin heye. Heta ku wekî Kanadayê (ku jî gelê qedîm yê Amerîkayê lêborîna xwe xwest jî ber asîmîlasyonê) lêborîn neyê xwestin jî gelên Anatoliyayê û Mezopotamiyê, dê tu samîmiyet û veguherîn derneke holê û asîmîlasyon raneweste. ☀

DÎK

1

Li taxa me
Dîkekî sadist ê xwînrêj heye
Perên mirîşkên taxê hildîçine,
her sibeyekê.
Wan dinikilîne... devser wan dike
Bi wan re radikeve.
û dev ji wan berdide.
û navên çêlçûkan nayin bîra wî!!

2

Li taxa me...
Dîkek li berbangê diqîçe
Wekî Şemşonê zorbilind,
Riha xwe ya sor dirêj dihêle
...û zorê li me bi şev û roj dike.
Xutbeyê bi ser me de dixwîne...
Bi ser me de sirûdan distirê...
Zînekariyê bi me dike...
Ew e yê tenha, û ew e yê herheyî
û ew e yê şiyandar ê zorbaz.

3

Li taxa me...
Dîkekî neyar ê, faşist ê, xudan
ramanên Nazî,
heye...
Deselat bi tangê dizîye...
Hem azadî û hem azadîxwaz jî girtine
Niştekan sîl kiriye...
Neteweyek sîl kiriye
Zimanek sîl kiriye.
Bûyerên dîrokê sîl kirine...
û jîdayîkbûna zarokan...
û navên gulan...

4

Li taxa me...
Dîkekê ku di cejna neteweyî de
Cilên generalan li xwe dike...
Sêks dixu... Sêks vedixu... bi Sêks
serxweş dibe...
Li keştiyek ji govdeyan siwar dibe
Leşkerekî jî memikan dide berxwe,
revandin!..
(...)

Nîzar Qebbanî

Wergerandin ji Erebi: Cankurd

'KÜRT ÜNLÜLERİ'

FEHİM IŞIK

Bundan birkaç yıl önce birkaç arkadaş birlikte Irak Kürdistanı'nın geldiği aşamanın tartışıldığı bir seminere katılmıştık. Seminerin düzenlendiği kültür merkezinin dört bir yanı Marksist düşünürlerin, devrimci önderlerin tablolarıyla bezenmişti. Hegel'den Marx'a, Rosa Luxemburg'dan Che Guevara'ya, 200'e yakın tablo, estetik bir biçimde salonu süslüyordu. Marksist dostlar, Irak Kürdistanı'nı, estetiği ağır basan resimler arasında bir de Kürtlerin dilinden dinlemek istiyorlardı.

Resimlerin içinde bir tek Kürt devrimcisi, Kürt önderi, Kürt aydını yoktu. Bu tezatla birlikte, bir yandan Kürt kurumlarının, Kürt aydın ve sanatçılarının bu türden bir çalışmaya imza atıp atamayacaklarını düşündüm. Kürt 'ünlülerinin' yaşam öyküleri, daha da ötesi Kürt halkının uğradığı tarihsel haksızlıklar, bir film şeridi gibi gözlerimin önünden geçti. Ne yazık ki acılar ve haksızlıklarla dolu tarih, Kürtlerin birçok olanağı değerlendirmelerine engel olmuştu. Devletsiz ve ezilen her halk gibi Kürtler de, bırakın kendi şahsiyetlerini resmetmeyi, kendi şahsiyetlerinin Kürt olduğunu ispat etmede bile zorlanıyordu. Yanı başlarında bulunan, dünyanın en ücra köşesindeki devrimciyi duvarına asacak kadar duyarlı olan dostlar ise onlardan habersizdiler.

Elbet dostlara haksızlık etmeyelim. Kürtlerin devrimci mücadele içinde olan çoğu insanları bile kendi şahsiyetlerinden habersizdi. Devletleşme, kendi egemenliğini kurabilme, halklara birçok olanaklar sunup kendi kültür, dil ve edebiyatlarını geliştirmek ya da tarihleri ile ilgili belgeleri ve arşivleri derli toplu bir biçimde bulundurabilmek fırsatını onlara verirken, Kürtler bu olanakları yakalamaktan uzak kaldıkları gibi egemen devletlerin baskı ve talamı nedeniyle, var olamı bile kaybetmişler. Bu bağlam-

da dostlara dönük söylediklerimizi bir kasıttan öte, egemen devletlerin yok sayma ve yok etme politikalarının bir sonucu olarak değerlendirmek gerektiğine inanıyorum.

Bunca zulüm ve talandan Kürtlere sadece Şeş Sa'id, Seyid Rıza, Qazî Mihemed, Mele Mistefa Barzanî gibi birkaç siyaset ve savaş önderi, Feqiyê Teyran, Ehmedê Xanî ve Melayê Cizirî gibi birkaç kültür ve

edebiyat insanı kalmıştı. Üstelik bu elde kalanların hayat hikâyeleri ve eserleri yasaklanmış, talan edilmiş; kendileri ise topluma birer hain olarak tanıtılmış.

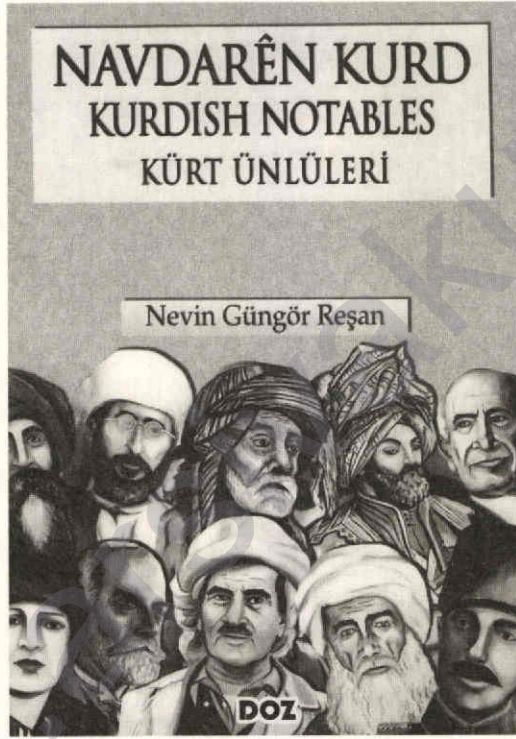
Oysa çok iyi biliniyor ki Kürtlerin savaşı aynı zamanda bir varoluş savaşı, varlığını ispat etme mücadelesidir. Diliyle, kültürüyle, edebiyatı ile talan edilen bir halk bunların yitmemesi için yüzlerce yıldır bir savaş sürdürüyor. Bu savaşın öncüllerinden ise neredeyse savaşı halen sürdürenlerin, mücadele verenlerin bile haberi yok.

Bir ulus için bundan daha büyük azap olamaz. Bir ulus ki kendi tarihinden habersiz, kendi kültüründen, dilinden yoksun, kendi şahsiyetlerinin

eserlerinden, yaşam öykülerinden uzak ise onun başarıya ulaşması ne kadar mümkün olabilir? Başarı için, bunların da bilinmesi ve halka mal edilmesi gerekmiyor mu?

Önemli bir 'ilk'

Geçtiğimiz günlerde, Ressam Nevin Güngör Reşan'ın *Kürt Ünlüleri* adı ile hazırlanan albümü Doz Yayınları'ndan yayımlandı. Albüm, kitaptaki resimlerin de sergilendiği Kürt-Kav'da düzenlenen bir kokteyle okurlara tanıtıldı. Son sözü baştan söyleyelim ki bu albüm, sözünü ettiğimiz haksız uygulamanın sonuçlarını ortadan kaldıracak önemli bir belge olmaya adaydır.

Albüm, 22-29 cm ebatlarında, toplam 280 sayfadan ibaret. Önsözde 110 şahsiyet dense bile, Nevin Güngör Reşan'ın çini mürekkep çalışmalarından oluşan toplam 111 şahsiyetin portreleri ve Kürtçe, Türkçe, İngilizce biyografilerinin yer aldığı albümün metinlerini Ayhan Güngör kaleme almış. Metinleri Kürtçe ve Türkçeye ise Salih Kevirbiri ile Cengiz Apaydın çevirmiş. Portrelerin akabinde, her şahsiyetin kısa bir şiir, görüş ya da özlü sözünün yer aldığı bir bölüm de albüme eklenmiş.

Albümün ilk sayfasında Mueyed Teyib'in 'Helebçe' şiiri, Demirci Kawa'nın temsili bir tablosu ile resmediliyor. İlk portre ise Ebû Henife Ehmed Dineweri'ye ait. Dineweri'yi takip eden 110 portre arasında Selaheddin Eyubî, Mîr Bedirxan, Şêx Ubeydullah Nehri, Şêx Saîd, Seyîd Riza, Bediuzzaman Seîdê Kurdî, Şêx Mehmudê Berzencî, Dr. Nuri Dersimî, İhsan Nuri Paşa, Qazî Mihemed, Mele Mistefa Barzanî, Faik Bu-

cak, Dr. Evidrehman Qasimlo ve Mazlum Dogan'ın da aralarında yer aldığı birçok Kürt siyaset önderi, Melayê Batê, Eli Herirî, Feqiyê Teyran, Melayê Cizirî, Ehmedê Xanî, Hecî Qadirî Koyî, Yunis Dildar, Piremerd, Celadet Bedirxan, Ereş Şemo, Cigerxwîn, Qanadê Kurdo, Mihemed Arif Cizrewî, Musa Anter ve Ordixanê Celil gibi kültür ve yazın insanlarının portreleri yer alıyor. Albümde yer alanların 10'u ise kadındır. Albümdeki kadınlar şunlar: Maşşeref Xanim, Adile Xan, Hefse Xan Neqîb, Encum Yamulkî, Merzem Xan, Leyla Bedirxan, Rewşen Bedirxan, Eyşe Şan, Leyla Qasim, Zekiye Alkan.

Hiç kuşku yok her ilk, kendi eksiklerini de içinde barındırıyor. Hiçbir şey yapmaz, yerinizde oturursanız, eksik de yapmazsınız. Eksikleri gidermenin ilacı ise pozitif eleştiridir.

Doz tarafından yayınlanan albümün teknik hazırlığı kusursuz denecek kadar iyi. Ancak albümde yer

alan 'ünlüler' açısından yaşanan eksikler var ve bu durum, kitabı hazırlayanların da gözünden kaçmamış. Önsözde, bu eksikler için şöyle deniyor:

"Ulusal bir kurumsallaşmadan yoksun oluşumuz, kişisel çabalarla oluşan kurumlarımızın gerekli donanım ve olanaklardan yoksun oluşu da bu değerlerin gerektiği gibi araştırılıp gün ışığına çıkarılmasına yetmemektedir. (...) Çalışmaya başlarken yukarıda saydığımız sebeplerden dolayı birçok zorlukla karşılaştık. (...) Tarihimize mal olmuş o kadar çok kahraman, edip, âlim ve unutulmaması, gelecek nesiller tarafından da bilinmesi gereken kişi içerisinde bir seçim yapmak, albüme alamadığımız şahsiyetler açısından bir haksızlık yaratmaktadır."

Hiç kuşkusuz bunca şahsiyetin yaşam öyküsünü araştırmak, birçok şahsiyet arasından seçim yapmak zorunda kalmak kolay bir şey değil. Buna rağmen, çoğunluğu Küzeyli Kürtler olsalar da tarihsel şahsiyetler açısından albümün ciddi eksikler içerdiğini söyleyemeyiz. Kürtlerin dört parçasından tarihsel şahsiyetler, büyük çoğunlukla albümde yer almış. Bazı biyografilerdeki eksikler ise albümü hazırlayanlardan çok Kürtlere dönük zalimane uygulamaların sonucudur, diyebiliriz. Öte yandan bu tür ansiklopedik çalışmaların tek kişinin altından kalkamayacağı kadar zor bir iş olduğu da açık. Ancak günümüz şahsiyetleri, özellikle de son 20-30 yılın mücadelesine imzasını vurmuş Kürt siyasal önder ve militanları açısından albümde bir dengesizlik görüldüğünü söyleyebiliriz. Portrelerin çizeri Nevin Hanımdan bildiğimiz kadarıyla çizimler, sergiler sürecektir. İleride genişletilmiş baskılarla albümü yenilemek de olası. Bir art niyetten kaynaklanmadığına inandığım bu eksikleri bir iki kısa örnekle dillendirerek gelecek çalışmalara ışık tutmanın yararına inanıyorum.

Birkaç hatırlatma...

Diyarbakır Zindanı, Kürt halkının özgürlük mücadelesinde önemli kavşak noktalarından biri. Albümdeki yakın dönem şahsiyetlerinden bir kısmı bu zindana girip çıkmışlar arasından seçilmiş. Ancak cezaevinde iken yapılan işkenceler sonrasında ya da işkenceyi protesto amacıyla yaşamını yitirenlerden sadece Necmettin Büyükkaya ile Mazlum Doğan albümde yer alıyor. Bu sayıyı daha geniş tutmak gerekirdi. Öte yandan son 20-25 yılda özgürlük mücadelesi uğruna dağlarda canlarını vermiş olanlara da albümde yer verilmemiş. Elbet onbinlerle ifade edilen bu neferlerin her birini bu kitapta resmedemezsiniz. Ancak bunların en bilinenleri, sembolik de olsa albümde hak ettikleri yeri alamazlar mıydı?

Daha baştan, her ilk çalışmanın eksikler içerdiğine dikkat çekmiştim. Bu eleştirilerin de 'taş atma' mantığı ile algılanmasını istemiyorum. Hem gelecek çalışmalara yardımcı olmak, hem de siyasetin bazen sığlaştırabildiği kulvardan kurtulmak adına bunların dillendirilmesinde yarar var.

Öte yandan 'hayır ve şer' kısılcığında değerlendirdiğimizde, albümün tek bir şerrinin olmadığını, tam aksine, hayrının ise sayılamayacak kadar çok olduğunu, rahatlıkla söyleyebiliriz. Açıktır ki baskı ve zulüm, Kürtleri bile kendi tarihlerinden habersiz bırakmış. Öyle ki bugün mücadeleye önderlik edenler bile, Mao'nun Uzun Yürüyüşü'nü, Che Guevera'nın Boliviya dağlarındaki fedakârlıklarını amına bilirken, Mustafa Barzani'nin Sovyetler'e yaptığı uzun yürüyüşten, Şêx Saîd'in, Seyit Rıza'nın, Qazi Mihe-med'in ipe cesaretle yürümelerinden, Melayê Batê'den, Feqiyê Teyran'dan habersizdiler. Günümüz genç nesillerinden mücadeleye ilgi duyanlar ise ne yazık ki sadece son 20-25 yılın gerilla öykülerini biliyorlar.

Kürt Ünlüleri albümü, bu anlamıyla boşluğun ortadan kalkmasına fırsat verecek değerli bir çalışma. Kimin ne düşündüğünden, hangi ideolojik perspektifle dünyaya baktığından öte, Kürt halkının özgürlük mücadelesinin yüzyıllar boyudur sürmesine neden olan şahsiyetleri tanıması, hiç kuşkusuz mücadeleye ivme katacaktır. *Kürt Ünlüleri* albümünün de bunda yadsınamaz bir payının olacağı kesin.

Mevcut koşullarda bu türden bir albümün hazırlanmasını yapmak kolay değil. Bir yandan evin klasik yaşamını paylaşan bir kadın ya da eve ekmek getirmenin derdine düşen bir erkek ol, diğer yandan tablolar çiz, biyografiler araştırsın. Ya da kira vermekte bile sıkıntı çekerken birilerinin desteği olmadan milyarlarca liralık albümlerin basımını üstlen. Ne yazık ki kitap sevmez bir toplumun fertleriyiz. İşte tüm bunlar bir araya gelince yapılan çalışmanın değeri daha da açığa çıkar.

Albümle ilgili hazin bir anekdot da Mehmet Uzun ile ilgili. Projeden haberdar olan Uzun'un, çalışmaya önemli bir değer biçtiğinden haberdardım. Kim bilebilirdi ki albümün tamamlanmasına yakın Nevin Hanım, Uzun'un da resmini çizmek ve albüme almak zorunda kalacaktı.

Evet, bu projenin durmaması ve geliştirilmesi lazım. Geliştirilmesi için de yayımcısına, yazarına, çizerine destek vermek gerekir. Hiçbir şey yapamazsanız bile bir albüm alıp çocuklarımızın Kürt ünlülerinin resimleriyle ve dolayısıyla Kürt tarihiyle tanışmasına olanak sağlayın. ✽

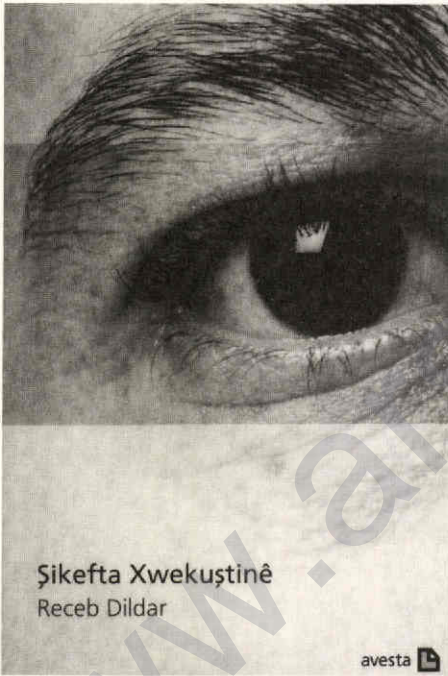
Şikefta Xwekuştinê

ALÎ ÇINAR

Çirokên Receb Dildar, bi navê 'Şikefta Xwekuştinê' ji nav Weşanên Avesta derket. Dildar, xebatên xwe piranî bi kurmancî dike. Gelek helbest, lêkolîn û nivîsên wî yên kurmancî di kovar û rojnameyan de, di malperên kurdî de hatine çapkirin. Her wiha, ji bilî pirtûka çirokê, pirtûkeke wî ya helbestê bi navê 'Kewê Canê' jî heye. Romanekî Seyît Alpê ya bi navê 'Dewran' jî wergerandiye kurmancî. Hin çirokên Dildar, di lecan de xelat ji wergirtine.

'Şikefta Xwekuştinê?' pirtûka çirokê yê nivîskar a pêşî ye û ji 20 kurteçirokan pêk tê. Çiroka ku navê xwe daye pirtûkê, çiroka nozdemîn e. Pirtûk, bi çiroka 'bihna avê' dest pê dike û bi çiroka 'veger'ê jî bi dawî dibe.

Qet şik tune ye ku her çirok ji yên din xweşiktir e. Hemû çirok bi zimaneke hêsan hatine nivîsandin. Tev jî xwe didin xwendin. Lê ya rastî jî ew e, mirov di hin çirokan de jî xwe dibîne. Ango her çirokeki 'stran'ekî kurdan bi xwe

Şikefta Xwekuştinê
Receb Dildar

avesta

ye. Di çirokan de geh 'strana' koçberiyê, geh jî 'strana' îşkenceyê heye. Dildar, hin caran jî bûye dengê xort û keçên kurdan. Belê, bi wî rengî her çirokeki Dildar 'stran'ekî ye û her 'straneki kurdan' jî, xwe didin xwendin.

Çirokên Dildar, carna jî di nav kenê de çavên mirovan bi girîne dadigirin. Her çiqas navê xwe nede pirtûkê jî ya ku zêdetir tesîr li min kir, çiroka, 'Ji bo kovarekê' bû.

Ez dixwazim bi kurtî behsa çiroka 'Ji bo kovarekê' bikim.

Çirok, bi 'şer'ê dê û keçê dest pê dike. Dû re keç 'zora' diya xwe dibe û serboriya girtina bavê xwe, bi diya xwe dide gotin; bi wî re jî serboriya 'ilegalizma' dema 12 Rezberê... Di çirokê de tê dîtin ku di nav 'şahiya' keç û dê de, trajediyekî kurdan veşartîye.

Qet şik nîn e, her serboriyên ku tîn gotin bi serê xwe romanekî ne. Lê nivîskar, bêyî ku mirov aciz bike, wekî di 'Ji bo kovarekê' de jî tê dîtin, bi 'kef û şahiya' dê û keçê, behsa îşkenceyên hova-

ne, zilm û zora 12 Rezberê dike ku tu mala kurd ji vê hovîtiyê bêpar nemane.

Tiştê bala min kişand yek jê jî ev e: Di çiroka 'Ji bo kovarekê' de tê dîtin ku, kar û xebatên siyasî ne tenê bi baweriyaya şoreşgerî, hin caran jî bi evîndariyên 'dotmama' meşiya ne. Îşkence û zilm jî, ne tenê girtina li zindanê ye; carinan jî zilma li ber deriyên zindanê, li bendemayîna dê û bavan e jî...

Wekî di serî de jî me got hemû babetên çirokên Dildar, wekî hev nîn in. Çiroka ku navê xwe jî daye pirtûkê, angû 'Şikefta Xwekuştinê' jî, çiroka keçikên belengaz ên kurdan e. Keçên me yên ku di bin kevneşopiya bêwate de dikin zare zar, berdêla dijderketina xwe, dilnexwestina xwe carina jî bi canê xwe didin. Dildar jî, bi vê çiroka xwe ve bûye dengê zare zara keçikên me yên delal, xasima jî delalên me yên Batmanê, Bişeriyê û Heskişê...

POPÜLER ile GELENEKSEL arasında...

SINAN GÜNDOĞAR

Son birkaç yıla bakıldığında, müzik piyasasındaki genel durağanlık ve üretimsizlikten Kürt müziğinin de payına düşeni aldığını belirtmek mümkün. Ancak belli dönemlerdeki durağanlıkların yeni arayışların kapılarını aralamak için fırsat doğurabildiğini de göz önünde bulundurmak gerekiyor.

İlk bakışta durağanlık, üretimsizlik ile yeni arayışlar, birbiriyle çelişen kavramlar olarak algılanabilir. Ancak, durağanlığın temelini inildiğinde, gelişen teknolojiye yenik düşmenin yanı sıra, albümlerdeki tekdüzeliğin de rol oynadığı hemen görülecektir. O halde, teknolojinin sunduğu olanaklar doğrultusunda dijital ortamın da kullanılmasıyla tekdüzeliğin aşılabilirdiği ürünler kendi dinleyicisini yaratır diye düşünülebilir.

Teknolojik ortamın kullanılması teknik bir yönüdür ve müzik firmalarının kendilerini tanıtmaya ve farklı pazarlama tekniklerinin alanına girer. Bu açıdan da, tekdüzeliği aşmak ve Kürt müziği açısından hem yapılanlar hem de yapılabilecekler üzerine küçük bir değerlendirme yapmak daha anlamlı olacaktır...

Son birkaç yılda, özellikle Ciwan Haco'nun, Türkiye'deki konserler sonrası daha çok popülerleşmesinin ardından birçok genç Kürt müzisyen de, popüler bir yönelime girmeye başladı. Daha öncesinde yaygın olarak kullanılan "arabeskvari" Kürt müziği örnekleri devam ederken bir de "Kurdish Pop" veya "Kurdish Pop Folk" gibi tanımlamalar ile üretilen albümler dinleyicisini yaratamadı. Çünkü Türkçe, İngilizce sözlerin kullanıldığı birçok albümde yer alan soundun sadece sözleri Kürtçe olduğu için dinleneceği düşüncesi pek doğru değil. Bu konudaki yanlış yaklaşım yaklaşık 30 yıl önce fark eden ve kendi kültüründen hareket ederek yeni bir senteze gidip "Anadolu pop" deneyini sunan Moğollar'ın sentez arayışı dikkatle incelenmesi gereken bir örnektir. Başka bir deyişle, taklit edilen kültür veya kişiler zaten her zaman için bir adım ileridedirler. Onları aşmak ise ancak onların yapamadıklarını yapmakla mümkündür.

Bu 'soyut' tespitleri daha somut gerekçelerle temellendirmek için birkaç örnek albüm üzerinde yoğunlaşmaya çalışalım. Bu albümlerin ortak nok-

tası, kadın sanatçıların albümleri olması. Ancak sanatçıların cinsiyetinden çok, buldukları mekân ve ortaya koydukları ürünler arasındaki bağlantı önemlidir. Öncelikle kentten başlayalım...

'Her derde deva' olunmalı mı?!

İçinde bulunduğumuz popüler kültürün en önemli özelliklerinden biri, herkesin kendisinden bir parça bulacağı böylelikle ticari mala dönüşmüş olan albümün tüketimini sağlamaktır. Bu pazarlama tekniği, belli bir perspektifi, kurgusu olmayan, yamanmış albümleri ortaya çıkarmaktadır. Metropollerdeki Kürtlere ulaşabilmek için bir model olarak sunulan, büyük bir müzik firması tarafından tanıtılan Rojin, müzik piyasasına Ciwan Haco'nun şarkılarını Türkçeye çevirerek girmişti. Daha sonra farklı dillerde okuduğu şarkılarla kendine yer edinmeye çalıştı. Rojin'in yeni albümü "Deq/Döme", tam anlamıyla "her derde deva" bir albüm gibi duruyor. Çünkü Türkçe pop müzikten Türkçe arabesk müziğine, geleneksel Kürt müziğinden, şarkı sözleri, ezgisi ve düzenlemeleriyle arabesk tınlarını duyuran Kürtçe bestelerine kadar farklı dinleyicileri hedefliyor. Geleneksel Kürt ezgilerini modern bir yapıyla dinleyenler için "Merika Evdal", pop müzik dinleyenler için "Kararsız Sevgili", Türkçe arabesk için söz ve müziği Ali Tekintüre'ye ait "Sevsen Ne Olurdu", Kürtçe arabesk tınlarını içeren ve albüme ismini veren "Deq", albümdeki parçalı görüntüyü yansıtmak niteliktedir. Sesinin rengi, albümdeki yapılar düşünüldüğünde, çok daha iyi çalışmalar yapabilecek yetenekli bir sanatçının, "yanlış kulvarda" yer aldığı düşüncesi insanı rahatsız ediyor.

Kimi yaşamlar vardır, 'zamansız ölüm' denilen talihsizliği yaşar, yaşatırlar... Sanatçılar ise, ortaya koydukları ürünlerle bu zamansızlığı sorgulatırlar geride kalanlara. İşte Delila da böyle biri. "Jinên Azad" adlı albüm, aslında Kom Müzik'in Delila ve onun dinleyicilerine yönelik bir anı ve saygı albümü... Çünkü amatörce kayıtlar üzerinde çalışılarak var edilmiş bir albüm. Müzikalite açısından düşünüldüğünde, yeterli değil kuşkusuz. Ancak şarkılardaki alt-duygular, sıcak söyleyişi ve yalnızlık düşünüldü-

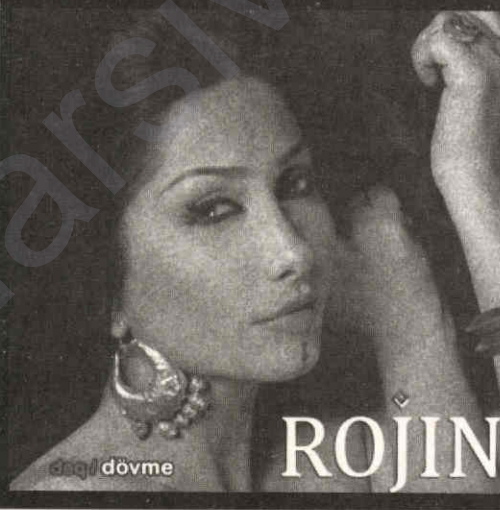
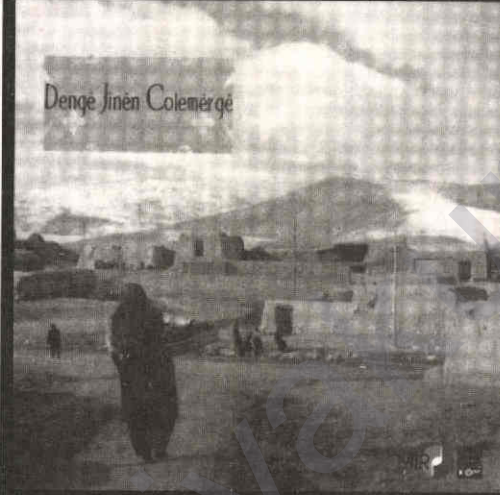
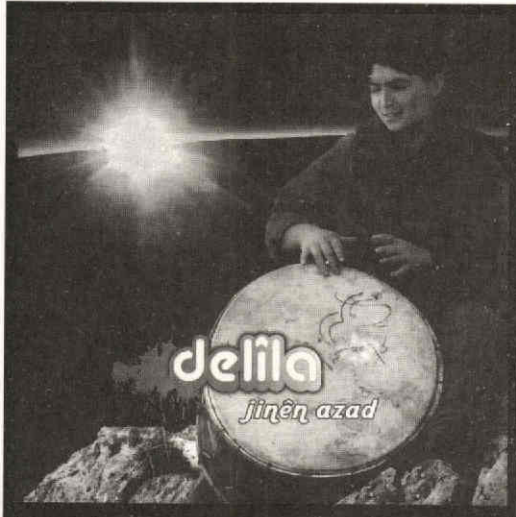
günde, albüm başka bir nitelik kazanıyor. Albüm adı olan "Jinên Azad" (Özgür Kadınlar), aslında, günümüz tekdüzeligi içerisindeki bir diğer ayrıntının yolunu çiziyor bize. Nedir bu ayrıntı?

Yıllar öncesinde Ruhi Su'nun yaptığı, sonrasında devamı gelmeyen konsept albümler... Neden bir "Kadın Şarkıları" albümü yapılmaz ki?.. Farklı dillerde kadın konusunun işlendiği şarkıların yer aldığı bir albüm, içinde bulunulan tekdüzelığın arasından sıyrılmaz mı? Belli temalar etrafında oluşturulan ve yaşamı bu yönlerden yakalayıp dinleyicilerin yüreğine ve beynine sunan albümler kendi dinleyicisini yaratamaz mı? Bu sorunun yanıtı ilk bakışta "yaratır elbette" olacaktır. Ancak bu o kadar da kolay değildir. Çünkü kadının şarkılardan önce yaşamdaki yeri önemlidir...

Kendi dilinde konuşması ve yazmasında yasaklar konmuş bir coğrafyada, dilin nesilden nesile ulaşmasını sağlayan en önemli etken kuşkusuz kadınlardır. Anadil olarak da adlandırılan ve bireyin "agula" ve "telgrafik konuşma" dönemlerinden sonra çevresindeki nesneleri öğrendiği ve dillendirdiği dildir anadil. Bu dilin öğrenilmesindeki asıl kahramanlar da kuşkusuz annelerdir. Sadece çocuklar için değil, acılarıyla dolu bir sözlü edebiyat kültüründe, ağıt yakıcıların kadınlar olmasının da rolünü düşünmek gerekiyor. Erkek egemenliğin tüm boyutlarıyla yaşandığı bir toplumda, saygı gören erkek dengbêjlerle aynı işi yapmak için sürü zorluğu aşmış olan kadın dengbêjler...

Bugünün türküsü üretilemeyince...

Son albümümüz, yukarıdaki olgulardan hareketle

varacağımız hem ilk hem de son nokta olarak değerlendirilebilir. İlk nokta olması, geleneksel Kürt müziği ürünlerinden oluşmasıdır. Bu kaynaktan alınacak eserlerin farklı ve doğru sentezlerle yeniden üretilebileceği düşüncesi, albümü "ilk nokta" olarak görmemizi sağlar. Son nokta olması ise, üretimsizlik ve durağanlık dönemlerinden bir alternatif olarak görülecek "konsept" albüm olmasından kaynaklanmaktadır. "Denge Jinên Colemergê" (Hakkari Kadınlarının Sesi) adlı albüm, Hakkari ve çevresindeki Kürt müziği formlarından nitelikli örnekler içermektedir. Bu bölgedeki Kürt müziğinde aynı ezginin bir atışma mantığıyla karşılıklı okunurken, aynı ezginin farklı varyantlarının bir arada sunulması, kimi zaman çoksesli bir arayış gibi algılanabiliyor. Albümdeki geleneksel Kürt müziğinin en otantik tınılarının, bu tınıların önüne geçmeyen bir altyapıyla sunulmuş olması da önemli kuşkusuz. Albümde şarkılar Fehima Berwarî, Şermin Berwarî, Qedriya Çeli ve Golê Biyadiri adlı dört kadın tarafından okunuyor.

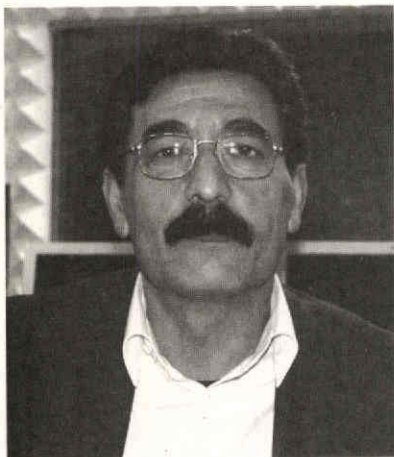
Kurgu açısından düşünüldüğünde, aslında geleneksel den geleceğe ulaşabilecek bir yapı daha anlamlıdır kuşkusuz. Ancak içinde bulunduğumuz zaman dilimindeki yöne-

limler ve yüzeysel denemeler, kimi zaman geleneksel olanı öne çıkarıyor. Gönül ister ki, sanatçılarımız, geleneksel Kürt müziği örneklerini iyi bir şekilde özümseyip bu örneklerden hareket ederek bugünün koşullarını yansıtan besteler yapabilsinler. Ancak görünen o ki, bugünün türküsünün üretilemediği koşullarda, hazır beğenileri karşılayan geleneksel motiflerin ağırlığını hissettirdiği albümler öne çıkmaya devam edecek.

Di jiyana min de, rola seydayê Cegerxwîn gelekî mezin e

HEVPEYVÎN: ZEKÎ OZMEN

Hunermend Xelil Xemgînê ku ev bi dehan salan e dengên wî pêlan dide, li Çiyayê Kurmanc hatiye dinê. Wi dengê çiyê girtiye û bi wî dengî distrê, bi wî dengî heta niha çend album pêşkêş kirine. Xemgîn piştî 'Bagok' (1988), 'Ey Şehîd' (1992), 'Name' (1995), 'Zend' (2004), 'Kehniya Stranan' (digel Diyar derxist) û 'Siwaro' (2007) ku ji stranên berê pêk dihat vê carê albumeke bi navê 'Ax' pêşkêşî hunerhezan kir. Di albumê de bi navê 'Dinya', 'Hewar', 'Şengal', 'Haydar bin', 'Rojên berê', 'Em in', 'Xwezi', 'Here', 'Dûr im' û 'Eman hey lê' bi giştî 10 stran hene. Me li ser "AX"ê, li ser hunera wî bi Xelil Xemgîn re hevpeyvîneke kir.

Berhema we ya nû ya bi navê "Ax" nû derket. Ger em xebatên we yê kolektîfî deynin aliyekî, ev pêncemîn berhema we ya şexsî ye. Ev zêdeyî 20 salan e ku hûn bi awayekî aktif di nava xebata hunerî de ne û ji hunermendên herî tîn naskirin in. Gelo ev nakokîya ku hûn di warê albûmderxistinê de lawaz in ji ku tê?

Ya rastî, ev ne 20 sal in, lê belê 30 sal in, min dest bi vê xebatê kiriye!

Keko, bi bawerîya min jî, 30 sal, ji ew qas berhe-man re kêma! Lê belê, di vê der barê de, hinekî be jî, wijdanê min rehet e! Heger hûn xêza min a huner/afirandinê şirove bikin, wê felsefeya ku ez pê berhemên xwe diafirînim, wê zelal diyar bibe... Bê guman, di nava salên bihurî de, ger derfet û bexetên sipî, di rêya min de, gelek bibana, ev berhemên heyî, wê duqat bana!.. Mirov hin caran, bi kûrbûna felsefî û derfetên madî/manewî, ji hin mijar û konseptên berhemekê re têrê nake! Di cihana me de, gelek nav li afirandina berhemê hatiye kirin, hinan gotine, berhem mîna hatina zarokê jînê ye û hwd... Yanê, ev tê wateya, heger mirov tiştê biafirîne, bi berpirsiyartî tev bigere, hingê mirov tê digihîje ku afirandina berhemekê, bi rastî jî, hem zehmet e, hem jî, berpirsiyariyek giran e...

Îca bi destûra we be, ez dixwazim vê ditina xwe jî, bi we û xwendevanan re par ve bikim; ji xwe, bi pêlên ev piyaseya globalê re, bi pêsketina ew qas teknolojîyê re, êdî çekirina albuman jî, bi lez jî qadê bar dike!

Em derbasi berhema we ya nû bibin. We navê albumê "Ax" daniye lê belê tu straneke bi wî navî di berhemê de nîn e...

Amedekariya vê berhemê, bi qasî 2 salan berde-wam kir, min di gel hevalê xwe Hekîm Sefkan, me bi projeyek wekî konseptekê, ji bo û li ser xalkirina pêvajoyekê amede kir, li ser naverok û xalkirin û navkirina mebesta xwe, ez bawerim heya radeyekê, em tê de serkeftî bûne, lê di warê muzîkalî de, ji ber hin têrnebûn û kêmasî, li gorî dilê min, vê carê nebû!..

Mebesta min ew bû ku (guh hînbûna) di piyasê de, biqetînim! Lê mixabin!

Bi bawerîya min, di dîniya hunerê de, xelek û çember, ew qas ne pêwîst in, rast e, stranek bi navê AX di albumê de nîn e, lê belê, nav û naveroka albumê, li her halekî, navê AX heq dike.

Di berhemê de kedeke Hekîm Sefkan a taybet dixuye...

Belê, ez û Hekîm gelek sal in, di kar û barê hunerê û xebata civakî de, em bi hev re dixebitin, di warê afi-

randinê de, di felsefeya huner û toryê de... Gelek keft û leftên me li gel hev çêbûne û dê çêbibin... Di hesta peyv û tîrên bi armanc de, Hekîm, helbestvanê nîfşê nuh ê ku herî ez pê bi heyecanim e.

Di berhema dawiyê ya Seyîdxan ya bi navê "Bayê Azadiyê" de straneke we hebû û di vê berhema we de jî Seyîdxan straneke bi navê "Dûrîm" daye we. We bi vî awayî "deynê" xwe daye yan sedemke vê ya teybet heye?

Di hunerê de, her wiha di warê kesayeta hunermendiyê de, seranserî dîroka civatan, huner, bi tekaresi hatiye afirandin, lê belê bi kolektîfî jî, hatiye xemilandin! Di warê hunera resen û mayînde de, kolektîvîzm bû ye gewhera hunerê ya bingehîn...

Gelekî mixabin, îroj, egoîzma însana wisa bû ye ku, ji bilî resenti û mayînde ya berhemek hunerî, di bin navê "...ez hunermendê mezin.. û jî mezintiyê mezintirim... her tiştî bi xwe û tenha xwe diafirînim!.." di bin bandora popilîzmê de, doza reklam û şuhreta navê xwe tê bi pêşxistin... Her wiha, koralek ji prênsîba hunerê "kolektîfîzm" bin pê dibe!..

Li ser pîrsa we, bi rastî, ne mesela deyn e, ne jî ya tiştêkî din e, normal di gel hevalê Seyîdxan an jî, kî hevalê din dibe bila bibe, di her munesebê de, em prênsîb, felsefe û baweriyên xwe diyar dikin!

Mîna berhame we ya bi navê "Zend", hûn disa di straneke de bi Fatê re duetê dikin...

Belê, belkî jî ber ku kêfa min ji dengê Fatê re tê, ji bo vê yekê du car in ew dibe mêvana berhemên min, lê belê, ji bilî vê yekê, armanc û mereqeke min a din jî mijara dengê Jina Kurd heye! Ango, ji destpêka xebata min a hunerî de, min girîngiyek taybet daye vê yekê... Ez nizanim, ev pêwîstiya ku min di xebata xwe de kiriye armanc, jî aliyê gel û bi teybetî jî aliyê çavdêrên çand û hunerê de, çiqas hat ditin, hat peji-randin... Ez nizanim, lê belê, heta jî berî 20-24 salan, di berhemên me de, her wiha di berhemên hevalên wekî Şehîd Mizgîn û heval Zozan û hwd, de, xuya ye...

We jî bilî wê bi strana "Dinya" piraniya hunermendên Koma Berxwedan gihandine hev û hûn bi hev re

duetê dikin. Gelo em dikarin vê mîna provaya ji nû ve avakirina Koma Berxwedan binirxînin?

Keko, li ser vê pîrsa we, mîna fersendekê jî ez binirxînim! Berî çend hefteyan, ji Ajansa Firatê, 2 hevalên rojnameger, hevpeyvînek li gel min çêkirin, di nava sohbeta me de, mijara Koma Berxwedan jî, derbas dibû... Lê belê mijara hevpeyvînê ne Koma Berxwedan bû, min jî ji wan re diyar kir ku ji berî du-sê salan de, biryareke me ku em Koma Berxwedan belav nekin heye... Piştî çend rojan, di ajans û rojameyên me de, hevpeyvîn bi sernivîsa "...biryara ji nuh ve avakirina Koma Berxwedan" hate weşandin...

Bê guman Koma Berxwedan, nirxekî tekoşîna gelê me ye, her wiha, em hevalên ku di nava vê komê de cih digrin, ji ber keda salên dirêj û hevbeşiya bîr û baweriyê, di kar û xebatên hev de, em herdem bi hev re di nava alîkarî û hevgirtinê de ne!..

Em piçeki behsa taybetiya we ya ji bo Cegerxwîn bikin. Di hemû berhemên we de helbestên Cegerxwîn hatine strandin û we di vê berhemê de jî dev ji vê kevneşopiyê bernedaye. Ev taybetmendî ji çi tê?

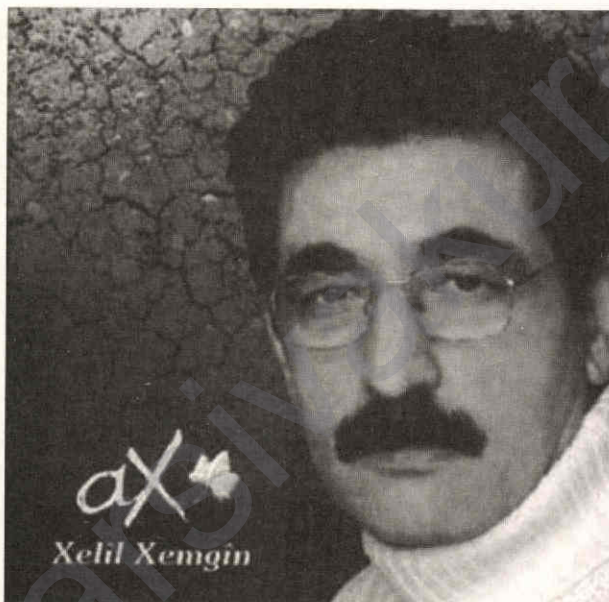
Di girêdan û hezkirina bi wêje û toreya kurdî ve, di jiyana min de, rola seydayê Cegerxwîn gelekî mezin e! Ez di temena xwe nuh-ciwantiyê de,

gelekî zêde di bin bandora berhemên Meyda de mam... Kin di wan salên ciwantiyê de, sê dîwanên Meyda, pîraniya ristên wî jî ber kiribûn...

Ez hîn jî, ristên seydayê Cegerxwîn vedikolîm, di her ast û pêvajoyekê zindîtiya ristên wî dibînim!.. Li gora dîtina min, seydayê Cegerxwîn, dorfirehî û gumanên sedsaleke paşerojê, di ristên xwe de, bi Cegerxwînî jî me re hêştine!..

Di berhama we de du stranên bi motifên hip-hopê he-ne. Em vê yekê wekî lêgerîneke tarz a nû binirxînin an rêbaza nêzîkbûna bi ciwanan re?

Welehi keko, ne lêgerîne, ne jî rêbazên nêzîkahiyeke ne! Li gorî fikir û armanca min, wekî ku mînak û balkişandina ser biyantiya ku îroj bi serê strana me de tê ye! Mîna ceribandinekê, min xwest ku balê bikşînim ser şewazên kopî û teqlîdker, ên ku dibêjin "em muzîka kurdî ya moderên çêdikin..." Lê

diçin ritim û motifên rojava û amerîka latîne li hev siwar din...

Dema mirov navê Xelil Xemgîn dibêje, stranên şoreşgerî û kurdîyê tene bira mirov. Ev kevneşopî û taybetmendî di berhema we ya nû de jî berdewam dike. Lê belê meylek heye ku dibêje êdî dem dema stranên evîni ye û dema stranên şoreşgerî derbas bûye...

Dibêjin, "mîha beş, berxikê qemerî anîbû... xelkê pê tinazên xwe dikirin... rojekê mîha me ya beş, berxikê xwe li nava mêrgê bi tenha dihêle û diçe li nava keriyên mih û bizinan, dixwaze berxikên xelkê bibîne û dilê xwe rihet bike!.. Welhasil, êdî dibîne ku cudahiyek tune ye... bi hesret, li berxika xwe a qemer vedigere, lê belê, mêze dike ku di fêza berxê de, li binê darê, gurekî dev bixwîn razaye!.. Miha beş digirî û dilorîne, hevok û heyranoka li peyî berxikê xwe dibêje... Gurê har, ji xew şiyar dibe, ji mihê re dibêje... "... pêwîst nake tu xwe ew qas pêrişan bikî, girîng e te cerga xwe bi tenha nehiştiba, te hêst, lê bila meraqa te nebe, goştê berxê te yê qemer, mîna goştê berxa gewir û sipî nexweşbû..."

Di bawerîya min de, heger azadiya civakê ji dest bê standin, di wê civakê de, evîni jî nîvco ye, aso û mîtolojiya nîfşên nuh bigêhîjin jî, bi mij û dûman e! Cava ku nêzikahiyên "huner ji bo hunerê ye" tu bifikirî, ev meyla ku hûn destnîşan dikin, rast dibêjin! Ji ber ku xemekî wan derdorên cidî, ji bo pîrsgirêkên civakî tune ye! Îca ji bilî vê yekê, di bin navê stranên evîni de, reva ji pîrsgirêkên civakî heye!.. Mirov ji van derdorên re bêje "Kurdên sipî" nîzama wê çiqas rast be! Lê xemsarî û tevîzandînek wisa, mixabin heye.

Tiştêkî ecêb e, van derdorên, berê xwe bi berhemên me digihîjin girse û gel, lê di cewhera xwe de, li dijî xêza şoreş û nîrxên şoreşê disekin!..

Bi kurtî, stranên evîni jî, stranên şoreşgerî jî, nîrxên vî geli ne!..

Pîrsa min a dawî di der barê girîngiya malperên hunermendan de ye. Min berî hevpeyvîne çav li malpera we ya şexstî jî gerand lê belê malpêrê hê wekî jî berya zêdeyî salekî ye û qet nehatiye rojanekirin. Wek mînak; kesek li malpera we binêre dê hayedar nebe ku we berhemeke nû weşandiya yan ka kengî konser û bernamê we yê televîzyonê hene. Malper dikare bibe pîra di navbera we û hunerhezên we de lê jî ber çî hûn jî mîna gelek hunermendên din vê delfetê bikar naynin?

Rast e, sipas ji bo vê rexne û pêşniyara we. Ez li gorî derfetên xwe hewl didim ku van derfetên teknolojîya yê, tevî xebat û xizmetên xwe bikim. ✨

BÊ LEYÊ MI

ti mi ra dûrî ya
zê estaranê asmênî
ti mi ra hêrsin a
zê şîpa awa wisarî
bê
bê leyê mi
zereyê mi tip û tal o
venga to danê
çimê mi herdimînî
venga to danê
eşq û sewdaya zereyê mi
rîyrindeka mi
bejnzirava mi
bê
bê leyê mi
dermanê zereyê mi be
lîlîka çimanê mi be
bê ke
ez yê to bî
ti kî yê mi

Alî Beytaş

KADINLAR BARIŞI BEKLEMEZ İSTER!

BERAT GÜNÇIKAN

Barışa en çok kadınlar ihtiyaç duyar, çünkü en "ucuz" hayat onlarınkidir, en kolay, en çabuk vazgeçilen de...

Savaşlar, cephe denilen o çamur deryasından uzaklaşıp da, kentlerin içine sızalı beri, bir "ganimet", hatta bir "esir" olmaktan çıkıp savaş taktiklerinin en sık kullanılan malzemesine dönüştüler. Bu ikinci savaştan beridir böyle... Savaşları durduramayan insanoğlu, savaşlarla beslenen iktidarlar, onca teknolojiye, onca yeni stratejiye rağmen, kadınların bedenleri ve gelecekleri üzerinde çizdiler, çiziyorlar haritalarını. Giderek ölmek, öldürmek, basit, daha doğrusu "arzulanan", hatta övülesi bir hamle haline geliyor; işkence, tecavüz, zorla hamile bırakma, zorla doğurtma yanında... Hoş, adının "barış" konulduğu zamanlar da kadına gül bahçesi vaat etmiyor, hayatın bütünü içinde kadınların cirmi varlıklarının milyonda birini ancak karşılıyor, ama umut hep orada duruyor... Ekonomik nedenlerle o kıtadan bu kıtaya atılırken, yoklukla, yoksullukla, işsizlikle boğuşurken de "ölüm" düşlenen bir son gibi aklın bir yerinde sallanıp dursa da, hayat kadını içine çekiyor. Barış kadına var olmak, yaşamak ve yaşatmak için bir kapı aralıyor... Kadın o kapıyı ardına kadar açmak için dikleniyor, direniyor, yani yaşamayı deniyor.

Kadının adı, A.

A.'nın hikâyesi de her ne phasına olursa olsun, yaşamak isteyen bir kadının hikâyesi... Onun hikâyesinde savaş da var, sadece erkeğin tadına vardığı "barış" zamanları da, ama yaşamının esası kadın olmanın bütün zamanların ağırlığı, yükü üzerine. Dokuz yaşında evlendirilen, on birinde ilk çocuğunu kucağına alan A., bugün 34 yaşında. Siirt'in K. köyünden. Biri erkek, altı kardeşin en büyüğü. Annesi kız doğurduğu, o kız doğduğu için dövülmüş. Altısında hayvanları otlatсын diye dağlara salınmış, kardeşlerine bakmış, evi temiz tutmuş, yemek yapmış. Babası, otuz yaşındaki amcasının oğluyla zorla evlendirdiğinde, başına gelenleri ancak kadınlığının nişanı sayılan çarşafı giydiğinde anlamış, ağlamış, çığlıklar atmış, kaçmaya kalkışmış. Kocasını önce dövmüş, son-

ra tecavüz etmiş, üç ay kanamış A. O her sabah annesinin evine kaçmış, kocası gelip götürmüş, bazı sabahlar uyandığında anlamış, gece önce dövüldüğünü sonra tecavüze uğradığını...

Onunda regl olan, on birinde ilk çocuğunu kucağına alan, on altısında üç çocuk annesi olan A., ne çocuklarını emzirebilmiş, ne evin yükünü taşıyabilmiş. Kocasını "Sana 250 lira saydım, hiçbir işe yaramıyorsun" diye yakınmış hep. Yazları Adana'ya gitmişler çalışmışlar, kışları köyde geçirmişler, sonunda Nusaybin'e yerleşmişler. Terzilik öğrenmiş, çocuklarını okula göndermiş, ama kocasının ne şiddeti eksilmiş ne de tecavüzleri. Kime dert yanacak olsa, hep o eksikli bulunmuş, kocasına sevgi göstermemekle suçlanmış, kocasının sevgi bulamayınca zıvanadan çıktığı söylenmiş. Sonunda A. susmuş... Ta ki hem kendi babasının hem kocasının ailesinin neden korucu olduklarına akıl erdiremediğini dillendirdiği güne kadar... "Neden, bu işi yapıyorsunuz?" diye sormuş, "Başkasının kanı karşılığında para alıyorsunuz"... PKK tarafından kaçırılıp, koruculuğu bırakması istenen koca, bir de vurulunca, aklında karısının bu cümlesi, soluğu jandarma karakolunda almış; "Benim karım PKK'lı"...

Gözaltında da tecavüze uğrayan A. suskunluğunu korusa da Mardin Cezaevi'nden haber dışarıya çabuk ulaşmış. Kocasını "Sen kirlendin artık" diye boşamaya kalkışmış, ilk duruşmada beraat edip de eve döndüğünde aile meclisini karşısında bulmuş. Kalem giyabında kırılmış, A.'yı öldürmek üzere oğulları bile kollarını sıvamış... Durmuş beklemiş A., tam ölüm çemberinin kırıldığını düşünürken, kocasının akli dengesi bozuk kızkardeşine tecavüz ettiğini öğrenmiş...

Bu kez kaçmış... İstanbul'a kadar... Aile meclisi kararını uygulamaya sokmuş, üç oğlu, annelerini bulup öldürmekle görevlendirilmiş... Kendi canından çok oğullarını düşünmüş, katil olup hapislerde çürümelerinden korkmuş, daha bir derinlere saklanmış, kimselerle konuşmamış, derdini içinde döndürüp durmuş...

A. şimdi doğduğu köyden, hatta ülkesinden çok

uzaklarda... Yeni bir hayat kurmaya, daha doğrusu yaşamaya çalışıyor...

Savaş ve kadın

A. gözaltında tecavüze uğrayan tek kadın değil. Güneydoğu'da yaşanan savaşta yüzlerce kadın tecavüze uğradı, içlerinde hamile kalıp çocuğunu doğuranlar da oldu. Türkiye uluslararası mahkemede suçlu bulundu, tazminatla cezalandırıldı, ama tecavüzlerin arkası kesilmedi... Türkiye uluslararası mahkemenin suçlu bulunduğu ilk ve tek ülke değil... Doksanlı yıllarda, Bosna ve Kosova'da elli bini aşkın kadın tecavüze uğradı. Bir o kadar kadın, "Barış Gücü Askerleri" de dahil, "kurtarıcılar" tarafından seks işçisi olarak kullanıldı, pazarlandı, kaçırıldı, hatta öldürüldü. Olup biten, kadınların yaşadığı bu şiddet, uzunca bir süre savaşın tozu dumani arasına saklandı... Birleşmiş Milletler'in raporlarına göre, dünyada asker olarak ya da çatışmaların sürmesi için kullanılan kız çocuğu sayısı 100 bin. Aynı raporlara göre 1995'te Ruanda'da 250 bin-500 bin arasında kadın cinsel saldırıya uğradı ve bu suçlar cezasız kaldı. Ekim 2002-Şubat 2003 arasında Kongo'da günde ortalama 40 kadına tecavüz edildi... 2000'li yıllarda Afrika'da iç ya da değil, savaşlarda yüz milyon kişi ölürken, on milyon kişi de kendi topraklarında mül-

teci durumuna düştü... Bunların yüzde doksanı kadın ve çocuğu... Amerikalı askerler Iraklı kadınlara tecavüzle yargılansa da, birkaç davanın göstermelik olduğu, tecavüzün bir savaş yöntemi olarak Irak'ta daha da meşrulaştırıldığı ortada...

Savaşların kadınlar üzerinde yarattığı tahribat, sonradan dilenen özürlerle, ödenen tazminatlarla giderilmiyor. Japonya Başbakanı Şinzo Abe geçen yıl, İkinci Dünya Savaşı sırasında Japon askeri genelevlerinde çalıştırılan 200 bin Asyalı kadından özür diledi... Ülkelerinden kaçırılarak genelevlerde çalışmaya zorlanan kadınların ancak çok azı bu özrü duyabildi, acı çoktan çocuklarının ve torunlarının derisine işlemişti... Savaşlarda bu tür suçların işlenmesini önleme ihtimali bu özre sevindirtse de, hepimiz biliyoruz ki, geleceğin savaşları da kadınların ve çocukların üzerinden yürütülecek... Ve savaşlarda, sistem değişikliklerinde, değişim ve dönüşüme açıklıklarla, yaratıcılıkları ve yaşamdan yana olmalarıyla pırpışlanan kadınlar en çok yara alacak... Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nin geçen ay oy birliğiyle bir karar aldı ve silahlı çatışmalarda kadınlara yönelik cinsel şiddetin önlenmesi konusunda bir adım attı. Bu kararla savaşın bütün taraflardan kadınlara cinsel şiddet uygulamayı durdurmaları, birliklerin eğitiminden disiplin prosedürlerine kadar,

kadınları ve kız çocuklarını korumak için gerekli önlemleri almaları istendi. Bir yaptırım olmasa da, barış anlaşmalarında cinsel şiddetin af kapsamından çıkarılmasını da isteyen karar, kadınların savaşlarda yaşadığı şiddeti, daha doğrusu buz dağının üstünde kalan bölümünü gösterdi. Sadece gösterdi!..

Bir Profesörün 'erkekçe' analizi!

Buz dağının görünen kısmı, aslında bir klişe, çünkü herkes her şeyi görüyor ve rakamlar bazen iyi bir kapatıcı görevi üstleniyor. Geçen ay, iktisatçı Prof. Dr. Hürşit Güneş, bir toplantıda Türkiye'nin döviz girdisini dengelerken bir kefeye Almanya'dan gelen işçi dövizlerini koydu, diğer kefeye seks işçisi Rus kadınlarını. İktisatçının bıçkın dilinden rakamlar arkası arkasına düştü: "Rusya'da 500 bin hayat kadını var, bunun yüzde onu Türkiye'de. 50 bin kadının her birinin Rusya'ya ayda bin dolar gönderdiğini hesaplarsak, ayda 50, yılda 600 milyon dolar ediyor. Dışarıya 600 milyon dolar ne parası ödüyoruz. 'O... parası yolluyoruz. Nasıl Almanya'dan işçi dövizlerimiz geliyor 1.5 milyar dolar. Geliyor ama onun yarısı kadar parayı da Nataşalara ödüyoruz. Bizim ekonomistler konuşuyor, 'efendim, işçi dövizlerimizi yazdık, açık şu kadar oldu'. İşçi dövizlerini yazıyorsun ama Nataşanın parasını yazmıyorsun. Onu da düş içinden bakayım. O zaman denge değişiyor tabii. Ama bunu konuşmuyoruz, konuşmamız lazım".

Prof. Güneş, hiç konuşulmayı konuştu, ama tam bir "erkek" diliyle. Başta, kadınların seks işçiliği yapmalarına neden olan ayrılıkları göz ardı edip hepsini Rus yaparak kurdu dilini, sonra rakamların arkasına hiç bakmadan birbirini ardına dizip cümlelerini, büyük ihtimal, bir sigorta şirketinin yönetici ve çahşanlarından oluşan dinleyici kitlesinin yüzünde gülücükler yarattı. Sonra bu cümleler, Pınar Kür, Müjde Ar, Çiğdem Anad ve Aysun Kayacı'dan oluşan bıçkın kadınlar korosunun programının orta yerine düştü, iş sonunda yerli malı, yabancı mal mizahına

dönüştü! Kadınların Türkiye'ye, Türk çeteleri tarafından kandırılarak getirildiği, kapıları, camları demirlerle kapalı evlerde tecavüz edile edile seks işçiliği yapmaya zorlandığı, yapmak istemeyenlerin öldürüldüğü ağza alınmadı bile. Oysa gazetelerin üçüncü sayfaları büyük bir iştahla bu haberleri yayımlıyor, okur da iştahla tüketiyor.

Bugün dünyanın silah ve uyuşturucudan sonra üçüncü kara pazarı kadın ticareti. Seks işçiliğine zorlanan kadınlarsa savaşlar ya da sistem değişiklikleri nedeniyle yerinden yurdundan edilenler, işsiz ve yoksul bırakılanlar... Türkiye'de işsizlik oranı yükselirken, pek çok sektör, sigortasız, düşük ücretle, günde 12 saatten fazla çalıştırılan kaçak kadın işçilerle ayakta duruyor.

Evet, bunca insanlık dışı uygulamanın gerçek sorumlusu kapitalizm. Doğrudan savaşın, iç çatışmaların olmadığı ülkelerin, hatta kapitalin paylaşımından büyük pay alan ülkelerin kadınları da ağır koşullarda yaşıyor, sömürülüyor, cinsel şiddete uğruyor (ABD'de her bir dakikada bir kadına tecavüze ediliyor) ama bu, savaşın, yoksulluğun olduğu ülkelerde yaşanana hiç ama hiç benzemiyor. Güneydoğu'dan yola çıkarak savaş koşullarında kadınların da-

ha özgürleştiğini, örgütlendiğini, yaratıcılıklarını daha kullanır hale geldiğini, çıktıkları sokaktan artık kolay kolay evlerine döndürülemeyeceklerini düşünmek de mümkün elbette, ama yaşanan şiddetin yanında bu öylesine cılız kalıyor ki... Dünyaya yayılan kadınların ayakta kalma becerilerine de gıpta edilebilir, ama bedenlerinden yayılan şiddetin kokusuna burunlarımızı kapatabilsek...

İşte bu yüzden barışa en çok kadınlar ihtiyaç duyuyor. İşte bu yüzden kadınların barış için itaatsizlik etmelerine ihtiyaç var. Yaşatılan şiddet, ister silahla, ister türbanla, ister dilinin gaspıyla olsun, kadınlar acilen "barış" için seslerini, bedenlerini ve akıllarını bir arada tutmalı, bir "çatı" altında örgütlenmeli...

Savaş beklemiyor, barış da beklemesin! ✨

Ji deryaya klasîkên kurdî tablo derketin

MEHMET BAKIR

Helbesta kurd a klasîk her carê rengê xwe daye beşeke hunerê. Bûye stran li seranserê bajarên kurdan geriya ye, wekî helbest hatiye xwendin di şev û diwanan de û niha jî helbestan rengê xwe da tabloyan. Em qala helbestên Melayê Cizîrî û tabloyên hunermend Gidyano Eliko dikin. Hunermend Gidyano Eliko jî çarînen Melayê Cizîrî tablo derxistin û ew pêşkêşî raya giştî ya hunerê kirin.

Eliko sê sal berê dest bi xebata lêkolîn, şirovekirin û fêmkirina helbestên Melayê Cizîrî kiriye ku ew gotina "felsefeyeke xwedawendiyê pêwendiya wê bi evîn û ciwanî û xoşewistî beramberî xwedê heye" helbestên Cizîrî tîne ziman.

Ev hestên pîroz divê bibin tablo

Hunermend Gidyano Eliko gelek girîn-

gî dide Melayê Cizîrî û ji bo helbestên wî, gotina "Kesayetiyeke wekî Melayê Cizîrî di baweriyê min de, bi sedan pirtûk û lêkolîn li ser bînan kirin kême" tîne ziman. Li ser sazîkirina tabloyan jî Eliko wiha dibêje: "Wekî evîndarekî resenî wisa, jî ber vê yekê min di xwe de dît ku pêwîst e ev hestên pîroz yê Melayê Cizîrî, divê bibin tablo, he-ta mirov karibe wan hestan bi çav û dil hestên xwe bixwîne û jî aliyê min ve belkî, ez karibim beşekî biçûk jî vê felsefeya kurdî ya resen, felsefeya Cizîrî, felsefeya evîne û ciwanîyê û xwedawendiyê biparêzim."

Eliko wisa berdewam dike: "Helbesta xweş û ciwan a alimekî taybet tê hebe, ew bi xwe tabloyeke jî nivîs û hestên nazdar lê zehmetî ew e ku mirovê nîgarkêş çawa karibe van hestên ku bi çav tîne xwendin, bike hestek ku çav û dil bîne xwendin. Di hel-

bestên Cizîrî de zehmetiya min ew bû ku min, nikaribû yekser wan hestan bikim tablo. Li gor nav alemê Cizîrî ne hêsan e, ne rehet e ji ber ku helbestên wî bi gelek rûtên xwendin û hestekî mirovayeti taybet tê de heye û bi hezaran tabloyên hunerî tede heye, ji ber vê yekê dive mirovê nîgarkêş bizanibe van hestên ciwan û xwedawandî bike tablo.”

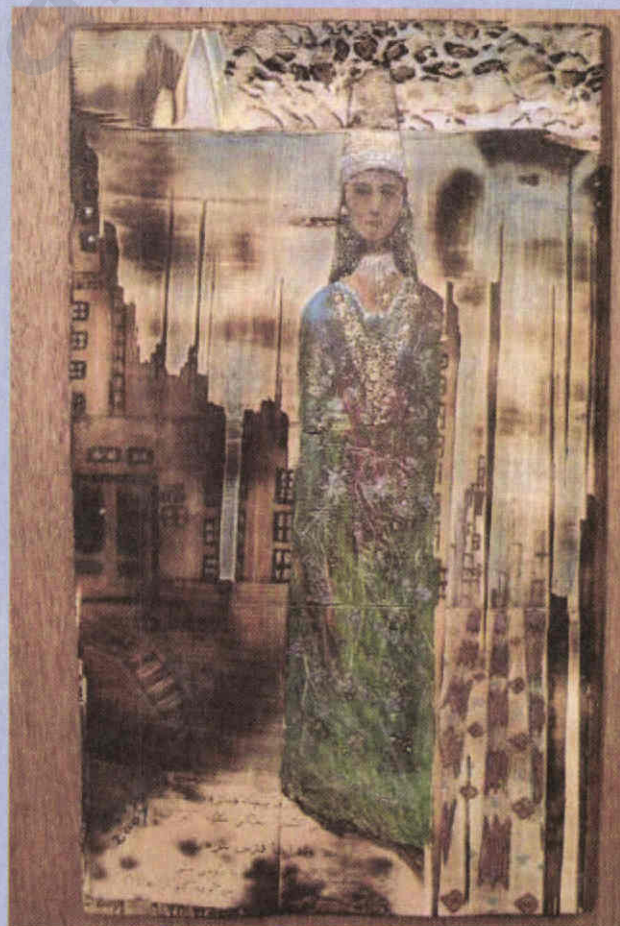
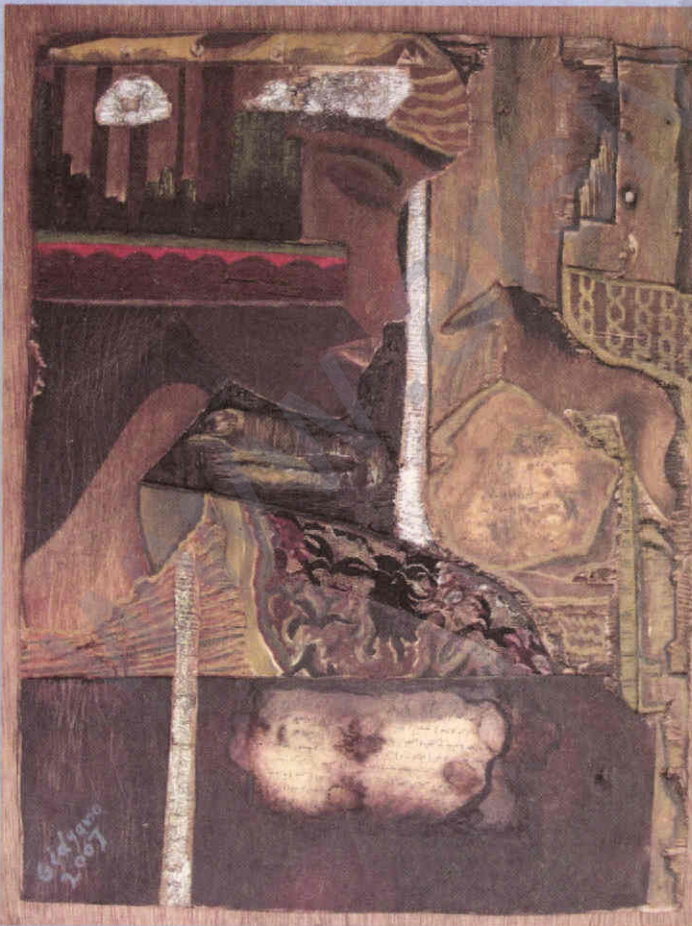
Text û helbestên kevî

Hunermend Gidyano Eliko heta niha deh pêşangehên taybet li darxistiye û heft pêşangeh jî hevbeş saz kiriye. Pêşangeha jî tabolayan a jî çarînên Melayê Cizîrî jî di gulana 2008'an de li Dihokê li dar ket. Di pêşangehê de bi giştî 25 tablo hebûn û her yek bi awayekî xweşikiya xwe û hunerê digel çarînan pêşkêş dikir.

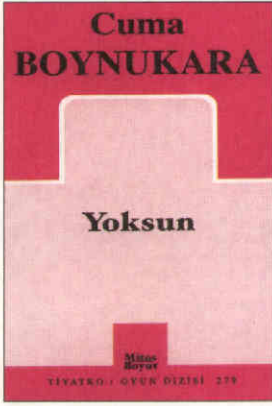
Li ser derketina fikreke wisa jî hunermend Eliko wisa dibêje: “Ji ber helbestên Cizîrî jî sedê salan li ser ciwanî û evîneke

kevin û resen diaxifin, min dit ku heta ez karibim wê resenayetiye bidimê, divê bi awayekî kelepûrî û kevin be, lê rêbaza wexteke zor ji min bir heta ku ez karibim bingeheke taybet hilbijêrim. Min textên herî kevin hilbijartin bi kolandin û şewitandina text digel helbestên Cizîrî, bi awayekî kolaj û manayn her yek jî ew helbesta bi awayekî hunerî, hilbijartina vê rêbazê bi awayekî kevin û modern û kelepûrî, heta ez karibim wan hestên Cizîrî yên pîroz di wê resenetiya wan de bihêlim.”

Tablo li ser çarînên Melayê Cizîrî pêk tî. Hunermend Gidyano Eliko dibêje ez dikarim jî yek helbesta Cizîrî bi hezaran tabloyan saz bikim û wiha dawî li gotinên we tîne: “Ji ber vê yekê her malîkek jî çend helbestên Cizîrî, min tabloyek li ser avakirîye, ji ber ku bi rastî asîmanê helbestên Cizîrî gelek berfireh û bi hezaran wêneyên hunerî tede hene, yanî nêzikî çar gotinan bûye tabloyek.” ☀

Yoksun

Cuma Boynukara

Mitos Yayınları

Açlıktan ölmek üzere olan Afrikalı küçük kız çocuğu ve tepesinde onun ölmesini bekleyen akbabayı yansıtan fotoğrafı ile Pulitzer Ödülü'nü kazanan Kevin Carter'in hikâyesini anlatan oyun, aynı zamanda Carter'in sonunu hazırlayan trajedinin de başlangıcıdır.

"Şergele"

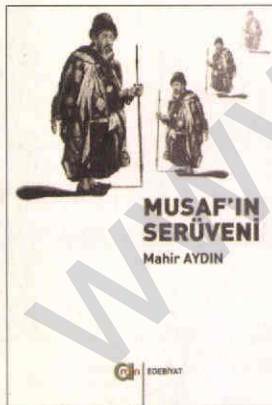
Arjen Arî

Weşanên Avesta

Pirtûka helbestan a nû ya Arjen Arî bi navê "Şergele" jî Weşanên Avestayê derket. Yek jî helbestvanên bi nav û deng ê kurd jî Arjen Arî ye. Arî ku heta niha bi çar pirtûkên xwe yê helbestan û yek jî bi navê "Bakûrê Helbestê"

bi antolojiyê derketibû pêşberî xwendevanan vê carê pirtûka xwe ya helbestan bi navê "Şergele" pêşkêş kir.

Di "Şergele"yê de helbest di bin sernavên 'sûretên hesretê' û 'keservedan' de hatine pêşkêş kirin. "Şergele"ya ku nû xwe gihand ber destê xwendevanan jî 64 rûpelan pêk tê.

Musaf'ın Serüveni

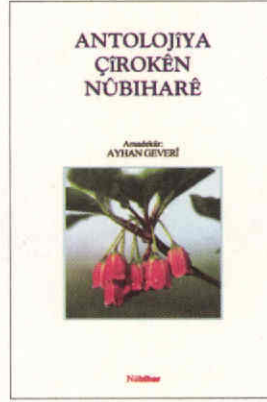
Mahir Aydın

Aram Yayınları

Bu roman bir tarihin destansı anlatımıdır. Tarihi bir roman ancak, içinde bugünün Ortadoğu'sunu ve Kürtleri görmektedir.

Moğol Hanı Hülagü'nün El Cezire'ye saldırısında Harranlının örgütlediği Kürtler Hew-

ler kalesinde direnişe geçer. Direnişi örgütleyen Harranlı olduğunu öğrenen Hülagü, Harranlıyı yakalamaya çalışır. Ancak ele geçiremeyeceğini anlayınca Colamerg dağlarına sığınan Kürtlere yönelir. Bulduklarını boğazlayan ama direnişi kıramayan Hülagü, Harranlıyı bulamadığı için öfkelenir.

Antolojiya

Çîrokên Kurdî

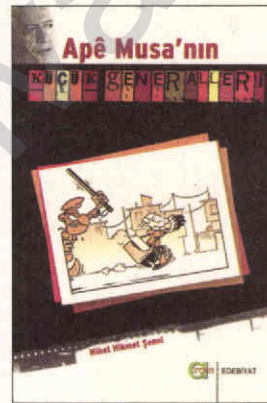
Amadekar: Ayhan Gevêrî

Weşanên Nûbiharê

Çîrokên ku di 15 salan de di kovara Nûbiharê de hatin weşandin weki "Antolojiya Çîrokên Kurdî" hatin weşandin. Nûbihar ku bi giştî sê mehan carekê derdikeve heta niha 104 hejmarên xwe gihiştin ber destê xwendevanan. Di her hejmarê Nûbiharê de miheqeq çend çîrok jî tene weşandin. Niha beşeke jî van çîrokên 15 salan hatine berhevkerin û bi navê "Antolojiya Çîrokên Nûbiharê" hatin weşandin. "Antolojiya Çîrokên Nûbiharê" jî aliyê Ayhan Gevêrî hatiye amadekirin. Çîrokên ku di antolojiyê de hatine bi cih kirin jî hejmarê yekem a kovarê heta hejmarê 99'an hatine girtin û bi giştî 34 çîrok hatine hilbijartin.

Di antolojiyê de her ku çîroka nivîskarek pêşkêş kirine li ber jî kurtejiyana nivîskar pêşkêş kirine.

Di antolojiyê de her ku çîroka nivîskarek pêşkêş kirine li ber jî kurtejiyana nivîskar pêşkêş kirine.

Ape Musa'nın

Küçük Generalleri

Nihet Hikmet Şenol

Aram Yayınları

Medyanın görevi halkın haber alma özgürlüğünü sağlamaktır. Fakat hangi haberler hangi şekilde medyada yer alacaktır? Ve buna kim, hangi gerekçeyle karar verecektir. Haber alma özgürlüğünün sınırları nereye kadardır? Bunu belirleyen mekanizma kimin elindedir?

Bu ve benzer sorular gündeme geldiğinde medya araçlarının kimliği ve fonksiyonları da ortaya çıkar. Bu noktada belirtilmesi gerekense 'tarafsız' medya yoktur, olamaz da.

Türkiye'de Kürtlere yönelik politikaların Türk medyasında ele alınma biçimi Kürtleri alternatif medya yaratmaya yöneltti.

Kitap, Yeni Ülke'yle başlayıp Özgür Gündem'le devam eden Kürt gazeteciliğinin 18 yıllık serüvenini anlatıyor.

Okurlar muhalif gazetelerin (Özgür Gündem) dağıtımını gerçekleştiren çocukların dahi ne gibi acımasız saldırılara maruz kaldığına da tanık olacaktır.

Sersar, teral Pişî ser- dema îslamê dewletek kurd		Têla qalind a tembûrê Organeke mirovane		Huner- mendek		
				4		
Derd Rengek				Xweda, yezdan		
Sûreya Quranê “... Uysal” (Wêne)	Dijbera roj Helbesta çoşdar	2		Yezdanek Paytexta Estonyayê		
5		Dijbera ziha Şikil				
Germa laş Enstrumanek			Çap, çapkirin Bi herêmkî ‘got’	3	Deq, niqte	
		Xelk, millet Notayek			Notayek	
Bajarekî japonan... Eger	1					
		Yezdanê herî mezin ê gutiyan				

Amadekar: Dawud Rêbiwar
E-mail: rebiwar@gmail.com

ŞÎFREYA
VEŞARÎ

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Helîm Yûsiv

Dişsiz Korku

Çeviren: Rahmi Batur

Roman

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

144 sayfa, 5.5 YTL

Dişsiz KORKU

Helîm Yûsiv

Çeviren:
Rahmi Batur

Olur da bir gün biriniz korkuya rastlarsanız, nerede doğduğunu bir sorun lütfen. Şüphesiz size İran, Irak, Suriye ve Türkiye arasındaki dört köşede doğduğunu söyleyecektir. Korkuyu yakından tanımak, ne olduğunu öğrenmek isteyen bütün araştırmacılar, korkunun doğduğu ve ihtiyarladığı o sınırlara gitmelidirler...

EVRENSEL BASIM YAYIN

ESKİŞEHİR MAH. DOLAPDERE CAD. KARABATAK SOK. NO: 31 ŞİŞLİ İSTANBUL

T: (+90) 212 247 65 17 [PBX] F: (+90) 212 247 24 61 W: www.evrenselbasim.com E: bilgi@evrenselbasim.com

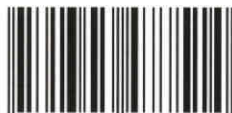

Halil İncesu

hincesu@hotmail.com

ISSN 1305-4775-16

9 771305 477514